

Szokolay Zoltán

Kovácsnázi keresztút

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Szokolay Zoltán

**KOVÁCSHÁZI
KERESZTÚT**

Impresszum

Szokolay Zoltán
Kovácsházi keresztút

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1994-ben jelent meg az Írmag Lap- és Könyvkiadó Bt. kiadásában (1188 Budapest, Péteri út 30.) az ISBN 963 85165 1 8 azonosítószámmal.

Ez az elektronikus kiadás a szerző, Szokolay Zoltán engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a szerző tulajdonában van. A szerzőt a „szokolay@matavnet.hu” elektronikus címen lehet elérni.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
Mi történt?.....	5
Kukucs	7
Mária-nap Makón.....	11
Kukucska.....	15
Akcio.....	19
Vörös advent, vörös karácsony	24
Megtisztítjuk községünket	29
Szigorúan titkos	33
Igét hirdet a párt ökle	35
Minden kényszer nélkül, helybenhagyólag.....	42
Egy legendás alak a háttérben.....	52
Hibát követtünk el.....	54
Tanúvallomások 45 év múltán	58
Dr. Németh Alajos naplójából	68
Intézkedést nem igényel.....	70
776 nap után.....	73
„Erősen fasiszta beállítottságú”	76
Látogatóban Drégelyi Bélánál	79
Látogatóban Marycz Máriánál	88
Utószó	95
Képek	96

Előszó

Marycz Győző atya már huszonöt éve halott volt, amikor először találkoztam a nevével. 1988-ban, egy koratavaszi reggelen elbóbiskoltam az orosházi vonaton, s mire felébredtem, két deres hajú férfi telepedett a szemben lévő ülésre. Nem hallottam, hogy előzőleg miről beszélgettek, de amikor a szemem kinyitottam, az egyik éppen azt mondta a másiknak: „aztán ha kérdeznek, ne panaszkodj hangosan, mert neked is betapasztják a szádat, mint Marycz Győző atyáét a kommunisták.”

Meg akartam tudni, hogy ki volt Marycz Győző. Alkalmi útitársaim csak annyit tudtak róla mondani, hogy Mezőkovácsházán szolgált és a templomából vitték el a rendőrök. Faggatni kezdtem a kovácsházaiakat, kérdezgettem a környékbelieket. A rendszerváltozás kezdetén Marycz Győző esperes-plébános keresésére indultam. Kerestem őt a történelem kegyetlen összefüggései között. Kerestem később, amint lehetőségem adódott rá, a levéltárak és a belügyi archívum elsárgult irataiban.

Makón megtaláltam a sírt is, ahol a teste nyugszik. Talán éppen azon a napon kezdtem őt keresni önmagamban. Ma már nem is tudom, hogy melyikőnk szólította meg először a másikat: én hívtam-e őt elő a múltból, kérve, hogy legyen a segítségemre, avagy ő kérte, hogy vezessem vissza a mezőkovácsházaiakhoz.

Egyszer majd azt is elmondom, mennyi mindent köszönhetek neki. Ennél azonban fontosabb most a példa. Igen, a példa. Az övé és mindazoké, akik hűségesek tudtak maradni hitükhöz és népükhöz.

Nem vagyok sem történész, sem jogász, sem író. Nem élhetek egyik műfaj előnyeivel sem. Nem közölhetek elegáns tanulmányt arról, hogy mennyi ellentmondás rejlik a forrásokban. Nem értekezhetek hűvösen az igazságtétel nehézségeiről. Nem színezhetem át regénnyé a rideg dokumentumokat. Csak azt tudom felajánlani az Olvasónak, hogy komótosan jöjjön velem, töprengjen el minden szón, aztán az összefüggéseket lássa meg egyedül, s annak megfelelően cselekedjen.

Marycz Győző atya 1994. június 26-án lenne száz esztendő.

„Olyan országban élünk, ahol újra megszólalhatna és hirdethetné Isten igéjét” – írnám születésnapja alkalmából. Ám hogy a mondat végére pont vagy kérdőjel kerüljön, azt majd együtt kell eldöntenünk.

1994. január 5-én

Mi történt?

Dehát tulajdonképpen mi történt Marycz Győzővel? Mikor, miért és hová vitték el a templomból? Ugyan kik emelnének kezét egy papra itt nálunk, Európa és a XX.század közepén?

Az alaptörténet voltaképp nagyon egyszerű. Néhány mondatban hírül adható. Mezőkovácsházán 1949. január 4-én a helyi közigazgatás élén álló ügynevezett Nemzeti Bizottság egy Mindszenty József bíborost elítélő nyilatkozatot kívánt aláírtni a falu plébánosával. Amikor a plébános – egyházi kötelmeire hivatkozva – megtagadta ezt, felszólították, hogy a községből másnap reggel távozzon, mert a falunak ilyen papra többé nincs szüksége. Marycz Győző ennek a felhívásnak sem tett eleget, sőt tudatta híveivel, hogy el akarják távolítani.

Másnap, azaz január 5-én délelőtt 10 órától egyre növekvő számú tömeg gyűlt a templom köré a plébános védelmében. Piacnap volt, s a forgatagban a kommunisták is toboroztak: tüntetést kívántak szervezni a lelkész ellen. A plébánia kertjében tolongó tömeg azonban imádkozni kezdett, így a rendőrök nem tudtak közbeavatkozni.

Este megkezdődött a Vízkereszt vigíliáján szokásos szentségimádás. Ekkor már nagyon sokan voltak a templomban és a templom körül, gyertyákat hoztak, úgy virrasztottak. A Nemzeti Bizottság kommunista elnökét az asszonyok még délelőtt tojásokkal megdobálták és kosarakkal meglökdösték, ezért az kihívta a karhatalmat, amelyhez Makóról, majd Szegedről is érkezett erősítés.

A plébánost, valamint Nagy Tibor káplánt csak a hajnali órákban, csellel sikerült kicsalni a templomból. Másnap letartóztatták Drégelyi Béla tanítót is, mint a tüntetés egyik állítólagos szervezőjét. A tömeget feloszlatták, a templomból kijövőkről listát készítettek.

Január 8-án, szombaton a kommunista diktátor, Rákosi Mátyás mondott nagyhatású beszédet Csanád megye székhelyén, Makón, ahol pártja rendkívüli nagyaktíva ülést tartott, a klerikális reakció elleni harc jegyében. Közben e napokban (így épp 8-án is) az Államvédelmi Hatóság teherautókkal szállította Mezőkovácsházáról Szegedre az embereket. Zömmel huszonéveseket, sőt fiatalokúakat vittek el tanúvallomástétel végett. Többségük megúsza egy veréssel, ám például Kovalcsik Pál 23 éves fiatalember behalt sérüléseibe. A halotti anyakönyv szerint a halál oka: vesebaj.

A több napig tartó vizsgálat során körülbelül száz mezőkovácsházi fiatalot vittek be Szegedre és vertek meg. „Rendőrségünket a dolgozó nép szívébe zárta” – jelentette ki Kádár János belügyminiszter 1949. január 20-án a Parlamentben. Kovalcsik Pált január 28-án temették.

Marycz Győző, Nagy Tibor és Drégelyi Béla esztendőket töltött fogságban, bírósági ítélet nélkül. Mezőkovácsházán őket többé nem látták.

Ezek a szűkszavú tények, melyekről negyven év múltán, 1989-ben szereztem tudomást. Ezek a tények akár egy rövid magánlevélben is megírhatók. Suttogva elmondhatók a konyhában, vagy közelebb húzódva egymáshoz a presszó asztalánál. Nemzedékről nemzedékre hagyományozható, hogy így volt, így történt, mi tudjuk, nem felejtjük, de kár beszélni róla, hiszen elmúlt, hiszen holnap is nap lesz, ne bolygassuk, de azért egy alkalmas pillanatban majd mégis mondd el a fiadnak te is, fiam. S ha idegen jó és erről kérdezzet, akkor mielőtt válaszolnánk, számoljunk százig és ezalatt gondoljuk át alaposan, hogy honnan jött, ki küldhette. Akiben megbízunk, annak elmondhatjuk. Jegyezd meg jól, édes fiam.

A második alkalommal, mikor jöttmentként (avagy ahogy ott mondták: gyüttmentként) kérdezősködtem, egy idős asszony leírta nekem egy cédulára Marycz Győző nevét – ipszilonnal és cézével – hogy helyesen tudjam majd írni én is a könyvben. A kis papírcsíkot

összehajtogatta és olyan gyorsan, oly riadtan adta át, mintha valami tilalmasat cselekedne. Aztán már fordult is el, hogy neki mennie kell, de az utca végéről még sokáig nézett utánam.

Amikor harmadszor jártam Mezőkovácsházán, éppen egy kamaszfiú volt a friss szenzáció, aki – talán társasága és olvasmányai hatására – meggyilkolta és feldarabolta a testvérét. S mikor az 1949 Vízkeresztjekor történetekre tereltem a szót, beszélgetőpartnereim a katolikus ifjúsági egyletekről, mindenekelőtt a KALOT helyi csoportjáról emlékeztek meg, mondván: más volt még a mi fiatal életünk, mint a maguké.

Tudtam már, hogy a „mi történt Marycz Győzővel?” csak a legegyszerűbb kérdés. Hogyan és miért történhetett meg mindez? Miféle hatalmas erő fordította egymás ellen azokat a falusi embereket, akik évszázadokon át megfértek együtt a közös ég alatt?

Hol van ez a titokzatos erő? Szeretefoszlott-e végleg, avagy itt lapul köztünk, megbúvik valakinek a zsebében, fiókjában, szándékaiban?

Hol ez az erő? Itt rejtőzik-e még valahol, mint sugárzó tárgy, mélyen a rögök alatt – és bármikor veszélybe sodorhatja az életünket?

Kukucs

Csaknem fél évszázad múltán végre itt az ideje, hogy a kommunista párt boszorkánykonyhájába is bekukucsálhassunk.

Az országos nagypolitika drámai eseménysora és annak nemzetközi összefüggésrendszere ma már többé-kevésbé ismeretes. Az 1988–90-es rendszerváltozás múltéony hevében történészek és írók hada igyekezett feldolgozni és elmagyarázni, hogy a hálás-háládatlan utókor madártávlatából (azaz megszipító messzeségéből) nézvést mi jellemezte hazánkban 1945 után a kommunista párt és az egyházak viszonyát.

A kikényszerített ügyészségi felülvizsgálatot követően bővebb ismereteket szerezhettünk Mindszenty József hercegprímás meghurcoltatásáról, az iskolák erőszakos államosításáról, a hitoktatás visszaszorításáról, az egyházak elleni alig burkolt küzdelemről. Észlelhetőek voltak politikai gesztusok is: Mindszenty hamvai ünnepélyes külsőségek és példás biztonsági intézkedések közepette hazatérhetek, Pócsperiben emléktáblát leplezett le Boross Péter belügyminiszter. A keresztény értelmiség szemében szomorú jelképpé lett mindkét esemény: a hercegprímás elleni koncepció eljárás és a nyírségi falucska nevéhez kapcsolódó justizmord.

E két kiáltó példa óvatos körülírásán kívül azonban a nyilvánosság előtt évtizedeken át szó sem eshetett azokról a történetekről, amelyekben a világnézeti konfliktus egy-egy község vagy intézmény határain belül is feloldhatatlanná vált, s a központi direktívák buzgó túlteljesítése tragikus (nem egyszer halálos) eseményekhez vezetett.

Különösen gyakoriak és súlyosak voltak ezek az összecsapások 1948 tavaszán és nyarán, az iskolák államosításakor, majd 1949 első hónapjaiban, amikor Mindszenty letartóztatását követően színvallásra igyekeztek kényszeríteni az alsópapságot, s a kommunista párt helyi vezetői a „klerikális reakció fekete kezét” gyanították minden olyan esemény mögött, amely szerintük a baloldal egyeduralmát veszélyeztethette.

Köztudomású, hogy XII. Pius pápa 1945 szeptemberében nevezte ki Mindszenty Józsefet bíborossá, esztergomi érsekké, Magyarország hercegprímásává. A primási méltóság alkotmányos jogkörét a debreceni ideiglenes országgyűlés is változatlanul érvényben hagyta, tehát a hatályos Alkotmány ismeretében Mindszenty József joggal tekinthette magát az ország első közjogi méltóságának.

A hercegprímás ezzel a felelősséggel lépett a közéletbe, eszerint fogalmazta meg állásfoglalásait a felvidéki magyarság üldöztetése ellen, a hadifoglyok hazahozatala érdekében, az indokolatlan kitelepítések és internálások ellen, a nemzeti kultúra és a keresztény erkölcs értékeinek védelmében, a megbékélés és a kölcsönös megbocsátás reményében.

Mindez látszólag összecsengett a kommunisták véleményével, hiszen ugyanebben az időben, azaz 1945. szeptemberében a Magyar Kommunista Párt választási programja imígyen szólt a néphez:

„Az MKP a vallásszabadság biztosításáért száll síkra, tiszteletben tartja mindenki vallásos hitét, a magyar jövő biztosításáért, a haza felvirágoztatásáért együtt akar haladni a magyar nép hívő tömegeivel. Az MKP az egyházak és a magyar demokrácia közötti jó együttműködésért száll síkra, és ezért tiszteletben tartja az egyházak jogállását.”

A látszólagos idillnek azonban igen hamar, szinte az első pillanatban vége szakadt. A felek egyike (kell-e mondani, melyike?) ugyanis nem fogadta el a megbékélés, a demokrácia és a többpártrendszeren alapuló parlamentarizmus alapszabályait.

Az 1945. november 4-i választáson a magyar nép többsége (58%-a) hiába szavazott a keresztény elvek védelmét ígérő pártra, a Független Kisgazdapártra. A kommunista párt

ekkor csak 16 és fél százalékot ért el, ám ami nem sikerült nekik a szavazófülkékben, azt megvalósították a fehér asztaloknál. A kisgazdák kénytelenek voltak engedni a szovjet zsarolásnak, megkötötték a szükséges paktumot, nagykoalíciót hoztak létre, melyben minden meghatározó jellegű pozíció – így a rendőrség és a közigazgatás is – a kommunisták kezébe került. Rákosi Mátyásék pedig tüstént síkra szálltak, mert – mint mondták volt – együtt akartak haladni (valahová) a magyar nép hívő tömegeivel.

1946. február elsején kikiáltották a köztársaságot és megkezdődött az a belpolitikai harc, az az ideológiai alapú szellemi polgárháború, amelyhez fogható később csak éppen e sorok papírra vetésekor, az 1990-es évek médiacsatáiban él meg az ország. Egyik oldalon álltak (és állnak) azok, akik keresztény Magyarországot akartak (és akarnak), mert úgy hitték (úgy hiszik), csak ennek van jövője. Másik oldalon azok, akik szerint a keresztény hit a tudatlanságban gyökerezik, s mint meghaladott csökevény előbb-utóbb kihal, s létrejöhet a „világnézetiileg semleges”, azaz valójában egységesen ateista Magyarország, a szabadság és a demokrácia korábban moszkvai, manapság hollywoodi típusú eldorádója.

1946. március 24-én, az MKP országos értekezletén Rákosi Mátyás már meghirdette a klerikális reakció elleni harcot. Részlet a jegyzőkönyvből:

„Fel kell vetnem még a reakcióval kapcsolatban a klerikális reakció elleni harcot. (Pfüj! Le Mindszentyvel!) Meg kell vallanom, Elvtársaim, hogy ezen a téren mi eddig túlságos tartózkodást tanúsítottunk. (Úgy van!) Az eredmény az lett, hogy ezt a tartózkodásunkat gyengeségnek tekintették és ettől még szemtelenebb lett a klerikális reakció.”

A közbekiáltások híven érzékeltetik az összejövétel elv- és chartársi hangulatát. Fél évvel később, az MKP III. kongresszusán, 1946. szeptember 29-én ugyanez a szónok már azt a vélekedést is kibocsátotta magából, hogy „a magyar egyházak kezdettől fogva ellenszenvvel nézték a demokráciát”. Az ítélet kihirdetett: az úgynevezett demokrácia érdekében le kell győzni az emberek hitét, térdre kell kényszeríteni az egyházakat.

A magyar munkásmozgalom történetében ennek a harcnak nem volt számottevő gyakorlata. 1919-ben a Tanácsköztársaság 133 napja alatt néhány papot (így például a Komárom megyei Császár község plébánosát, Wohlmut Ferencet, avagy a lovászpatonai Nagy Jenőt) kivégeztek ugyan, ám arra nem jutott idő, hogy a Belügyi Népbiztosság politikai osztályát vezető Korvin Klein Ottó elképzeléseinek megfelelően minden papot ellenforradalmárnak minősítsenek és halálra ítéljenek.

Az új idők kifinomultabb módszereket kívántak.

1945 januárjában Rákosi nem tért haza üres kézzel a Szovjetunióból. Magával hozta például Jemeljan Jaroszlavszkij „Lenin, a kommunizmus és a vallás” című könyvét, mely 1933-ban jelent meg Moszkvában. A jeles szerzőt, az ateizmus rendíthetetlen propagandistáját Rákosi már első moszkvai emigrációja idején, 1920 és 1924 között megismerte, rendszeresen forgatván a „#####” (Istentagadó) című folyóirat számait, melyeknek Jaroszlavszkij volt a vezéregyénisége. Személyesen is találkozott vele, mint a Központi Bizottság titkárával.

Két évtizeddel később, a második világháború után hazatérve és az oly vágyott hatalomhoz hozzájutva Rákosi Mátyásnak és társainak már csupán át kellett ültetniük Jaroszlavszkij receptjeit a magyarországi gyakorlatba. A receptek gyűjteményét a mai olvasó magyar nyelven is megtalálhatja a közkönyvtárak raktáraiban, mert Jaroszlavszkij válogatott műveit „A kommunisták és a vallás” címmel 1959-ben kiadta a Kossuth Könyvkiadó.

Módszertani alapvetés gyanánt érdemes felidézni ebből a kötetből néhány nevezetes passzust. Ne gondoljuk, hogy e sorokat a kovácsházi kommunisták is olvasták, azt azonban igen, hogy Rákosi fénylő elméje ebből táplálkozott és 1948-ban már Csanád megyét is bevilágította.

„Gondot kell fordítanunk az iskolára. Ha egy-egy régi nevelésben részesült tanító arról fog mesélni a gyermekeknek, hogy vegyenek példát az ég madarairól, mert lám, isten

gondjukat viseli s nem gondolnak a holnapra, akkor bizony, mire felnőnek, lépni sem tudnak a jóisten nélkül. Ezért komolyan törődnünk kell a tanítókkal, a tanítóképzéssel, az iskolával.” (155. oldal)

„El kell jutnunk odáig, hogy minden munkás, kolhozparaszt és egyéni gazdálkodó megértse: mindenféle vallás kerékkötője az új, jobb élet – a kommunizmus – építésének, s a szovjet rendszerrel harcban álló, a szocializmus építésével szembeszegülő kártevő elemek, kizsákmányolók, kulákok, spekulánsok és levitézlett urak eszköze.” (154. o.)

„A vallási csökevények ellen folytatott harcban különösen nagy szerepe van a vallásellenes propagandának és agitációnak. Nem csekély szerep jut a vallásellenes sajtónak is, amely lépten-nyomon leleplezi a vallás hazugságait, a papi csalást, a vallási ideológia ártalmas és reakciós jellegét. A sajtópropaganda fontos formája a propagandának, csak úgyesen kell élni vele.” (194. o.)

„Foglalkozzunk mindenekelőtt a hívőkkel. Használjuk fel a sajtót, a rádiót, a színházat, az üzemi és kolhozklubokat, a múzeumokat, a kiállításokat és a könyvtárakat, a zenét, a festészetet és a szépirodalmat; rendezzünk előadásokat, kisgyűléseket és kérdés-felelet esteket. Vagy például írjunk ki vallásellenes vers-, novella-, karikatúra-pályázatot.” (196.o.)

„Gyermekek között is lehet vallásellenes propagandát folytatni, mégpedig igen eredményesen. Ebből persze összeütközések adódhatnak a szülők és gyermekeik között. De az iskolában a gyermek végeredményben mégiscsak a tanító befolyása alá kerül, s ha a tanító jól látja el feladatát, tanítványa harmonikus világszemléletet alakít ki önmagában, sőt még szülei is befolyással lesz.” (100. o.)

„A pedagógus legyen vallásellenes. (...) Nem mondhatja: Nekem már nagyon nehezemre esik megváltozni; valahogy majd csak leélem így is hátralévő időmet. Meg kell változni, még ha öreg is az ember – ahogy közülünk is sokan öreg korukban jutottak más meggyőződésre. Hiszen mi, forradalmárok sem születünk vallásellenesnek.” (93.o.)

„A vallás csak a holtakat vezetheti – a sírba. A munkás- és paraszttömegek életét nem viszi és nem viheti előbbre.” (127.o.)

Jaroslavszkij magvas gondolatainak további ismertetésétől (papírtakarékosság okán) eltekintünk. Talán ennyit is elegendő összevetni a hűséges magyarországi tanítványok gyakorlati munkáival (Pócsperitől Mezőkovácsházán át Dabas-Sáriig).

1947 nyaratól a harc már nemcsak a választási győzelemért és a politikai hatalomért folyt, hanem a lelkekért is. S ebben a harcban minden fél azokkal az eszközökkel élt, amelyek ideológiájával összhangba hozhatók voltak. Ki a besúgói hálózatot, az erőszakot és a választási csalást tartotta üdvözítőnek, ki pedig az imádságot.

Mindszenty javaslatára a katolikus püspöki kar meghirdette, hogy az 1947/48-as esztendő országos Mária-év lesz. A megnyitó ünnepséget 1947. augusztus 15-én tartották Esztergomban. Szózatában Mindszenty József ekkor így fogalmazott: „A múltnak tanulságai útmutatói a jövőnek. Egyént, családot, nemzetet nem engedünk testünktől, lelkünktől idegen gondolatokba beöltöztetni. Ragaszkodunk tépett hazánknak a múltból örökölt, a jövőben hűen őrzendő, kipróbált nagy történelmi alapjaihoz, s – akár titokban, akár nyíltan – ápolni fogjuk fenntartó erőinket”.

A Mária-év keretében a hercegprímás országjárásra indult és útjának minden állomásán nagyhatású beszédeket tartott. A Mária-év rendezvényein sokkal többen voltak, mint az MKP és az SZDP választási gyűlésein, melyeket Rákosi Mátyás, Marosán György és társai celebráltak.

Az átmenetileg hátrányos helyzetű fél tehát fordulatról ábrándozott, s nem hiába, hiszen a „fordulat éve” kifejezést 1948-ra vonatkoztatja az utókor. A jelszót ismét Rákosi Mátyás adta ki az MKP funkcionáriusainak 1948. január 10-i értekezletén. A vezér ezúttal a nemzeti érzelmeket kívánta szembeállítani a hittel, a hazájukat szerető embereket az egyházakkal.

Helyeslő tapsokkal meg-megszakított hosszú beszédéből nehéz bármit kiragadni.

Jaroslavszkiji ihletésű, jellegzetes megfogalmazású tézisei közül csak néhányat idézünk:

„a magyar nép ellenségeinek zöme az egyházak, elsősorban a római katolikus egyház palástja mögé búvik”;

„a magyar katolikus egyház vezetőinek többsége, Mindszenty Józseffel az élen (...) elvakultságában még az 1848-as nagy idők nemzeti hagyományait is lábbal tiporja”

„a mi főpapjaink süketek és vakok az újjáéledő nemzettel szemben”;

„csüggedést és elkeseredést igyekeznek kelteni és ezzel növelik népünk szenvedését”;

„a reakciónak, köztük az egyházi reakciónak, tervei megvalósításához csak egy reménye van, a véres, pusztító háború, a magyar nép újabb százezreinek nyomora és pusztulása”.

Ugyanezen a plénumon Rákosi Mátyás már azt is elárulta, miféle ősi (ám általa valószínűleg csak a sztálini Szovjetunióban elsajátított) módszerrel, a „Divide et impera” („Oszd meg és uralkodj”) elvével szeretné legyőzni az egyházakat. Sós elvtárs hozzászólására válaszolva ugyanis így fogalmazott: „Nekünk tucatszámra vannak írott bizonyítékaink arról, hogy a demokratikus alsópapság igen jelentékeny része egyáltalán nem ért egyet azzal a reakciós vonallal, mit mondjuk Mindszenty visz.”

Látni fogjuk, hogy alig egy esztendő múltán történetünk helyszínén, Csanád megyében is milyen hatalmas jelentősége lesz az alsópapságtól írásos bizonyítékot kicsikaró szándéknak. Közben ugyanis a két munkáspárt egyesülése és a proletárdiktatúra bevezetése minden feltételt biztosít ahhoz, hogy az istentagadás államvallássá emelhető legyen.

E szándéknak tehát érvényesülnie kell, akár erőszakkal is. Munkásököl vasököl, oda sújt, ahova köll. S ha az alsópapságra és a hívekre kell sújtania, hát megteszi azt is, lelkifurdalás nélkül.

Nyilvánvalóan a Mária-év népszerű rendezvényeire célzott az MKP és az SZDP egyesülési kongresszusán Révai József kommunista főideológus is, amikor a Mindszenty elleni harcról szólván kijelentette, hogy az „...egyszerre megköveteli, hogy a demokrácia állami erejével, de ha kell, tömegeink öklével is lesújtsunk az országunk békéjét feldúló igyekvő fekete reakcióra... Megpróbálhatjuk – ha tetszik, ki bírja jobban szusszal a tömegakciókat”.

Sújtós kedvében található akkoriban Rákosi Mátyás és Kádár János is. Talán nem véletlenül, hiszen az első ökölcsapáson már túl vannak. Néhány nappal korábban megszületett az első példát statuáló, kegyetlen ítélet: a Pócspeletriben június 3-án történt véletlen baleset ürügyén a jegyzőt halálra, a lelkészt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

Különös fintora a sorsnak, hogy akik 1948-ban a legdühödtebben követelték a verést és a gyilkolást, közvetve bár, de jelen vannak az 1990-es évek magyarországi közéletében is. Révai József unokája fővárosi főpolgármesterné asszony az SZDSZ-es Demszky Gábor oldalán; a Szabad Nép legvadabb hajdani vezércikkírója, Vásárhelyi Miklós pedig a szabaddemokraták parlamenti képviselője, s a jótékonykodó világpolgár bankár, Soros György teljhatalmú megbízottja, azaz valójában a magyarországi kulturális élet egyik mágnásdiktátora.

Mária-nap Makón

A Mária-év rendezvényeinek sorában Mindszenty József hercegprímás 1948. május 23-án, vasárnap Csanád megye székhelyére, Makóra is ellátogatott. Jöttére felbolydult a város, s a környező községekből is százával-ezrével érkeztek a hívek, hogy meghallgassák. Ellentmondásos információk maradtak fenn a szertartáson jelenlévők számáról, de a legmértéktartóbb becslések is többtízezres nagyságrendű részvételről beszélnek. A hercegprímás azt írja emlékirataiban, hogy nyolcvanötezen gyűltek össze e napon. Dél előtt 9 óra 50 perc és 10 óra 30 perc között Mindszenty József az alábbi beszédet mondta el. (A beszéd most jelenik meg először.)

Nagyméltóságú Főpásztor Úr, Főtisztelendő Oltártestvérek!
Kedves Magyar Testvéreim!

A Szentháromságnak az én életemet felajánlom. Felajánlom testemet és lelkemet. Így szól az ének ma, Szentháromság vasárnapján, a botorul szűkre szabott magyar hazánk katolikus templomaiból. És száll az egyetlen örökkévalóságnak trónusa elé, ahonnét mi valamennyien elindultunk a földi élet próbatételére és ahová egyszer visszatérünk az élet nagy számadására. Ugyanekkor az öt világrészben négyszáz millió katolikus lelkéből, az Anyaszentegyháznak az öléből száll felfelé az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek hálaadó köszöntése az ő evangéliumában nyert kereszténységéért, az emberi méltóság legbiztosabb fundamentumához.

Kétszáz esztendővel ennek előtte gyönyörű kilátásban élt a nép a magyar földön, a teljes Szentháromság imádása és tisztelete által. A Csallóköz nagy fia, a fiatalon katolikussá lett Padányi Bíró Márton, Veszprém püspöke volt a Szentháromság nagy apostola az ország jelentős részében, mindenütt, ahová ellátogatott. Ő tudatosan és célirányosan a három isteni személyről szóló tannal erősítette a lelkekben a kereszténység alapvető tanításait és szilárdította meg a kereszténység kegyelmi hatásait is. Ő szervezte az ország több részében, jelentős területeken a Szentháromság-társaságokat, amelyekbe beléptek előkelők és egyszerűek, az egy keresztény testvériségnek a jegyében. És mondták, egymással vetélkedve, az angyali olvasót, amely nevét ettől a többször visszatérő dicsőítéstől kapta: „Szent, szent, szent a Seregek Ura, Istene”.

S az volt a dicsősége ennek a nagy püspöknek, hogy az egész egyházmegye visszhangzott magasztalásától, és derék munkásemberek, faluról falura, a Szentháromságot magasztaló imádságokkal és énekekkel vonultak ki a mezőre és tértek onnan megint haza.

Hogy elmondjam, mennyire belehatolt a Szentháromság tisztelete az emberek lelkébe, visszaemlékezem a nagy püspök egyházmegyéjétől távol fekvő kicsiny szülőfalumra. Szülőfalumban mint kisgyermek, éjszaka sokszor hallottam az éjjeli őrnek óráról órára történő, a Szentháromságot magasztaló énekét. Például éjfél után három órakor azt énekelte a bakter, hogy „éjfél után óra három, a Szentháromságot áldom”. De ez ott nem egyszerűen áhítatgyakorlás volt, nemcsak a Szentháromság dicsőítése, hanem időről időre tagságot is fizettek a Szentháromságnak a kincsesládájába. Ez a kincsesláda ott állott a plébánia szentélyében és minden hónapban, újhold vasárnapján minden családból az édesapa, a gyerekek, a nagyszülők oda járultak a kincsesládához és mindegyikőjük beleejtette az ő tagsági díját ebbe a kincsesládába, mégpedig a Szentháromságban való hitének kifejezésére mindegyikőjük külön-külön három krajcárt. S a mai napon, a Szentháromság vasárnapján a kincsesláda mellé odaállt a híveknek három megbízottja, s felnyitotta a kincsesládát. Kivették annak tartalmát és a begyűlt összegből a következő tanévre elküldtek a plébánia területéről

három szegény árva, de jó tehetségű gyermeket taníttatni távoli gimnáziumba, három szegény árva leányt pedig kiházasítottak és férjhez adtak. S ami megmaradt, még ebből az összegből kifizették a felcsert, aki évi gyógyítási díjaként kapta az összeget. Kifizették belőle a patikáriust, aki az esztendei gyógyítási díjak fejében, orvosságért kapta az összeget. Ezeket a díjakat a szegény emberek gyógyítási díjaként kezelték.

Nézzétek, a XVIII. században tudatában voltak annak, hogy a Szentháromság nevében mivel tartoznak a szegény árvák iránt. S úgy taníttatták az egyes plébániák ezeket a gyermekeket, hogy a lelkük és az üdvösségük is legyen ott a tanításban. Ma is elkélne a Szentháromság kincsesládája, hogy ezen keresztül nyilatkozzék meg a keresztény katolikus szeretetünk testvéreink, szegényeink irányában.

A Szentháromság mélységes titkának és tiszteletének ünneplése nem akadályozza a mi mai Mária-tiszteletünket, s a mi Mária-tiszteletünk, Mária-csodálatunk egy cseppet, egy fikarcnyit sem von el a Szentháromságnak az imádásától.

Hiszen ki más állna közelebb a Szentháromság világához és trónusához, mint a Boldogságos Szűz Mária, az Atyának legtökéletesebb teremtménye, a Megváltónak kiválasztott édesanyja, a Szentlélek Úristennek szeplőtelen szűz arája, aki az Úrjézust adta a világnak, hogy megváltsa azt. Ez a Szentséges Szűz elvezet minket a Szentháromságnak a trónusához.

Amikor gyermekek voltunk és meggondolatlanságból kivívtuk édesatyánk szigorú tekintetét, akkor mindig az édesanya lépett elő, hogy lecsökkentse a készülő viharfelhőket, hogy eloszlassa azokat. Persze erre nem minden édesanya való. Nem gondolok én olyan anyára, akiről nemrég olvastam a következő hirdetést, amit ő maga tett magáról közzé: „Válni készülő fiatalasszony nemsokára megszülető gyermekét örökbe adná tehető házaspárnak”.

Szomorú dolog, amikor valaki mindent elhajt magától, utoljára a még nem is látott, de szíve alatt hordott magzatát, az anyaság formáját. Én beletenném a Mindenszentek litániájába azt a fejezetet, hogy „Ilyen anyáktól ments meg, Uram, minket”!(Nagy taps)

Hanem gondolok én az olyan édesanyákra, akik szeretettel hajolnak gyermekeik fölé, hogy megmentsék őt egy Szent Mónika könny- és véráldozatával.

A neves magyar író, Kazinczyt elítélték életfogytiglanra. Raboskodott először Spielbergben, utána Munkácson, talpig vasban. Az egészsége is ráment. Amikor Spielbergben a várparancsnok belépett a börtönbe, kezével verte be az ablakot, hogy friss levegő legyen, ami kevés volt a szabadító Kazinczy körül. Annál több volt azonban a foglár, akik őt sanyargatták. Csak egy öregasszony élt már az ő számára, messze Abaújban. S ott ez az öregasszony, ez az édesanya évről évre írta a folyamodványokat Bécsbe, de ezek a folyamodványok eredménytelenül jöttek vissza.

És akkor ez az édesanya gondolt egyet. Van nekem egy másik fiam is ezen az elhagyatott fiamon kívül. Igaz, hogy amikor a nagyobbik fia fogoly lett, a másik olyat mondott az édesanyának, hogy azóta is fáj és sajog a szíve. De az édesanyának az a természete, hogy ha valamit elcsíp az egyik fiától, odaadja a nehezebbik sorban lévő másiknak. Legtöbbször azonban önmagától von el valamit, hogy gyermekén segítsen. És akkor megkérte a fiát megalázkodva, hogy testvérén segítsen. Az megint azt válaszolta, hogy előmenetelében gátolja a közbelépés, nem tehet semmit.

De az édesanya rimázkodására végtére is az alezredes fiú megírja a kérvényt és csak annyit ír a kérvénybe: egy öregasszonynak van egy szeretett fia, aki fogoly, és ennek a édesanyának minden vigasztalása az volna, ha a fiának elengednék a nagyon megérdemelt büntetését. Tehát ez a testvér megtagadta az írásban a testvérét és az édesanyját. Úgy írta meg, mintha semmi köze nem volna a kettőhöz. Félte az előrehaladását és ezzel tört vágott bele az édesanya szívébe. De az édesanya mégis örült ennek a kérvénynek is, mert utána karjaiba ölelhette szeretett gyermekét, akit szabadon bocsájtottak.

Ez az édesanyának a lelkisége, és a hitvilágon túlmenően, ebből a természeti távlatból megérthetjük, hogy miért szereti az ember, különösen nyomorúságának napjaiban, az anyát és a Golgota óta az emberiség édesanyját, Szűz Máriát.

Amikor mi most kigyújtjuk e sebes nemzetnek, e sebes országnak különböző pontjain a Mária-napoknak a tüzeit, és kigyújtjuk Makón is, a Maros mentén a Boldogasszony többévszázados kegyelemképének tövében a szeretetnek és a ragaszkodásnak a tüzeit és fáklyáját, akkor mi voltaképpen nem teszünk mást, mint felmutatjuk és tudatosá tesszük azt a lelkünkben élő régi tudatosságot, hogy jöjjön vissza a lelkünkbe, minden ember lelkébe: nemcsak a föld van, nemcsak anyag van a mi életünkben! Nemcsak test van és nemcsak vér van, hanem van fölöttünk Isten, a mi Mennyei Atyánk. Van nekünk halhatatlan lelkünk és van egy szál, a vallásnak és az erkölcsnek a szála az Isten és az ember halhatatlan lelke között és ez a szál kiteljesedik itt a Földön és egy egész testvívonalat von össze, mert ebben a viszonylatban és így fogva fel a kérdést, minden ember nekem testvérem.

És van nekünk egy édesanyánk az égen és a földön, és azt akarjuk, hogy ez az édesanyai szeretet vonuljon ki mezeinkre, a törődött mezei munkások lelkébe, és vonuljon be a városokba a munkások közé, a hivatalok levegőjébe, és ez az édesanyai szeretet töltse be életünket, a gyűlölet, a bosszú és a csattogó fogaknak a helyébe. (Nagy taps)

Úgy szerette Isten a világot és úgy szerette Isten Anyja is a világot, hogy az Isten is és az Isten Anyja is egyszülött fiát adta a világot, hogy minden és mindenki, ami és aki benne hiszen, az el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

De mi akarjuk is az édesanyai szeretetnek a megnyilatkozásait élvezni a mi iskoláinkban, gyermekeink nevelése közben és körében!

(Nagy taps)

Az a szomorú emlékű, gyászos történelmi múltú II. József, a kalapos király fejébe vette az egységesítés gondolatát és ugyanakkor az iskolák szellemét is az egységesítés ürügyével eléggé lerombolta, avagy ahogy ő mondta, megújította. De csak pár esztendő telt el, s máris, a Dunántúlnak vármegyéiben, a vármegyék közgyűlésein könnyes szemű édesapák állnak fel és elpanaszolják panaszukat, s mindenütt közgyűlési határozatokat hoznak és az egységesítések megszüntetését követelik. Ezeket a közgyűlési határozatokat elküldik Bécsbe, elküldik Pozsonyba, a helytartó tanácshoz, hogy a Pécssett felállított, egységes iskolákból romlott lelkületű ifjúság tér haza a szülői házba és új tanárokra, nevelőkre hivatkozva azt hirdetik és azt vélelmezik, hogy „kétséges, hogy van-e Isten, hogy vallás, erkölcs üres beszéd, lélek nincs, csak anyag van és a természetet kiélni meg van engedve”. És könnyeznek az apák és még inkább sírnak odahaza az édesanyák. (Taps) És megváltozik a világ. A kalapos király belebukik ebbe a tervbe és halálos ágyán visszavonja intézkedéseit. (Taps)

Mi eleve tudjuk, hogy minden ilyen botor gondolatnak ez a sorsa, és ezért óva intünk mindenkit attól, hogy II. Józsefnek a süppedékes lábanyomába belelépjen! (Nagy taps)

Vannak alapok és alaptörvények, amelyeket félretolni az épület alól nem lehet. Amikor ez a szomorú tiszai árvíz volt és ezer ház összeomlott, mérnökök állapították meg hivatalos jelentésben, hogy csak azok a házak omlottak össze, amelyeknek nem volt tisztességes alapjuk. Homokra építették őket. És azok a házak, melyek, még ha vályogból készültek is, de tisztességes talajon álltak, volt alapjuk és fundamentumuk, azok dacoltak a viharral, a vésszel és mindennel – és megmaradtak! (Nagy taps)

A mi gyermekeink lelke: fölséges építmény. Istennek temploma, a Szentléleknek a lakása. Ez alá az épület alá hit és törvény elengedhetetlen! (Taps)

Ha a két édesanyának, a Boldogságos Szűznek és az Anyaszentegyháznak az iskolába való bejáráshoz az ajtaját szűkítenék, amilyen mértékben ezt cselekednék, olyan arányban tágítsék az iskolák felől az átjárást a járásbíróóságok, törvényszékek, a bíróságok, a javító intézetek, a fogdák és a fegyházak felé! (Taps)

Amikor arra gondolunk, hogy mi is édesanyai szív alatt kezdtük az életet, és a magyar nemzet Szent István bölcsességéből két édesanya karjai között indította el a nemzet életét, az Isten Anyjának és az Anyaszentegyháznak karjai között, akkor ez azt jelenti, hogy mi magyarok nem élhetünk hit nélkül és éppen úgy nem élhetünk szeretet nélkül sem! (Taps)

Úgy fáj a lelkem, amikor belesüvöltött a magyar levegőbe a Parlamentből egy kiáltás, hogy nem eléggé gyűlöljük mi az ellenségeinket a magyar földön. Kik az ellenségek? Magyarok magyar az ellensége?

Ne féljenek, elegendő a gyűlölet! Elegendő, sőt túl sok az a gyűlölet, amely elindította a pokol fajzatának, aki pecsétes írással is igazolná, ha megkérdeznék tőle, hogy túl sok a gyűlölet az emberek között az egész világon.

Ahogy próbálják velünk megszerettetni az idegeneknek gyermekeit, legalább annyira szeressük, mi magyarok, a magyar gyermekeket! (Nagy taps) Szeressük, függetlenül attól, hogy ki az apja, ki az anyja! Szeressük, függetlenül attól, hogy melyik társadalmi osztályhoz tartozik, mert nem vagyunk abban a helyzetben, hogy akár a katolikus hitből, akár a magyarságból egyetlen egy magyart is kirekesszünk vagy kitagadjunk! (Nagy taps)

És úgy fájjon nekünk, az édesanyánk szívével együtt, minden hadifogolynak a távolléte, mint amilyen igyekezettel akarják velünk magasztaltatni a nem magyar családok küszöbét és a nem magyar hazának szülőit! (Nagy taps)

A magyar szívekben megvan a szeretetre való hajlandóság. Az ezer tiszamenti házból már ötszázat összeadott ez a magyarság és nincs ugyan kimutatás a kezünkben, de biztosra vesszük, hogy a mi híveink oroszlánrészt vettek ki ebből a munkából. (Taps)

Magyar ifjúság! Magyar férfisereg! Szeresd az édesanyát! Azt is, aki családod körében él, azt is, aki Isten trónja mellől tekint le rád és hallgatja a te imádságodat.

De ti, magyar édesanyák, legyetek tudatában a ti nagy méltóságotoknak, amelynek nagy fényét, méltóságát, ragyogását, dicsőségét az Istennek anyja adja meg, abban a mértékben, ahogyan édesanyai erényeit követitek.

Itt elromlott (!) a mikrofon és Mindszenty József gyorsan befejezte beszédét az alábbi szavakkal, amelyek már mikrofon nélkül hangzottak:

Legyetek édesanyák a gyermekáldásban, a gyermek gondos nevelésében, és ti vezéreljétek a Nagyasszony és az Anyaszentegyház útmutatása mellett a gyermekeket Jézushoz, az üdvösséghez, most és mindörökké, ámen.

Kukucska

Az előző fejezet olvasása közben a figyelmes olvasó bizonyára többször is megcsóválta fejét: az nem lehet, hogy hangfelvétel készült volna 1948. május 23-án délelőtt Makón! Mitől ilyen élőbeszéd-szerű az elhangzottak lejegyzése? Talán a bíboros-hercegprímás féltve őrzött kéziratái között bukkant rá e könyv összeállítója a makói beszéd leírására?

Ugyan, dehogya! Csakis a kommunisták gondosságának köszönhető, hogy Mindszenty József gondolatai, melyeket a mezőkovácsházi hívek jelentős része is meghallgathatott, fennmaradtak. A Csongrád Megyei Levéltárban, Szegeden, a Csanád Megyei MDP-iratok között (40.fond, 2. csoport, 48.ö.e. 10–17.oldal) található Kukucska János elvtárs, megyei propagandista jelentése, melyet a makói Mária-napról készített, föltehetőleg a felsőbb pártszervek számára.

A jelentés első háromnegyedét teszi ki Mindszenty József beszédének szó szerinti leírása, vélhetőleg gyorsírói feljegyzés, esetleg valóban hangfelvétel alapján. A szöveget ugyanakkor számos helyesírási és nyelvhelyességi hiba tarkítja, melyek elkövetése sem az egyházi személyekre, sem a gyorsírásban járatos hivatalnokokra nem volt jellemző.

Előző fejezetünkben Kukucska János jelentése alapján idéztük fel Mindszenty József hercegprímás szavait, kiküszöbölve a már említett nyelvi hibákat (például Kazinczy nevét helyesen Kazinczynak írtuk, s nem Kazincinak, ahogyan Kukucska). A tapsok helyének megjelölése a jelentés szerzőjétől származik. Hálásak lehetünk a dokumentum összeállításában közreműködő pártmunkásoknak, mert évtizedekkel a nagy esemény után is úgy érezhetjük, mintha jelen lennénk a helyszínen és hallanánk Mindszenty József hangját.

Érdeemes azonban tovább olvasnunk e pártiratot és megismerkednünk következményeivel. Mivel kiadványunkat sem kritikai kiadásnak, sem történettudományi disszertációnak nem szánjuk, így sajnos nem tudunk ragaszkodni a szerző(k) sajátos anyanyelvi megoldásaihoz, ezért azokat – néhány kirívó példa elrettentés céljából történő közlését kivéve – az elfogadott nyelvhasználathoz igazítjuk. Számunkra hadd legyenek most inkább a tények a lényegesek: azt szeretnénk tudni, mi vezetett a mezőkovácsházi tragikus eseményekhez.

Kukucska elvtárs jelentése a következő megfigyelések közlésével folytatódik:

„10 óra 30 perc. A gyűlést 15–17 ezer ember hallgatta végig. A hangulatot a mikrofonnál lévők irányították tapssal, a tömeg vége nem vette át a tapsot. A fölvonuláson 12 ezer ember vett részt. 35 perc alatt vonult fel egyházi ének hangjaira (Boldogasszony anyánk, stb.).

A tömeg hézagos volt, túlnyomó részben gyerek és asszony, férfiak kevés számmal. Részletesen a felvonuláson részt vettek, községenként.

Kiszombor: 100 lány és asszony. A felvonulásban 620-an vettek részt, összesen 720-an.

Pitvaros: 60-an, vegyesen férfiak, asszonyok, túlnyomórészt öregek.

Ó-Földeák: 90-en, vegyesen gyermekek, asszonyok, férfiak.

Belvárosi iskola, Makó: egyenruhában 80-an.

Makó: iskolások 320-an egyenruhában. Asszonyok egy csoportban 310-en.

Görögkatolikus egyház: 280-an. Rendes felvonulással ezenkívül ment 1050, összesen 1960.

Kevermes: 200-an, főleg ifjak, és nők 70-en, összesen 270-en.

Kláralfalva: 90-en vegyesen nők, férfiak, ifjak.

Magyarcsanád: 130-an vegyesen, túlnyomórészt idősebb asszonyok.

Dombegyház, Kisdombgyház, Magyardombgyház, Dombiratos: 390-en vegyesen.

Kaszaper, Nagybánhegyes: 130-an vegyesen.

Medgyesbodzás, Pusztatömlök, Medgyesegyháza: vegyesen.

Magyarbánhegyes: 120-an vegyesen, főleg fiatalok és nők.

Mezőhegyes: zenekarral 400-an.

Kunágota: ifjak, iskolák és magyar ruhába öltözött fiatalok, 50-60 fő. Külön 120 lány + 300 felnőtt, férfiak és asszonyok, összesen 480-an (ebben a csoportban voltak a dombiratosiak is).

Földeák: 100 lány, 400 felnőtt, túlnyomórészt nők és fiatalok.

Apátfalva: 150 leány és iskolás, felnőttek 250-en.

Püspöklele: 120 ifjú, magyar ruhás lányok, felnőttek 180-an. Ferencszállás: 100-an.

Mezőkovácsháza: lányok, asszonyok 180-an. Közötte volt Végegyháza, Ref.kovácsháza is. Felnőttek voltak kb. 150-en.

Battonya: egyházi iskolások, a zárda 180–200-an, lányok egyenruhában, felnőttek 360-an.

Papok zárt egységben felvonultak 26-an csengettyűkkel, ministráns (Kukucska János szóhasználata szerint: minisztrás) gyerekek kíséretében. Zárt egység keretében felvonult 40 apáca.

A felvonulásban összesen 390 pap vonult fel és kb. 150–160 apáca. A felvonulásban ment Mindszenty is gyalog.

Békés megyei területről:

Kétegyháza: 50 lány és asszony, Elek: 60-an, Tótkomlós: 150-en vegyesen,

Békéssámszon: 130 fő, főleg ifjak, Pusztaföldvár: 60-an, Gerendás: 50-en, Nagyszőlős: 20-an.

Nagyszegedi területről:

Csengele: 30-an, Kistelek: 80-an, Kübekháza: 150-en, Deszk: 110-en, Szőreg: 190-en, Ószentiván: 60-an, Rőszke: 120-an, főleg ifjak és magyar ruhás lányok, Szeged: ifjak 50-en, Szeged-Móraváros: 220-an, Szeged Belváros: 500, Szeged Felsőváros: 290-en, Szeged Újsomogyi telep: 320-an, Szeged Szép Ilona telep: 320-an, Szeged Rókus: 470-en, szegedi iskolai ifjúság: 170-en, Szegedi Gimnázium: 190-en, köztük voltak a zárda növendékei is 60-an.

Csongrád megyei területről:

Királyhalom: 80-an, Hódmezővásárhely: 250-en, ebből száz iskolás gyermek.

A fentiekén kívül 480 személy meg nem állapítható helyről volt.

Mindszentyen kívül beszélt még Hamvas püspök és Czapik püspök.

Ezekről, valamint a részletekről szerdáig jelentés megy.”

Lelőhelyünkön, a Csanád Megyei MDP-iratok között természetesen megtalálható az ígért részletes jelentés is. Ez már nem tartalmazza Mindszenty József beszédét, ellenben megismétli a gyűlésen jelen volt hívek lakóhelyére vonatkozó adatokat. A jelentés nyitó mondata bámulatos precizitásról tanúskodó összegzést közöl: „a gyűlést 11.136 ember hallgatta végig”. A gépelt iratban eredetileg 15 ezer szerepelt, ezt az adatot valaki tollal javította át 11.136-ra. A jelentés megismétli azt a megfigyelést is, miszerint a tömeg a „Boldogasszony anyánk” kezdetű éneket énekelte.

Budapestről, a központi szervtől a Mária-napi rendezvény másnapján már sürgető és számonkérő levél érkezett. Az információk vélhetőleg keresztezték egymást, miközben villámgyorsan száguldoztak az Akadémia utcai pártközpont és Makó között. Farkas Mihály titkárságának levelét, valamint a Csanád megyei kommunista párttitkár, Bugár János válaszát szó szerint, sőt betűhíven közöljük.

MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT
KÖZPONTI VEZETŐSÉGE

BUDAPEST, V., AKADÉMIA-UTCA 17.

Budapest, 1948. V. 24.

Magyar Dolgozók Pártja,
Csanádmegye Megyei Bizottságának,
M a k ó
Bugár János titkár elvtárs kezeihez

Május 23-án, Makón megtartott Mindszenty gyűlésről a következő információt kaptuk:

Csanádpalotán, a Nemzeti Bizottság kezdeményezésére kijelentették, hogy Mária napon, illetve a Mindszenty gyűlés időtartama alatt mást összejövételt rendezni nem lehet.

Dombegyházán maga a pártszervezet részt vett a gyűlés szervezésében, gyűjtötte a részvételre jelentkezőket.

Kérjük Bugár elvtársat, hogy postafordultával küldjön részletes jelentést, illetve magyarázatot a fentiekre vonatkozóan. Kérjük az ügy azonnali részletes kivizsgálását.

Egyben kérjük három példányban való megküldését Hamvas püspök által kiadott prospektusnak is, melyben a „Boldogasszony anyám” kezdetű egyházi ének benne van.

Várjuk az Elvtársak sürgős válaszát!

SZABADSÁG!

FARKAS TITKÁRSÁG

(olvashatatlan aláírás)

E levél kézhezvétele után bizony főhetett a fejük a derék makói elvtársaknak! Elvégre Farkas Mihály rosszallását kivívni már 1948-ban sem volt veszélytelen dolog. Az a szörnyű gyanú pedig, hogy esetleg netán maguk a párttagok is a klerikális reakció befolyása alá kerültek és szervezték volna a Mária-napi rendezvényen való részvételt... s mindezt Farkas Mihály elvtárs kijelentő módon közli velünk (vajon honnan tudja? kik vezették félre?)... Kik informálják a Központi Vezetőséget – Makót megkerülve – Csanádpalotáról és Dombegyházáról?

Szóval a helyzet kétségbeejtő volt, körültekintő és gyors választ kívánt. Az is bizonyára megfordult Bugár Jánosék fővő fejében, hogy a magyarázkodással nincs minden megoldva, a későbbiekben tettekkel kell majd bizonyítani, hogy a Csanád megyei kommunisták szilárdan állnak az istentagadás talaján. Meg is fogják mutatni, számukra annyi szent. Előbb azonban a válaszlévél, szelíden, engedelmesen.

Magyar Dolgozók Pártja Csanádmegyei Pártbizottsága

Magyar Kommunista Párt Központi
Vezetőségének
Farkas Mihály titkár elvtárs .

Kedves elvtárs! az 1948. V.24-én hozzánk intézett Mindszenty gyűléssel kapcsolatos levélre válaszolva a következő a megállapításunk.

A Csanádpalotai Nemzeti Bizottság tagjai egyáltalán nem foglalkoztak a Mindszenty Márianapra való toborzással és erről nem is tudnak semmit. Megállapításunk az, hogy a pártszervezetünk vezetősége részéről sem tudnak erről. Sőt, a csanádpalotai Nemzeti Bizottság tagjai aktívan bekapcsolódtak a MDP megyebizottsága által kezdeményezett 23-i Szabad Föld Tavaszi Vasárnapok megtartásában Csanádpalotán.

A dombegyházi pártszervezet vezetőségünk pedig szintén nem vett részt a Mindszenty Márianapra való toborzásban. Azt azonban itt még nem sikerült megállapítanunk, hogy egyes párttagunk nem vett-e részt a Mindszenty Márianapra való agitációban.

Mellékelten három példányban megküldjük dr. Hamvas püspök által kiadott prospektusnak „Boldogasszony Anyánk” kezdetű egyházi éneket.

Makó, 1948. május 26.

Bugár János
megyei titkár

Boldogasszony anyánk, régi nagy Pátrónánk, Isten Anyja, a Magyarok Nagyasszonya, akinek hazánkat Szent István 1038-ban felajánlotta, most tehát megérkezett Farkas Mihály elvtárshoz, az Akadémia utcai kommunista pártközpontba.

Mi azonban maradunk még Csanád megyében.

Akció

Alig száradt meg a tinta a Farkas Mihálynak küldött magyarázkodó jelentésen, másnapra, azaz május 27-ére már el is készült az MDP Csanád Megyei Pártbizottságának 1948. május 23-tól (!) július 1-jéig szóló munkaterve az egyházi iskolák államosításáért folytatott harcban. A terv szintén a Csongrád Megyei Levéltárban található (40. fond, 1.cs. 10.ö.e.1–4.o.). A két irányból indítandó akció lényegét – in medias res – az első pont fejt ki:

- egyrészt megbontani az egyházi erőket jobboldali, demokrácia-ellenes táborra és baloldali, demokratikus rétegekre, majd ezeket mozgósítani és szembeállítani egymással;
- másrészt mozgósítani a politikai pártokat, tömegszervezeteket és közigazgatási szervezeteket, hogy fogjanak össze az egyházi demokratikus erőkkel és közösen szigeteljék el a reakciós Mindszentyt támogató jobboldali erőket.

Az akcióterv ezután öt vonalon részletezi a csapások csinját-bínját.

1. Pártvonalon értekezleteket és gyűléseket szerveznek, melyeken elítélik Mindszenty demokráciaellenes makói beszédét, továbbá közös akciót kezdeményeznek az iskolák államosítása érdekében. A közös akció lényege az aláírásgyűjtés és az egyéni agitáció.

2. Közigazgatási vonalon a megyei törvényhatósági bizottság, majd a makói városi képviselőtestület példája nyomán (melyet a sajtó szépen kidomborít), a nemzeti bizottságok minden községben hozzanak határozatot az iskolák államosítása érdekében és üdvözöljék levélben Ortutay kultuszminisztert (a levél másolata beküldendő a megyei pártbizottsághoz). A terebélyesedő aláírásgyűjtési akcióban a községi előjáróknak kell – tisztségükhöz híven – élen járniuk.

3. Tömegszervezeti vonalon elsősorban a pedagógus szakszervezetre hárul a nagy feladat. Minden pedagógus csoportnak, minden tantestületnek ki kell fejeznie tiltakozását Mindszentynek az állami iskolákat rágalmazó beszédével szemben. A pedagógusoknak el kell menniük a koalíciós pártok gyűléseire is, fel kell szólalniuk és követelniük kell az iskolák államosítását. A tanfelügyelőség mindenütt szülői értekezleteket hív össze, melyen megmagyarázza az iskolák államosításának jelentőségét és határozatot hozat, valamint íveket írat alá a megjelent szülőkkel.

Az orvosok szakszervezete szolidaritását fogja kifejezni és helyesli az iskolák államosítását. A falusi gyűléseken felszólalnak és aláírásokat gyűjtenek az orvosok is.

A nőszövetség (MNDSZ) a szülői értekezletek sikerét segíti, egyéni agitációt szervez. Nagyobb községekben (így például ajánlottan Mezöhegyesen, Battonyán, Mezőkovácsházán, Kevermesen, Csanádapácán, Kunágotán is) gyűléseket rendeznek az asszonyok számára, ahol követelik az iskolák államosítását és íveket íratnak alá.

Hasonlóképpen mozgósítandók az ifjúsági szervezetek és az ipari szakszervezetek.

4. Kádervonalon június 4-ig (tehát egy hét alatt!) „statisztikailag” ki kell mutatni, hogy hol vannak egyházi iskolák; név szerint kik a pedagógusok és milyen a magatartásuk; milyen viszonyok uralkodnak az egyházi iskolákban; községenként kik azok az értelmiségiek, akik felhasználhatók egyéni agitációs szempontból; községenként és név szerint kik a demokratikus papok és egyházi tanítók, illetve kik a vad reakciós papok és tanítók (utóbbiak múlt- és jelenbeli tevékenységét részletesen jelenteni kell).

5. Propaganda vonalon az egyéni agitáció (felvilágosítás, aláírásgyűjtés) mellett kulcsszerep vár a sajtóra. Ennek feladatait a munkaterv tíz alpontban részletezi. Az eszközök sorjában a hívek „spontán” nyilatkozataitól a riportokon át az úgynevezett népi (azaz olvasói) levelek közléséig minden azt a célt szolgálja, hogy „sajtónk úgy vigye az egyházi vonalat, hogy az olvasóközönség azt lássa, hogy az egész megye népe az államosítás ügye mellett áll”.

A gépirással készült munkaterv utolsó oldalára kézzel feljegyezte valaki: „A hírszerzés megszervezni a járási tit.! az ávóval!
a községekben szintén küldjenek észrevételeket!”

Az akció tehát megindult és Mezőkovácsháza népét is igyekezett jaroszlavszkiji módszerekkel átformálni, azaz papjaitól és hitétől elfordítani. Az akcióterv 4. pontja értelmében kategorizálni kellett a papokat és a tanítókat: ki közülük a demokratikus, illetve ki a vad reakciós.

Biztosra vehetjük, hogy Marycz Győző esperes-plébános és Drégelyi Béla tanító az utóbbi kategóriába „nyert” besorolást.

Az események ezt követően felgyorsultak, a történelem kereke egyre gyorsabban kezdett forogni, s akik – akár véletlenül – egyetlen rossz mozdulatot tettek, azok bizony a küllők közé szorulhattak.

A Szabolcs megyei Pócspeletriben 1948. június 3-án tömegtüntetés volt, melyen egy rendőr véletlen baleset folytán, saját fegyvere által elhunyt. Mindez alkalmat nyújtott az egyszerű falusi hívek megfélemlítésére és egy propagandisztikus, koncepciójellelű bírósági eljárásra. A kommunista hisztéria kialakításában a Szabad Nép buzgó cikkírói (Losonczy Géza, Révai József, Vásárhelyi Miklós), valamint az Államvédelmi Hatóság vezetői jártak élen. Ennek hatására az Országgyűlés 1948. június 16-án egyetlen nap, egyetlen ülésen sürgősséggel megtárgyalta és nagy többséggel elfogadta az iskolák államosításáról szóló törvényt.

A döntő ütközet lezajlott, csak Mindszenty József vívta tovább szent harcát, egyre elszántabban, de egyre kilátástalanabban. A rágalomhadjárat nem szűnt meg ellene és hívei ellen, sőt ősszel Rákosiék a júniusi sikereken felbuzdulva új országos akcióba kezdtek: tömegtámogatást kívántak szervezni a főpap eltávolításához. A már ismert forgatókönyv szerint volt készséges partnerük ebben a sajtó, a rádió, s az úgynevezett „demokratikus erőknek” számító társadalmi szervezetek sora.

Miért volt szükség az újabb győzelemre? Azért, mert az iskolák államosítása csak nehezen belátható távlatokban hozza majd meg a maga eredményét, a kommunisták hön óhajtott fokú népszerűségét és az ateizmus teljes győzelmét. „Akié az iskola, azé a jövő” – hirdették cikkeikben, de a diadalt a jelenben áhították. Mindszenty József bűne tehát továbbra is az 1947/48-as Mária-napok sikere volt, valamint az, hogy a magyar nép hite mély gyökerű és nehezen fogadja el a marxizmus eszmevilágát.

Novemberben a települések élén álló nemzeti bizottságok határozatok százait küldték a kormányhoz, hogy követeljék a bíboros letartóztatását. Az érintett november 18-i szózatában válaszolt a támadásokra, hangsúlyozván, hogy vidéken az ismétlődő hivatalos ígérek ellenére még mindig nem voltak önkormányzati választások, tehát „ami határozatot a vármegyékben, városokban, községekben hoznak, annak valójában jogalapja nincs”. „A kenyér és személyes szabadság elvesztésével megerőszkolt egyének megnyilatkoztatása az ország némaságra kárhoztatott, az alkotmány önkormányzati sáncaiból kizárt egész közvéleményével szemben – komolytalan játék a közélettel” – tette hozzá.

A mellette hűségesen kitartóknak így üzent: „A kényszerrel szembekerülőké minden részvétem. Az erősség és hűség gyönyörű példái meghatnak.” Ez az üzenet eljutott Mezőkovácsháza plébánosához is.

A mezőkovácsházi nemzeti bizottság egyébként már az elsők között, október 27-én tiltakozott „Mindszenti esztergomi érseknek a valláson keresztül való politizálása ellen”, s az ülés jegyzőkönyvét megküldték a belügyminiszternek, aki ekkor éppenséggel Kádár János volt. Az ülésen jelen voltak: Budácsik János elnök (öt 1948. április 6-án választották e magas funkcióba), Aradi Ernő, Butora András, Janosik József, Zacsok Gábor, Kerekes Imre, dr. Görög László, Sáfrány Mátyás.

A dolog ezzel a kinyilatkoztatással akár el is lehetett volna intézve, ám ahogy téliesre fordult az idő, Makón egyre lázasabb munka folyt. Kukucska János megyei propagandista ismét elkészítette negyedéves munkatervét a klerikális reakció ellen, ezúttal 1948. december 10-től 1949. március 15-ig. Ez a terv szintén olvasható a Csongrád Megyei Levéltárban (40.fond, 1.cs.10.ő.e.27–31.o.). Néhány gondolatot ebből is érdemes közreadni.

A fő csapásirányok száma ezúttal három:

„I. Közvetlen harc Mindszenty ellen, tömegmozgalommá tenni a mindszenyizmus elleni harcot, megszervezni a tiltakozásokat és a karácsonyi gyermek akcióban megakadályozni a klérus akcióját.

II. Harc a klerikális és a kulákreakció elszigetelésére: agitációs munkánk kiszélesítésével a klerikális reakció kulák kapcsolatának leleplezésével a vallásos dolgozó tömegek szembeállításával a klérussal szemben.

III. Kulturális vonalon elszigetelni a klerikális reakciót. Ennek érdekében: kiszorítani a szabadművelődési ügyvezetőségéből, tanácsokból, a kulturális rendezvények területéről, kiszorítva a klerikális műsoranyagokat, kiszélesítve falusi kulturmunkánkat népi elemekkel, felfrissítve a kulturális vezetést.”

Kukucska elvtárs feltörekvő és alapos ember volt, ezért minden fő csapásirányhoz hozzárendelt 8–10 alpontot, majd azokhoz al-alpontokat, a teljes siker érdekében. Idézzünk ezekből is néhányat, érzékeltetendő, hogy mi folyt akkoriban Csanád megyében.

I/2. „A már megalakult olvasóköri körökben, ahol pedig még nincs kialakulva, ott konkrét feladatként állítani, hogy minden szeminárium hallgató, minden népnevelő, minden tízes bizalmi hozzon össze egy szomszédoló csoportot, olvasókört – itt a Szabad Nép cikkei alapján, a népnevelő füzet alapján vitassák meg a mindszenyizmus kérdését a megjelentekkel, különösen az aszszonyokkal tiltakozó íveket írassanak alá. 12-én az egész megyében széles körben vinni a szomszédolást. Felelős: Winkelhoffer és Kukucska.”

I/3. „A megyei sajtóban jól kidolgozott Mindszenty-ellenes munkás és paraszt nyilatkozásokat (sic!) kihozni, rom.kat. paptól Mindszenty ellenes nyilatkozatot kihozni, a tiltakozásokat kellő kommentárral kihozni. Felelős: Molnár Géza.”

I/7. „Dec. 20-ig minden községben leellenőrizni, hogyan vannak megszervezve a karácsonyi gyermek akciók, kik rendezik, milyen műsorral, az ellenőrzést súlypontképzéssel vinni (milyen szép, vörös patinájú szakkifejezés!) (...) A karácsonyi akcióban nem vehet részt az egyház, műsora nem lehet más, mint »A dolgozók az iskoláért« mozgalom kiadása. Felelős: Mészáros Sándor, Katona Péter elvtárs.”

II/1. „A sajtóban riportok formájában jól kidolgozva leleplezni a klerikális és kulák reakció kapcsolatát. Jól kidolgozott riportokat hozni az egyes papok múlt rendszerbeli tevékenységéről, megmutatva a demokrácia óta elkövetett cselekedeteiket.”

II/4. „Bedobni a népnevelőinket a klérus elleni harcba a templomba menő vagy templomból jövő tömegek közé.”

II/7. „Dec. 28-ig a karácsonyi akciók ellenőrzésével párhuzamban minden községben leellenőrizni, hogy kik a hitoktatók. Felelős: Mészáros Sándor elvtárs.”

II/8. „Jan. 15-ig megvizsgálni a tanítókat, kik a szívgárdának vagy egyházi énekkaroknak, vagy kongregációknak a vezetői. Erről december 20-ig az igazgató-tanítók tegyenek jelentést a pedagógus szakszervezet megyei titkárságához. S fenti határidőig személyesen is ellenőrizzék. Felelős: Mészáros elvtárs.”

II/9. „Az iskolákból kirekeszteni a külön vallási előadásokat és külön vallásórákat.”

II/10. „A közigazgatás vonalán: a/ Főris elvtárs dec. 20-ig leellenőrzi, az alispáni hivatal kinek és milyen célból ad gyűjtési engedélyt;

b/ az ÁVO tartsa megfigyelés alatt a klerikális reakció működését, döntően a földeáki, kiszombori, püspöktelei, csanádpalotai, kunágotai, csanádapácai és battonyai papok működését, erről tegyen jelentést hetenkint a megyei titkárhoz.”

III/4 „Falusi kulturgárdákat létrehozni (színhátszó, népitánc, dalárda, egyéni szavaló és szavaló kórusok) a más pártállású és pártonkívüli elemekkel is. A kulturgárda szervezés súlypontok képzésével történik.”

III/8. „A szempont kulturmunkánkban, hogy mi adjuk a falunak a kulturális műsort, és kirekesszük a klerikális reakciót a kulturális rendezvényekből.”

Nyilvánvaló, hogy ez a munkaterv (megalkotóinak legendás precizitása és bölcs előrelátása ellenére) nem számolt még Mindszenty József bíboros-hercegprímás letartóztatásával. A megváltozott helyzetre azonban példás gyorsasággal reagáltak a Csanád megyei kommunisták. Ez a harc lesz a végső, most kell ütni a vasat, amíg meleg. 1949. január 3-án Winkelhoffer Emil megyei oktatási felelős új akcióttervet készített. Könyvünk eddigi tömörítő szokásával ellentétben ezt a művet teljes egészében közre kell adnunk. Eredetije megtalálható a Csongrád Megyei Levéltárban (Csanád megyei MDP-iratok, 40. fond, 1.cs. 10.ő.e. 36–37.o.).

MUNKATERV

Január hónapra a klerikális reakció elleni akcióra

1./ Felvilágosító munka

a./ A DEFOSZ, EPOSZ, MNDSZ tömeggyűléseken világosítja fel a falu népét 9-éig bezárólag.

b./ Előadókról a kispap és a nemzeti parasztpárt tagjai is.

c./ Járási székhelyeken és nagyobb községekben 6-án, Vízkeresztkor (sic!) tartandók a gyűlések. Így

Mezőkovácsháza, Csanádapáca, Magyarcsanád, Földeák, Kunágota, Makó, Battonya, Medgyesegyháza, Csanádpalota, Kiszombor, Püspöktele, Dombegyháza, Apátfalva, Kaszaper.

d./ 9-én vasárnap a következő községekben:

Kevermes, Almáskamarás, Nagykamarás, Pusztatölke, Bánkút, Nagybánhegyes, Dombiratos, Ref.kovácskő, Nagykopáncs, Végegyháza, Magyarombegyháza, Nagymajláth, Kisdombegyháza, Ambrózfalva, Mezőhegyes, Csanádalbertyi, Nagykirályhegyes, Királyhegyes, Kövegy, Klárafalvas, Nagylak, Magyarbánhegyes, Óföldeák, Vajdapuszta, Gábortelep, Árpádtelep.

e./ Ezekre a községekre előadót a tömegszervezetek jelölnek a párt előadójának felhasználásával. Ezért mai nap folyamán az MNDSZ, DEFOSZ és EPOSZ vezetői értekezletre jönnek össze. Végrehajtásért Mészáros elvtárs felelős.

2./ Előkészítés:

a./ Megyei értekezlet a tömegszervezetek vezetőivel (Mészáros elvtárs)

b./ Közös levéllel ellátott szervezőt küldenek ki a tömegszervezetek az illető gyűlés előkészítésére. Felelős Mészáros elvtárs.

3./ Agitáció a gyűlésre:

a./ Az MNDSZ asszonyai házról házra járnak, felvilágosító munkát végeznek és a gyűlésre agitálnak. Végrehajtásért felel Hajduné.

b./ DEFOSZ, EPOSZ tagok házról házra járó agitációjáért Hertling és Szabó elvtársak felelősek.

c./ Dobolás állandóan naponta kétszer a jegyző útján. Főris elvtárs felelős.

d./ Kézírt plakát a gyűlés érdekében. Végrehajtja a DEFOSZ.

e./ Faliújságon előre kirakni a Mindszenty cikkeket. Felelős Roska elvtárs.

4./ Agitáció a gyűlés után

a./ Valamennyi pártmunkás részt vesz a gyűlésen. Azon szétoszolva, a vallásos emberek közé vegyülve beszélgetést kezdeményeznek az ügyről.

b./ Gyűlés után lelátogatja minden népnevelő és pártmunkás vallásos ismerőseit és rokonait, hogy mi a véleményük a gyűlésről.

c./ Utána meghatározott időben a pártban értekezletre jönnek össze, ahol beszámolnak az eredményről.

Ez az időpont nem lehet hosszabb, mint a következő nap estéje. Az értekezletről a járási propagandisták azonnal külön levélben számoljanak be. Végrehajtásáért felelős Winkelhoffer.

5./ A gyűlés lefolyása

a./ Ahol a pap fasiszta, ott a gyűlésen álljon fel az egyházközség elnöke és szólítsa fel a gyűlés résztvevőit, menjenek közösen a parokchia elé és követeljék a paptól: vagy hagyja el a falut, vagy forduljon szembe a hazaáruló Mindszentyvel.

El kell hagyatni a falut a pappal minden körülmények között: Battonyán Klivinyi, Csanádapácán Gönczy, Mezőkovácsháza Marycz, Kunágota Singer.

b./ Minden gyűlésen szóljanak fel az egyházközségi elnökök és az egyházközségi tanács nevében ítéljék el Mindszentyt. Ahol fasiszta vagy kulák az egyházközség elnöke, ott egy egyházközségi tag szólaljon fel.

6./ ÁVO

a./ Rááll egy-egy rémhírrrel minden faluban és végigmegy rajta, felgombolyítja.

b./ Házaló apácákat 5-éig minden faluból eltávolítja.

c./ Munkatervet dolgoz ki a viszkereszt (sic!) házszentelésre való beépítésre.

Végrehajtásáért felel Fóris elvtárs.

7./ Beszéd témája

a./ Mindszenty leleplezése.

b./ Helyi reakciók leleplezése, gyűlöletessé tétele a falu népe előtt. Kulákok, népnúzó, stb.

c./ A békét mindenütt kihangsúlyozni. Sillabusz elkészítéséért felelős Winkelhoffer.

d./ 4-én a DEFOSZ-ban minden megyei előadó értekezletre jön össze.

Összehívásukért felelős Mészáros elvtárs.

8./ Gépkocsi és szállítási ügyekért Ónodi elvtárs felelős, aki 4-ére tervet ad be.

9./ Hitközségi képviselőtestületek

a./ 5-éig mindenütt ülést tartanak, melyről táviratot küldenek és elítélik Mindszentyt, kidobolják a faluban, hogy a katolikusok közül minél többen vegyenek részt a gyűlésen.

b./ Állást foglalnak a helyi mindszenyek ellen is.

9-étől minden erővel a szövetkezeti kérdés ismertetésére fekszik rá az MNDSZ és EPOSZ, ezért 16-án 15 helyen gyűlést tart a szövetkezeti kérdés ismertetéséről. Nem népgyűlést, hanem a helyi pártok és tömegszervezetek vezetői számára ankétot. Előadók kioktatásáért Alle elvtárs a felelős. Sillabuszt 3-án este 7 órára a megbeszélés szerint adja le.

Makó, 1949. évi január 3.

Winkelhoffer Emil
megyei oktatási fel.

Amint láthatja tehát az utókor, január 3-án a kocka már el volt vetve. A rettenthetetlen csanádi kommunisták (élükön Winkelhoffer elvtárral) úgy döntöttek, hogy Mezőkovácsházáról Marycz Győző esperesnek mindenképpen távoznia kell. Az akciót egy héten belül be kell fejezni, utána előre a következő csatába, arccal a téesz-szervezés felé! Mit számít már itt egy hűséges gyülekezet! A történelem gépezete elindult és dübörögve maga alá temet mindent, ami útjába kerül.

Vörös advent, vörös karácsony

A karácsonyi ünnepkör Adventtel kezdődik. A keresztény ember számára Advent a készülődés ideje. Várakozás az Úr eljövetelére és vágyakozás az igazságra. Tétlenül mégsem telik ez a négy hét, mert aki készülődik, az tervezget. Bizalommal fordítja arcát a jövő felé. Kétségek persze gyötörhetik közben, de az önvizsgálat majd csak Vízkereszt után következik.

A Magyar Dolgozók Pártja Csanád Megyei Bizottsága rendszerint keddenként ülésezett. Ezek az üléseken általában két-három napirendi pontot tárgyaltak meg. A hozzászólásokról precíz jegyzőkönyvet vezettek, így ma is nyomon tudjuk követni a vitát, csak el kell látogatnunk a Csongrád Megyei Levéltárba és föl kell lapoznunk az MDP Csanád megyei iratainak gyűjteményét (40. fond, 1.cs. 2.ö.e.). Annál is inkább ajánlatos ez a tájékozódás, mert a már idézett munkatervék csikorgó pontjai és alpontjai után üdítő olvasmány az elvtársak készülődésébe, hű várakozásába és hő vágyakozásába pillantani. S ha már ott vagyunk, egyszersmind azt is eldönthetjük, vajon pontosak voltak-e Marycz Győző sejtései és előérzetei, indokolt volt-e aggodalma.

A Csanád megyei kommunisták 1948. december 14-én foglalkoztak először behatóan a helyi hitélettel. Szokásos ülésük második napirendi pontja volt „a Mindszenty-ellenes akció”. Néhány jellemző részlet az elhangzottakból:

Bugár János, megyei titkár: „A héten a megyében olyan hangulat alakult ki, hogy a hívek és általában a pártokhoz tartozó rétegek is mind szeretnének valami megoldást a megyében uralkodó visszás állapot megszüntetésére, Mindszenty eltávolítása árán is. Megmozgatjuk az egyház berkein belül lévő rétegeket. Az egyházi képviselőtestületekben ők maguk hozzanak határozatot. Ennek megmozgatására bekapcsoltuk a közigazgatást, tanfelügyelőséget, tömegszervezeteket. Ezek kimennek a községekbe és ott az egyházközségi képviselőtestület tagjaival megbeszélik, hívják össze az egyházközségi képviselőtestületet, amelyben olyan irányú határozatot hozzanak, amely szerint Mindszenty ellen foglalnak állást és kérik a főispánt, hívjon össze egy megyei értekezletet, ahol a megye papjai és egyházközségi képviselőtestületek tagjai megtárgyalják ezt a tarthatatlan állapotot.

Az a mozgás, ami alulról hosszú idő óta folyik, most a főispán, alispán, tanfelügyelő bekapcsolódásával folytatódik. Az összehívandó értekezleten a főispán elnököl, az alispán lesz az előadó. Felszólal néhány tanár, akiket a tanfelügyelőség kijelöl. A hozzászólásokat mi állítanánk össze, úgyszintén mi szerkesztjük meg a határozati javaslatot is. Ebben a határozati javaslatban Mindszentynek, mint a megegyezés akadályozójának eltávolítását kérik. Kéri továbbá az értekezlet a csanádi püspököt, azonnal üljön össze a püspöki kar és találja meg a lehetőséget annak megoldására, hogy az egyház ne kerüljön szembe a kormánnyal.

Határidőn belül döntsenek. Őket tesszük felelőssé azért, hogy akarnak-e megegyezni, vagy sem. Utána sajtón és agitáción keresztül nyilvánosságra tudjuk hozni, hogy ime, kik nem akarnak megegyezni.”

Berár Demeter, makói városi titkár: „Ha meg tudjuk szervezni, hogy mindenfelől küldöttségek menjenek a papokhoz, akkor nagy bizonytalanság lesz úrrá rajtuk és így be tudjuk fogni őket saját céljainkra.”

Winkelhoffer Emil, megyei oktatási felelős: „Mire a Szentszék felébred, már ez az akciónk sikerrel is záródjék. Ki kell azonban küszöbölni a kapkodást. Ezzel az akciónkkal meg kell teremteni az alapját egy újabb akciónak. Meg kell hogy legyen számunkra az egyházközségi képviselőtestületek névsora, jellemzéssel együtt.”

Alle Pál, megyei szövetkezeti felelős: „Az értekezletre meghívottakat jól kézben kell tartani, nehogy más irányba terelődjön az értekezlet, mint mi szeretnénk.”

Kovács Pál, iskolavezető: „Nem helyes, hogy a papokat előtérbe toljuk, mert a községek könnyen átcsúsznak a papok befolyása alá.”

Kukucska János, megyei propagandista: „Kovács elvtárs felvetette, hogy papokat ne toljunk előtérbe. Ez nem előtérbe tolás, hanem mi rászorítjuk őket arra, hogy Mindszenty ellen ők vigyék a harcot. Mi keresztülhúzzuk az ő akciójukat. A karácsonyi akciót is mi tartjuk továbbra is kézben.”

Bugár János, megyei titkár: „Karácsonyi akciónkkal kapcsolatosan be tudjuk mutatni, széles népi agitáció útján, hogy kik azok, akik nem akarják a békét. Ezért volt szükséges, hogy ezt az értekezletet még 17-én megtartsuk, hogy karácsonyra már meglegyen az eredmény.

A vitás kérdés még az, hogy meghívjunk-e minden papot az értekezletre. Véleményem szerint ne hívjuk meg mind, csak azokat, akiket alkalmasnak találunk.”

Az ülés végén a testület megbízta Bugár elvtársat az akció folytatásával. Winkelhoffer, Kukucska és Berár elvtársak segítenek.

Közbevetőleg kell megjegyezni: Marycz Győző alkalmasnak találtatott, azaz meghívták a december 17-i értekezletre. Igaz, nem Bugár elvtárs, hanem a főispán küldte el a meghívót, még december 13-án, azaz egy nappal korábban, mint hogy a kommunisták medítálni kezdtek volna a papok megrostálásán. Hiába, akkor még nem volt teljes az elvtársi összhang.

Marycz Győző azonban átlátott a szítán, tudta, hogy fondorlatos módon meg akarják osztani a híveket, ezért nem fogadta el a meghívást, sőt a mezőkovácsházi egyházközségi képviselőtestület tagjainak is a távolmaradást tanácsolta. Szívélyes meghívásra azonban illik válaszolni, s a magas közbizalmi méltóság szakszerű feleletet érdemel. A tanácskozás napján Csanád megye főispánja az alábbi levelet kapta kézhez:

A mezőkovácsházai rk. plébániahivataltól.-

Főispán Úr!

Hivatkozással a f.hó 13-án kelt 1017/1948.főisp. számú, személyemnek szóló Meghívóra, tisztelettel értesítem Főispán urat, hogy meghívását elfogadni nem áll módomban. Elhatározásomat és annak indoklását tartalmazza az az Értesítés, mellyel tájékoztattam egyházközségem képviselőtestületének tagjait a főispáni meghívásról és állásfoglalásomról ezzel kapcsolatban. Az Értesítés szövege a következő:

» Tisztelettel felhívom az egyh.közs. képv.test. tagjainak figyelmét ünnepélyesen letett hivatali esküjükre, mely szerint az Anyaszentegyházhoz hűek lesznek és az egyh.közs. jogszabályait megtartják. Az Egyh.közs. Szabályzat az 58.§-ban kimondja: „A hitelvi, az egyház-fegyelmi és egyházkormányzati ügyek ... nem tartoznak az egyházközségi képviselőtestület hatáskörébe.”

Csanád megye Főispánjától meghívást kaptam f.év dec. 17-én pénteken d.e. 10 órára Makón a Vármegyeházán tartandó értekezletre „a fennálló békétlenség és lelkek nyugtalanságának megszüntetése tárgyában”. Azonban e tárgyban a fent hivatkozott 58.§ értelmében, mivel egyházkormányzati ügyről van szó, egyházmegyei viszonylatban csak a megyéspüspök, országos viszonylatban csak a püspöki kar hivatott az illetékes tényezőkkel tárgyalni, határozatot hozni, dönteni.

Éppen ezért, a fenti értekezleten részt nem vehetek, miről a Főispán urat is értesítettem. Esküszegés veszedelme nélkül ezen és hasonló felhívásnak egy egyh.közs. képv.test. tag sem tehet eleget. Ily értekezleten egyházközségi képviselőtestületi tag minőségben, vagy az egyházközség képviselőtestületében, vagy az egyházközség képviselőtestületének megbízottjaként vagy képviselőjeként meg nem jelenhet, nem tárgyalhat, nem nyilatkozhat, vagyis az egyházközséget semmiképpen nem képviselheti. «

Ha a főispáni meghívásban említett bajok tényleg fennállnak, azok megoldása csak az illetékes tényezők: a megyéspüspök és a magyar püspöki karral együtt történhet meg, erre tisztelettel felhívom a Főispán úr figyelmét. Egyebekben vagyok készséges tisztelettel:

Mezőkovácsháza, 1948. december 16-án

Marycz Győző
tb. esperes-plebános
egyh.közs.egyh.elnök

Makón a gondosan megtervezett értekezletet természetesen ennek ellenére is megtartották. Az ülésen a kevermesi Bakos József elnökölt. Köszöntő szavai után Dr. Csepregi Imre pápai prelátus, makói esperes-plebános mondott megnyitó beszédet és terjesztette elő a határozati javaslatot. Csepregi Imre mondatai a korabeli politikai dolgozók számára túlzottan elvont általánosságban szóltak a megbékéléstől és a szeretetről, nem is nyerték el – mint utóbb kiderült – Bugár elvtársék tetszését. Néhány buzgó egyházközségi küldött felszólalása után azonban végre szólásra emelkedett Kubinyi Zoltán, a makói Szent István téri iskola igazgatója és felolvasott egy újabb határozati javaslatot.

Hogy is mondta december 16-án Bugár elvtárs? „Felszólal néhány tanár, akiket a tanfelügyelőség kijelöl. A hozzászólásokat mi állítanánk össze, úgyszintén mi szerkesztjük meg a határozati javaslatot is.”

Úgy gondolom, ezek után az elhangzottakból nem kellene idéznünk. Hogy mégis kell, annak csupán az az oka, hogy Kubinyi Zoltán produkciója közben megfoghatkozott a

hallgatóság. Annál a mondatnál ugyanis, hogy „Követeljük, hogy egyházunk éléről távolítsák el Mindszenty bíborost”, a jelenlévő katolikus papok túlnyomó többsége felállt és elhagyta a termet.

Maradtak az egyházközségi kiküldöttek, akik viszont nagy tapssal fogadták a követelést, majd intéző bizottságot választottak, melynek vezetője Bakos József lett.

1948. december 21-én már-már a győzelmi mámor illata lengte be az MDP Csanád Megyei Bizottságának szokásos keddi ülését.

Kukucska János, megyei propagandista: „Amióta a munkaterv szerint december 8-9-én beindítottuk a klerikális reakció elleni akciót, Csanád megye demokratikus közvéleményét mi a mindszenyizmussal szembe támadásba vittük át. A mi feladatunk most leleplezni azokat a papokat, akik letiltották papjaiknak, hogy a megyei értekezleten részt vegyenek. Leleplezni ezeknek a papoknak a kuláksággal való kapcsolatát, demokráciaellenes magatartását.”

Winkelhoffer Emil, megyei oktatási felelős: „Az értekezleten kétszázán vettek részt, ami azt jelenti, hogy az egyházközségi képviselő-testületi tagok jelentékeny százaléka hajlandó arra, hogy Mindszenty ellen forduljon. Hiba volt az, hogy eddig nem tudtunk arról, hogy úgyszólván minden hitközségi képviselőtestületben vannak bent elvtársaink és ezeket eddig nem használtuk fel.

Megállapíthatjuk, hogy a prelátus, de az egész papság kétkulacos. Odáig elmentek, hogy megállapították, aki nem hajlandó építeni a demokráciát, legyen az akár világi, akár egyházi személy, nem méltó arra, hogy vezető szerepet töltsön be. De amint Mindszenty nevét kimondták az értekezleten, azonnal eltávoztak a papok a teremből. Azonban nem is cáfolták meg azt a megállapítást, hogy nem saját elhatározásukból hagyták el a termet, hanem Mindszentytől féltek.

A mi feladatunk most, hogy azt a tüzet, ami kívülről ég, az egyház berkein belül tovább szítsuk. Két dolog az, amitől félnek a papok: az egyik, tisztában vannak azzal, hogy ha a demokrácia akarja, el tudja távolítani Mindszentyt, a másik pedig az, hogy féltik a tömegeiket.

Ahol kimondottan demokráciaellenes papok vannak, ott koncentrált támadást kell indítanunk a mindszenyizmus ellen.

El kell érnünk, hogy amikor Mindszentyről van szó, a hívek ugyanúgy kivonuljanak a templomból, mint ahogy a papok kivonultak a megyei értekezletről.”

Kukucska János: „Békés megye is átvette a mi módszereinket, miután a Csanádmegyéből értesültek róla.”

(Mármint a helyi újságból... Lám, mit ér egy leleményes propagandista és egy osztályharcos szemléletű lap!)

Mészáros Sándor, megyei tömegszervező: „Az eredmények onnan származnak, hogy a tömegszervezetek jó munkát végeztek. Még a vallás- és közoktatási miniszteri rendelet előtt kiadtuk a jelszót, hogy az iskolában nem szabad megengedni Szívgárdát, stb. A tanítók nem kapcsolódhattak bele az egyház által rendezendő karácsonyi akcióba. Így ezek a karácsonyi ünnepek szétestek.”

A következő pártbizottsági ülésre már a szétesett ünnepek után és Mindszenty József bíboros-hercegprímás letartóztatását követően került sor. Nagy energiák szabadultak fel a Csanád megyei elvtársakban, erejük szinte megsokszorozódott. December 29-én és 30-án egyaránt üléseztek, tárgyalták a jó hírt és latolgatták teendőiket.

1948. december 29.

Winkelhoffer Emil: „Mindszenty letartóztatásával az egyházi reakció háttérbe szorult. Most meg kell előzünk az egyházi suttogó propagandát. Kulturális téren is mindenünnen ki kell szorítani az egyházi reakciót. Erre a Szabadművelődés útján van a legjobb lehetőség.”

Alle Pál: „Mindszenty letartóztatása országszerte nagy zűrzavart okozott. Battonyán helyesnek tartanám, ha a prépostra jobban rámennénk, az ottani kispappal kellene beszélni és

szakadást előidézni a papság között. Az ottani kántor most jött haza a Szovjetunióból, hadifogságból, ezt jól felhasználhatjuk az ottani egyházi énekkar felbomlasztására.

Kunágotán folyik a házak szerinti imádkozás. Ott gyenge a pártszervezetünk, de jó lenne ellenőriztetni, hogy mit csinálnak ott az imádkozás ürügye alatt.”

Berár Demeter, makói városi titkár: „A klerikális reakcióval folytatott harcban túl kell menni a leleplezésen. A katolikus köröket, amelyek a KALÁSZ, KALOT helyiségei voltak, igénybe kell venni. Sok helyen kártyacsaták folynak ezekben a katolikus körökben. A rendőrség is figyeltesse és megfelelő időben csapjon le rájuk.”

1948. december 30.

Bugár János, megyei titkár: „Mindszenty letartóztatásával kapcsolatosan a klerikális reakció deffenzívába szorult. A demokratikusabb rész fellélegzett, a reakciósabbak pedig elhallgattak. A mi feladatunk most az akciót továbbvinni a helyi mindszentyk ellen. Erre szükségessé vált egy rövidebb lejáratú munkaterv kidolgozása, amelynek alapján népi megmozdulás – nem erőszak – útján visszük akciónkat tovább, hogy a reakciót ne engedjük újra erőre kapni.”

Winkelhoffer Emil: „A legsürgősebb feladat a népnevelőket és a párttagságot mozgósítani, hogy az újévi jókívánságokat összekössék Mindszenty bukásának ismertetésével. Amikor boldog új évet kívánni mennek, egyben vigyék magukkal a Szabad Nép cikkeit.

Erre az akcióra nagy apparátust kell mozgósítani. A Megyebizottság tagjai szombaton kimennének a bázisközségekbe, a nagyközségekbe a járásbizottságok tagjai, egyéb községekbe a járási aktívák.

Estefelé visszajönnének az elvtársak és beszámolnának, hogy milyen eredményt értek el.

A Nemzeti Bizottság behívhatja a papokat nyilatkozattételre. Sajátkezűleg kell vallomást tenniük a demokrácia mellett.”

Boldog Új Évet tehát a Szabad Néppel. Boldog Új Évet a mezőkovácsházi plébánosnak is, akinek sajátkezűleg kell vallomást tennie.

Először a Nemzeti Bizottság előtt. A többit majd meglátjuk akkor, ha estefelé visszajönnék és beszámolnak az elvtársak.

Megtisztítjuk községünket

Miután föltehetőleg kialudta az esztendőváltás fáradsalmait, Budácsik János (foglalkozására nézve cipész), a mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság elnöke 1949. január 2-án (tévedésből 1948. január 2-i dátummal) az alábbi levelet küldte Marycz Győző esperes-plébánosnak:

M a r y c z G y ő z ő esperes Urnak,

Kéri a Nemzeti Bizottság, hogy nagymise után 1/2 12 órakor a községházánál tartandó nemzeti bizottsági gyűlésen sziveskedjék megjelenni.

Mezőkovácsháza, 1948 január 2-án.-

Budácsik János
n.biz.elnök

Marycz Győző atya ezt a meghívást sem fogadta el. Budácsik János 14 x 17 centiméteres méretű papírját félbehajtotta, s a hátoldalára ceruzával annyit írt:

A meghívást nem fogadhatom el, mert a meghívás oka nincs jelezve és egyébként is ma ünnep van, s azt a pap megtartja.

Mkh. 1949. I.2.

Marycz
esperes

A bizottsági ülést persze az esperes nélkül is megtartották. Jelen voltak: Budácsik János, Aradi Ernő, Zsoldi Antal, Janosik József, Sáfrány Mátyás, Dr. Görög László, Szabó Ferenc, Butora András, Fabula József és Zacsok Gábor. Határozatukat a Békés Megyei Levéltárban található példány alapján ezúttal eredeti nyelvi megformáltságában mutatjuk be a kései utókor olvasóinak.

„Elnök ismerteti a makói egyházközségi képviselőtestületeinek határozatát, amelyben Mindszenty eltávolítását kérik. A nemzeti bizottság a határozatot magáévá teszi és a következő határozatot hozza.-

Alulírt Nemzeti Bizottság tagjai egyhangú határozati kéréssel fordulunk a kormányzatunkhoz, hogy Mindszenty József ellen mint közönséges haza áruló, kém és összeesküvő ellen a legszigorubb eljárást alkalmazza, és a legsúlyosabb büntetést szabja ki. Ezzel népünk megnyugvását fogjuk elősegíteni, pusztoljanak a hazaárulók és a népi demokráciánk elleni összeesküvők és kémkedők.

Mi a saját községünket is megtisztítjuk a Mindszenty hazaárulást támogató helyi ellenségeinkel azok ellen a legszigorubbban eljárunk, a községünkben elis távolítjuk akkor is ha azok Mindszenty palástba burkolva jelentkeznek is.

A Nemzeti Bizottság megállapítja, hogy Marycz Győző mezőkovácsháza község esperes plébánosa a nemzeti bizottság meghívására nem volt hajlandó megjelenni ennek bizonyítéka képpen mellékeli a nemzeti bizottság elnöke a saját kezűleg irt nyilatkozatát.

A fenti tények megállapítása után a nemzeti bizottság felkéri a mezőkovácsházai róm.kath.egyházközség tagjait amely ülésen Marycz Győző esperes plébánosnak nyilatkoznia kell azirányban,hogy milyen állást foglal a Mindszenty ügyben és a demokráciával szemben.

Egyéb tárgy nem lévén elnök a gyűlést bezárja.”

A dolog természetesen nem maradhatott ennyiben. Félmunkát a csanádi ember nem végez. Az utasítás, ami Mezőkovácsházára érkezett, különben is egyértelmű volt. December 28-án tartott főispáni értekezletet Tömpe István miniszteri osztályfőnök, ő is megüzente a járási jegyző útján, hogy baráti megbeszélést kell tartani a községben lévő papokkal, mert most már nekik is el kell ítélniük Mindszentyt. Megmondták azt is, hogy írásban kell a papoknak nyilatkozniuk. „Úgy rájuk kell menni – ezek Tömpe elvtárs szavai -, mint a szántásvetés megszervezése volt”. Tudják meg ők is, hogy népi demokrácia van, tanulják meg ők is, hogy a népi demokrácia nem tűr ellenséget, egyszer már legyen vége, mert elfogyott a türelem. Eredményt várnak a makói elvtársak is, ezért nincs idő a tétovázásra, haladéktalanul cselekedni kell.

A Nemzeti Bizottság január 4-én, kedden délután ismét összeült a község háza hivatalos termében. Az ülés tárgya a két nappal korábbi határozat végrehajtása volt.

Budácsik Jánoson kívül ezúttal Aradi Ernő, Fülöp István, Dr.Görög László, Dr.Harnóczy Lajos, Csurák József, Szabó Ferenc, Butora András, Dudaszeg Pál, Metál Mihály tisztelte meg jelenlétével a tanácskozást, melyre eljött – nyilván segítő szándékkal – a járási titkárságtól Fabula János is. Rövid ülésezés után az alábbi határozatot hozták:

H a t á r o z a t

A Nemzeti Bizottság 1949. január hó 2-án tartott rendkívüli ülésén Mindszenty József letartóztatásával kapcsolatos határozatot hozott, melyben kéri a Kormányzatot, hogy a hazaáruló Mindszenthystákra a legsúlyosabb büntetést alkalmazza, egyben határozza, hogy a helyi mindszenhysta hazaárulóktól megtisztja a községet akkor is ha Mindszenty pallástá öltözve jelentkeznek. Ennek megfelelően az ülésre meghívta Marycz Győző plébánost tegyen nyilatkozatot a demokrácia mellett. Itélje el a hazaárulókat, ha a demokrácia és a nép mellett áll. A plébános ur kétszeri meghívásra sem volt hajlandó a bizottság előtt megjelenni, így a Nemzeti Bizottság béke, nyugalom megteremtése és a kellemetlenségek elkerülése végett az ülésre meghívta a katolikus egyház világi vezetőit, akik előtt ismertette a határozatát, megkérve arra tisztázzák a kérdést a plébános urral és erről írásbeli döntést f.hó 4-én déli 12 órára adják le. F.hó 4-én déli órákban Gigacz József egyház világi elnöke megjelent a Nemzeti Bizottság előtt és leadott egy gép-írást levelet a plébános urtól, amely nem volt más, mint a plébános által f.hó 17-én a főispánhoz küldött levelének másolata. Ezen levél tartalmának semmi köze nincs a kért nyilatkozathoz. A Nemzeti Bizottság mint a demokrácia legfőbb őre nem látja tisztának a plébános ur magatartását. Feltételezi, hogy a Mindszenty reakció hatása, irányítása alatt áll és így a hozott határozathoz pontosan teljesíti a kötelezettségét megtisztítja a Mindszenty reakciótól a községet és így elsősorban Marycz Győző plébánostól, mégpedig úgy, hogy határozatban kimondja Marycz Győző plébános 5-én reggel 10 órára hagyja el a községet, távozzon innen el, helyette a kisplébános nyugodtan megtarthatja a miséket. Ezen határozatának végrehajtásában felkéri a különböző szervezeteket mint demokráciánknak harcos hadseregét, hogy ezt sorozatos látogatással hozzák tudomására a plébánosnak és segítsék elő a plébános ur községből való eltávozását addig, amíg a nép haragja nem fog rá lesulytani.

A határozatot minden jelenlévő aláírta, sőt pótlólag odakanyarintotta a nevét Sáfrány Mátyás nemzeti bizottsági tag is, aki elkésett a fontos eseményről. Korábbi szokásuktól eltérően Budácsikék ezúttal rányomták a jegyzőkönyvre a nagy kerek pecsétet is: CSANÁD VÁRMEGYE MEZŐKOVÁCSHÁZA KÖZSÉG NEMZETI BIZOTTSÁGA.

A döntés tehát megszületett, diktum-faktum, rögvest hozzá is lehet látni a végrehajtásához. A béke és a nyugalom érdekében, a kellemetlenségek elkerülése végett. Mert az bizony komoly dolog, hogy a demokrácia legfőbb őre (vagyis a Nemzeti Bizottság) nem látja tisztának a plébános ur magatartását. És persze: a különböző szervezetek (mint demokráciánk harcos hadserege) majd segítenek. S hogy mit kell tenni? Azt most már a vak is látja: a hazaárulókra le kell sújtani (azaz pardon, budácsikosabban kifejezve: sulytani).

Miközben a mezőkovácsházi község háza hivatalos termében ez az ököl fölemelkedett, magasba lendítette a hangját Makón Winkelhoffer Emil oktatási felelős is. Az MDP Csanád Megyei Bizottságának szokásos heti ülésén ez alkalommal (talán nem véletlenül) részt vett Molnár Mihály, az ÁVH helyi vezetője. A klerikális reakció elleni küzdelem ismét a második napirendi pont volt.

Winkelhoffer Emil büszkén jelentette, hogy „az akció a megye tekintélyes részében – még Kunágotán is – sikerrel járt. Aktivizáltuk a tömegeket, még a katolikusokat is. Ahol azonban gyengébb a pártszervezetünk, ott nem értünk el kellő eredményeket.”

Az odaadó pártmunkás kénytelen volt azonban a mezőkovácsházi helyzettel külön foglalkozni beszédében.

„Általánosságban tapasztalható, hogy a katolikus egyházi körökhöz közelállókra jellemző bizonyos fokú tartózkodás, passzivitás, ellenállás. Ez talán Mezőkovácsházán a legerősebb.

Az ilyen helyeken rémhírek is kezdenek szárnyra kapni és terjedni. Ilyen rémhírek, hogy Orosházán feliratok voltak „Rákosit akasszátok, Mindszentyt engedjétek szabadon!”, továbbá, hogy Mindszentyt az angolok kiszabadították.

Pártszervezeteink rendkívül aktívan veszik ki részüket ebből a harcból. A többi pártokat is elég jól tudjuk mozgatni, még Mezőkovácsházán is, ahol az egyházközségi képviselőtestületben nem volt egyetlen kommunista sem. Ott egy kisgazda állt az élére a mozgalomnak. Ez a község a megye Pócsperije. A templomajtóban védőgárda áll, a helybeli hentesmester fiának vezetésével.”

Szigorúan titkos

Aki az Államvédelmi Hatóság egykori vizsgálati anyagaiból szeretné megtudni, hogy mi történt Mezőkovácsházán 1949 januárjában, az ma négy dossziét talál a Belügyminisztérium Történeti Irattárában.

A címlapok láttán megdöbbenünk, a történetnek ugyanis az ÁVH szemszögéből nézve új főszereplője van: Drégelyi Béla tanító. A négy kötet közül három az ő nevét viseli. Ezek:

V-19719 sz. Vizsgálati dosszié Drégelyi Béla és társai ügyében;

V-59211 sz. Vizsgálati dosszié Drégelyi Béla ügyében;

V-78521 sz. Vizsgálati dosszié Drégelyi Béla ügyében.

A negyedik barnafedelű mappa kissé talányosabb borítójú, mert amellet, hogy a V-23664-es számot írták rá, a felirat szerint Csordás Béla ügyében tartalmaz vizsgálati anyagokat. Belül aztán helyreáll a bürokratikus rend: a dosszié Nagy Tibor káplán személyi anyagát és kihallgatási jegyzőkönyveit rejti.

A dossziékban található dokumentumok az Államvédelmi Hatóság szokásos irattári rendjét követik és tartalmi szempontból öt csoportra oszthatók:

a gyanúsított személy vagy személyek vallomásai;

a gyanúsítottak bűnösségét alátámasztó tanúkihallgatási jegyzőkönyvek és más dokumentumok;

az Államvédelmi Hatóság jelentései a szóbanforgó eseményről, illetve a gyanúsított magatartásáról;

a fogvatartás, internálás körülményeire (átkísérések, beszélő, stb.) vonatkozó iratok;

kérvények, amelyeket a fogvatartott, annak hozzátartozója vagy jogi képviselője nyújtott be, s amelyeket rendszerint válasz nélkül hagytak.

Az iratanyag ma is, tehát negyvenöt nehéz esztendővel az események múltán a „szigorúan titkos” minősítést viseli. Kérésemre titokszakértő véleményezte az általam megjelölt oldalakat, s azokról 1993 szeptemberében – Boross Péter akkori belügyminiszter engedélye alapján – másolatokat kaptam. E dokumentumok alapján próbáltam gondolatban rekonstruálni az eseményeket, illetve az ÁVH nyomozásának logikáját.

Magánvéleményem az eljárással és egyáltalán a történeti értékű iratok kutathatóságával és közölhetőségével kapcsolatban az, hogy a négy és fél évtizednyi távolság bőven elegendő ok lenne minden tilalom feloldására. A fejlett európai demokrácia országaiban, melyekre oly sokszor és oly szívesen hivatkozunk, a kutatási korlátozás általában visszamenőleg harminc évre terjed. Ennek analógiájára hazánkban is jogszabályi úton kellene biztosítani az 1963-ban avagy annál korábban keletkezett minden dokumentum (köztük a sokat emlegetett, de valójában ma is közreadhatatlan állambiztonsági iratok) titkos minősítésének megváltoztatását.

1963 tavaszán hirdetett amnesztiát a Kádár János által dróton rángatott Elnöki Tanács, s ha történelmi és politikai szempontból nem is jelent korszakhatárt az az esztendő, jelképes értelemben mégis választóvonalnak tekinthető. A leghírhedtebb törvénysértések ebben az időszakban (1945 és 1963 között) történtek, s a legtöbb koncepciós eljárás is erre az időre jellemző.

Ám lássuk, hogy mire jutott az Államvédelmi Hatóság Drégelyi Béla és társai ügyében!

Kötetünk következő két fejezetében a keletkezési idő szerinti sorrendben ismerkedhetünk meg a dossziék legfontosabb oldalaival. Más forrásból származó irattal, újságcikkkel vagy jegyzettel ezt az összeállítást csupán ott egészítettem ki, ahol feltétlenül szükségesnek véltem. Összekötő szöveget is csak azok kedvéért írtam, akik nem voltak sem áldozatai, sem

alkalmazottai az ÁVH-nak, és így számukra a pusztá szövegközlés föltehetőleg nem lenne kellően olvasmányos.

Az iratok ismertetése során tartalmi változtatást nem tettem, de a gépelési és a helyesírási hibák zömét kijavítván, a szöveget a mai normákhoz igazítottam. Ebben a könyvben nem tekinthetem kötelességemnek sem a vizsgálati dossziék forráskiadását, sem az elemi iskolai szintű hibák terjesztését (például: orakkor, szüksége, elviszik oroszországban, hangosztassa, befogják csukni, kiakarják tenni, kinem hivta, komgassák meg a harangot stb.). Meg kell jegyezni, hogy sem a letartóztatott gyanúsítottak (Marycz Győző, Nagy Tibor, Drégelyi Béla), sem hozzátartozóik nem követtek el helyesírási hibákat, az általuk írt levelek, kérvények ilyet nem tartalmaznak.

Fontos tudnivaló még, hogy a gyanúsítottak vagy a tanúk által aláírt jegyzőkönyvek nem minden esetben készültek a civilizált országokban szokásos módon. Mára már közismert történelmi tény, hogy hazánkban a politikai jellegű ügyekben a kihallgatások és a koncepció-szerkesztések túlnyomórészt a Szovjetunióból importált módszerekkel történtek.

S ha már így történt, legalább utólag lássuk be azt is: nem mindenki tud hőssé magasztosulni egy kegyetlen szituáció szorításában. Ne kérjünk számon egymástól olyan erényt, amelynek talán magunk se lennénk a birtokában.

1949-ben Mezőkovácsházán is, Szegeden is épp úgy verték, kínozták az ÁVH-n az embereket, mint a hírhedt Andrássy út 60-ban. A vallomásokat is gyakran brutális eszközökkel csikarták ki és írták alá.

Évtizedek múltán sem feledkezhetünk meg arról, hogy történetünk minden szereplője egy-egy ember, a maga érzelmeivel és becsvágyaival, múltó erőivel és gyöngeségeivel. S mindegyiküknek otthona van valahol, ahová mihamarább haza szeretne menni.

Igét hirdet a párt ökle

1949. január 3-a (hétfő) szokatlanul enyhe időt hozott. Az olvadás az Alföldön is megkezdődött, csak egy kis eső szemerkél. Az Államvédelmi Hatóság ezen a szép napon kezd nyílt akcióba. Korábban, mint az a pártbizottsági munkatervekből is kiderült, csak információk gyűjtésével, rémhírek felgöngyölítésével (és gyaníthatóan más rémhírek terjesztésével, azaz dezinformációval) foglalkoztak Mezőkovácsházán. Most az új politikai direktíva értelmében meg kell teremteni a plébános elleni eljárás törvényességének látszatát.

Január 3-án két asszony jelenik meg a mezőkovácsházi rendőrségen, az ÁVH hivatalos helyiségében Vörös Balogh Lajos rendőrnyomozó alhadnagy előtt és összesen három tanúvallomást tesz.

Egyikük, Kanász Jánosné, született Abrincsák Viktória tizenegy napja, 1948. december 23-án töltötte be a hatvanadik életévét. Írni-olvasni nem tud, csak két keresztet tesz a jegyzőkönyvre, de az alábbi vallomás marad tőle az utókorra:

„1949. január hó 2-án a mezőkovácsházi rózsafüzér tagjainak a helybeli rk. templomban Marycz Győző plébános tartott hitoktatást. Az oktatáson kb. 80 személy vett részt, főleg asszonyok.

Marycz beszédében előbb egy nagy beteg emberről beszélt, akinek műtétre van szüksége és akit az orvos arra kért, hogy árulja el a titkát, mielőtt a műtétet végrehajtják rajta. A súlyos beteg megtagadta ezt és kijelentette, hogy aki eláll a juhái mellől, az nem pásztor, az csak béres. Marycz a jelenlévőknek kijelentette, hogy megmarad pásztornak és arra kéri a jelenlévőket, úgy a szülőket, mint a nagyszülőket, ne hagyják azt, hogy az iskola termét elvegyék a szívgárdától, amikor azt ő megkapta és hassanak oda, hogy azt továbbra is a szívgárda használhassa, mert megtörténhetik az is, hogy rövidesen a templom ajtajai is bezárulnak előttünk.

Mást előadni nem tudok, vallomásom az igazságnak megfelelően van felvéve és azt elolvasás után helybenhagyólag aláírtam.”

A másik asszony, Truscinczki Jánosné, leánykori nevén Papp Mária a két kereszt alatt segítőkészen aláírja az analfabéta Kanászné jegyzőkönyvét, majd maga is vallomást tesz, méghozzá kettőt egymás után. Egyik vallomását fölösleges idézni, mert szinte szó szerint megegyezik Kanászné vallomásával, attól csak a szívgárda tantermével kapcsolatos, kissé népiesebb hangvétellű szövegrészben tér el: „hajtsák ki azt, hogy az iskola egyik osztálya továbbra is a szívgárda rendelkezésére álljon, mivel az a tegnapi nap folyamán be lett tiltva. És nagyon vigyázzanak a szülők, mert meglehet az is, hogy a templom ajtajai is bezárulnak előttetek.” – idézi a plébános január 2-i szavait.

A Truscinczkinétől január 3-i keltezéssel fölvelt második vallomás már a rémhírek terjedésére és az ideológiai harc élesedésére utal:

„Az én kislányom a mezőkovácsházi elemi iskola II. osztályába jár, s tőle az iskolaév megkezdése óta több ízben hallottam olyan kijelentést, hogy ő nem mer beiratkozni az úttörő mozgalomba, mert az esperes úr, Marycz Győző azt a kijelentést tette, hogy „aki az úttörő mozgalomban részt vesz, azt kiviszik Oroszországba”. Így a kislányom nem is iratkozott be az úttörő mozgalomba, de állandóan azt hangoztatja, hogy azért nem (mer) beiratkozni, mert a plébános úr azzal ijesztgeti az iskolás gyerekeket, hogy aki beiratkozik, azt kiviszik Oroszországba. Sipos Éva szintén II. osztálybeli tanuló is szeretett volna beiratkozni az úttörőkhöz, azonban neki is azt mondta Marycz, hogy aki beiratkozik, azt elviszik Oroszországba. Ez a hír általában el van terjedve az iskolában és így nem is tud az úttörő mozgalom a jelentkezők hiányában tevékenységet kifejtetni. Mászt előadni nem tudok, vallomásom az igazságnak megfelelően van felvéve és azt elolvasás után h.h. aláírtam.”

A vallomástételkor egyébként Trusinczkiné 48 esztendő. Érdekes véletlen, hogy a felvett adatok tanúsága szerint ő is december 23-án ünnepli a születésnapját, akárcsak a 12 évvel idősebb Kanászné, akivel egyébként szomszédok, hiszen egyikük a Petőfi utca 19-ben, másikuk a Petőfi utca 17-ben lakik.

Ezek után a legnagyobb meglepetésben viszont annak lesz része, aki kezébe veszi a Csanádmegye című napilap 1949. január 4-i, keddi számát. Ennek címlapján ugyanis hatalmas betűk hirdetik:

„Nem túri a dolgozó nép maga között Mindszenty ügynökeit”.

A cikk három katolikus lelkész viselt dolgaival foglalkozik, sorrendben Singer Ferenc kunágotai káplánt, Marycz Győző mezőkovácsházi plébánost és Szűcs (keresztnevét nem közlik) medgyesegyházi plébánost pellengérez ki. Szűcs plébános és Singer káplán a cikk szerint elhagyta faluját. (Singer Ferencet egyébként a későbbiekben utoléri az Államvédelmi Hatóság, 1952-ig együtt raboskodik Marycz Győzővel.)

Marycz Győzőről (akinek nevét a lap már gyászkeretben közli), az alábbiakat tudhatják meg a Csanádmegye olvasói:

„Maritz Győző mezőkovácsházi plébános 1947 tavaszán azt híresztelte, hogy a fakultatív hitoktatást a kommunisták találták ki, hogy ezzel kiöljék az emberekből a vallásos érzést. A választások idején Pfeiffer és Barankovics mellett agitált és a szószékről dicsőítette az angol és amerikai imperialistákat. Az iskolák államosítása idején aláírásokat gyűjtetett az államosítás ellen és a tanév megkezdése óta több ízben kijelentette az iskola tanulói előtt: »Aki az Uttörő-mozgalomnak tagja lesz, elhurcolják Oroszországba«.

Maritz plébános Mindszenty következetes ügynöke volt, háborús rémhírek terjesztésével tartotta rémületbe a község lakosságának hiszékeny részét. Január 2-án kijelentette:

»Vigyázzatok testvéreim, mert a templomok ajtajai is rövidesen bezárulnak«.

Mezőkovácsháza dolgozó népe s a hithű katolikusok is egyre nagyobb felháborodással tiltakoznak Maritz plébános mindszentysta, demokráciaellenes magatartása és ténykedése miatt.”

A vastag betűvel szedett részeket a Csanádmegye szerkesztőségében tartották kihangsúlyozandónak. A megfogalmazás kísértetiesen emlékeztet Kanászné és Trusinczkiné vallomásaira.

Csakhogy: hogyan kerülhetett az információ a makói szerkesztőség asztalára? Az akkori technikai viszonyok szerint a Csanádmegye című lap lassan készült. Egy-egy fontos eseményről olykor csak az azt követő második-harmadik napon tudott beszámolni. A cikkeket le kellett gépelni, politikailag ellenőrizni, majd a nyomdában kéziszedéssel kiszedni, betördelni, stb.

Két magyarázat lehetséges: a./ a cikk már előbb elkészült és ehhez igazították a két asszony ávéhás mondanivalóját; b./ a tanúvallomásokat később – talán éppen a cikk hatására – vették fel, de visszadátumozták január 3-ára.

Baloldali érzelműek számára kínálkozhat egy harmadik magyarázat is: a Csanádmegye című lap oly mértékben azonosult a hőn szeretett nép gondolataival, oly figyelemmel tartotta kezét a kor ütőerén, hogy azonnal érzékelte a Mezőkovácsházán kialakult Mindszenty-ellenes és Marycz-ellenes közhangulatot. Érzékelte és hírül adta, ahogyan az egy délföldi megyei újság számára azóta is, mindmáig kötelesség.

Ennek az utóbbi magyarázatnak viszont némiképp ellentmond, ami később történt: Mezőkovácsháza népe másnap meg akarta védeni papját, majd a hét végén párezer rúgásban és gumibotütésben részesült a szegedi ávosok jóvoltából. Erről azonban nem ír a Csanádmegye.

Vörös Balogh Lajos alhadnagy még két vallomást jegyzőkönyvezett Mezőkovácsházán, ezeken azonban már a január 5-i dátumot szerepeltette, azt a napot tehát, amikor a botrányos események történtek.

Az egyik vallomást az iskolaigazgató, Kaposvári József magyarbánhegyesi lakos tette, míg a másik a szerdai események egyik főszereplőjének, Budácsik János cipésznek, a Nemzeti Bizottság helyi elnökének a szavait őrizte meg az utókor számára.

Kaposvári József iskolaigazgató:

„1948 őszén az új iskolai tanév megkezdése alkalmával a mezőkovácsházai általános iskolában is megkezdtük az úttörő mozgalom megszervezését. A mozgalom megszervezése meglehetősen szép eredményt mutatott fel, mivel két hét alatt kb. 80–90 iskolai tanulót tudtunk a mozgalomba beszervezni. Ezek a fiatalok a mozgalom első heteiben rendszeresen jártak az úttörők foglalkozására, amikor 1948 október hó elején az a hír terjedt el, hogy az úttörő mozgalom istentelen, vallásellenes mozgalom és a tagjait kiviszik Oroszországba. Ettől az időponttól kezdve és ennek a rémhírnek a hatása alatt az úttörő fiatalok tömegesen elmaradtak a foglalkozásról. Amikor én mint iskolaigazgató ennek okát kerestem és több szülőt kikérdeztem arra vonatkozólag, hogy gyermekeik miért maradnak el a foglalkozásokról és ki közölte ezt a rémhírt, a szülők minden esetben azt válaszolták, hogy a gyermekeket azért nem engedik az úttörő foglalkozásokra, mert az vallásellenes és nem hajlandók elárulni azt, hogy ezt a rémhírt ki közölte velük. Tekintve, hogy Mezőkovácsháza népe túlnyomó többségben római katolikus vallású és a plébános, Marycz Győző befolyása alatt állanak, minden valószínűség szerint ez a rémhír tőle ered, mivel veszélyeztetve látta a mozgalom sikerétől a szívgárda további működését is.”

Az iskolaigazgató keserűségét meg kell értenünk. A kudarcélmény általában negatív érzelmeket gerjeszt az emberben: irigységet, bosszúvágyat, öngazolási törekvéseket. A kudarcot meg kell magyarázni és le kell gyűrni. Tény: az úttörő mozgalom szervezése 1948 őszén elakadt Mezőkovácsházán. Talán nem a legrátermettebb pedagógusok vállalták, talán nem a legmegfelelőbb módszerekkel kezdték. Nem sikerült utat törniük a gyermekek lelkéhez. Nem sikerült megtörniük az apáról fiúra, anyáról leányra szálló, többévszázados hagyományokat. Az új rendszer népnevelői türelmetlenek voltak, azonnali sikert akartak. Nem sejtették, hogy lesz idejük bőven, hogy a Rákosi-Kádár korszak négy és fél évtizede áll majd rendelkezésükre céljaik eléréséhez, az úttöréshez.

Mezőkovácsházán egyébként 1948-ban 760 iskolásból 573 vett részt hitoktatáson (75,4 %). A két külterületi iskolában: a Náger-tanyán 57 tanulóból 32 (56,1 %) és a tanyaközponti 150 nebulóból 127 (84,6 %). Összesen: 967 gyermek közül 732 (a tanulók 75 %-a) részesült hitoktatásban. Ez az adat is aggaszthatta Kaposvári József igazgatót.

Az 1930-as népszámlálás adatai szerint Mezőkovácsháza 5323 lakosából 4583 vallotta magát római katolikus vallásúnak (86 %), 382 izraelitának (7 %), 219 reformátusnak (4 %), 110 ágostai evangélikusnak (2 %), 17 fő görögkeleti vallásúnak, 11 fő görögkatolikusnak és egy fő egyéb vallásúnak.

Az arányok 1949-re sem változtak meg jelentősen. A község lakosainak száma 6113-ra emelkedett, s ebből 375-en voltak bejegyzett tagjai a Magyar Dolgozók Pártjának.

S most ismerkedjünk meg az 1899. június 10-i születésű Budácsik János cipézmester 1949. január 5-i dátummal felvett vallomásával.

„A mai nap reggel 7 órakor lakásomon felkeresett a helybeli segédlelkész azzal a kéréssel, hogy keressem fel a plébánost lakásán háromnegyed kilenckor, mivel úgy nyilatkozott, hogy össze fog állítani egy olyan nyilatkozatot, amelynek alapján a Nemzeti Bizottság tegnap hozott határozatát meg fogja változtatni. Én a kért időben lakásán felkerestem Marycz Győző rk. plébánost, aki annak ellenére, hogy ez köztünk a régi ismeretség alapján szokás volt, kezet sem fogott velem, azzal az indokolással, hogy ő Júdással nem fog kezet, majd rátért arra, hogy őt az esküje tiltja és így Mindszenty ellen nem adhat ki nyilatkozatot, csupán a mindenkori törvény rendelkezéseinek és az államhatalom rendelkezéseinek veti alá magát. Közben Marycz fel lett kérve arra, hogy szólítsa fel a szobájában, udvarában és lakása előtt lévő tömeget, mintegy kb. 900–1000 főt, hogy hagyják

el a helyiséget és a ház előtti térséget. Ezt Marycz ekkor nem tette meg, ellenben kijelentette, hogy ő tíz órától kezdve vértanú és akkor sem hagyja el a községet esküjéhez híven, ha a községben is kell meghalnia. Ezt a lakásban és az előszobában lévő kb. 35–40 személy is hallotta. Közben a plébános annyit mégis megtett, hogy kiszólt a folyosóra és az udvarban lévő személyeknek, hogy „most már menjenek a templomba és imádkozzanak”. A tömeg azonban addig nem távozott, amíg a plébános is át nem ment a templomba. Vele együtt azután az összegyűlt tömeg is átment, ahol mindaddig őrizték, amíg a püspök titkára ki nem hívta, hajnali 2 óráig.”

Az Államvédelmi Hatóság illetékesei két összefoglaló jelentést is készítettek az eseményekről: egyet rögtön másnap, azaz január 6-án, amikor a két papot Budapestre, az Andrassy út 60-ba szállították, valamint egy másikat Szegeden, január 10-én, amikor már tisztábban láttak, mert a község színe-javát alaposan „kihallgatták”. Keletkezési sorrend szerint most ezek következnek.

Az első jelentés szerzője és címzettje ismeretlen. Feltételezem, hogy a Szegedi Osztály információi alapján az ÁVH Andrassy úti központjában készült a mű, a pártvezetőség tájékoztatására. Az ÁVH Szegedi Osztályának vezetője 1949 januárjában Tatai István volt.

Az első jelentésben Drégelyi Béla tanító (a későbbi „főkolompos”) még egyáltalán nem szerepel, őt majd csak később tartóztatják le és teszik felelőssé a történetekért.

„Tárgy: Mezőkovácsházán történt események ügye.

J e l e n t é s

Budapest, 1949. január 6-án

A f. évi január 4-én és 5-én Mezőkovácsházán történt eseményeket az alábbiakban foglalom össze:

1949. január 4-én a mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság olyan tartalmú határozatot hozott, hogy a község rk.plébánosa, Marycz Viktor f. hó 5-én de. 10 óráig hagyja el a községet, mivel azonosítja magát Mindszenty politikájával. A délutáni órákban a plébánost hatvan tagú küldöttség kereste fel. A küldöttség tudomására hozta a Nemzeti Bizottság határozatát és a határozat egy példányát a plébánosnak át akarta adni, amelyet azonban az nem fogadott el, sőt kijelentette, hogy a határozatban foglaltakat sem veszi tudomásul és továbbra is a községben marad. A határozatot Marycz plébános híveivel közölte, akik f. hó 5-én reggel 9 órától kezdve gyülekezni kezdtek lakása előtt. Az összegyűltek között, mint a plébános testőrei, kb. 40 fő KALOT-ifjú és kb. 60 fő KALOT-leány is jelen volt. A plébános házában és udvarában tartózkodtak, amikor is mintegy 200–250 főnyi tömeg gyűlt a plébánia köré, várva a fejleményeket. Az újból megjelent Nemzeti Bizottság és a rendőrségi személyek előtt a plébános kijelentette, hogy ő f. hó 5-én 10 órától kezdve vértanúnak számít és nem hagyja el a községet akkor sem, ha ott kell meghalnia. Ezen kijelentéseit a lakásban tartózkodó KALOT-ifjak előtt tette. A helyszínre kiszállt nyomozók felhívták a plébánost, hogy szólítsa fel az összegyűlteket a szétoszlásra, amit az 3/4 11 órakor meg is tett. A felhívásra a tömeg azt válaszolta, hogy nem hagyja el a plébánost. Erre a plébános a tömeggel együtt átvonult a templomba és ott istentiszteletet tartott, amely után a plébános felszólítása ellenére a tömeg továbbra is ott tartózkodott, illetve a templomkertben helyezkedett el.

A helyi karhatalom megerősítésére a makói körzeti szemlélő még 12 főt vezényelt ki, majd Tatai és Bolgár rendőrszázados bajtársak a helyszínre mentek. A helyszínre 25 fő rendőrrel érkeztek, s így összesen 53 fő karhatalom állt rendelkezésükre. Amikor a tömeg még mindig a templomban, illetve a templom körül tartózkodott, Tatai rendőrszázados bajtársnál megjelent Nagy Tibor káplán, közölve, hogy a plébános abban az esetben szólítja

fel a tömeget szétoszlásra, ha a Nemzeti Bizottság a hozott határozatot visszavonja és a járási főjegyző, községi jegyző és a rendőrségi kiküldött nyilvánosság előtt tőle bocsánatot kér. További feltételként azt szabta meg, hogy a Nemzeti Bizottság adjon neki egy levelet, amelyben garantálja azt, hogy a rendőrség nem fogja őt őrizetbe venni és nem fogják őt arra kényszeríteni, hogy a községet elhagyja. Ezen levelet, mely a plébános sérthetlenségét garantálja, a plébános a templomban fel fogja olvasni. Ezután a káplán eltávozott, majd a Nemzeti Bizottság a késő esti órákban tárgyalásra hívta meg a plébánost, hogy így a templom elhagyására bírják. Ugyanezen időben megérkezett Szegedről a nagyobb létszámú karhatalom a tömeg szétoszlatására.

Központi utasítás értelmében Tatai r.szds. bajtárs a helyszínről felhívta Havas püspöki titkárt Szegeden, akivel közölte, hogy amennyiben 2 órán belül a tömeg nem oszlik szét, úgy a továbbiakért a felelősség őt fogja terhelni. Tatai bajtárs közölte továbbá azt is, hogy a püspöki titkár szálljon ki a helyszínre és ott a plébánossal beszéljen és szólítsa fel a templom elhagyására. Havas püspöki titkár kijelentette, hogy a püspök utasításától teszi függővé utazását és egyébként is ő Szegeden van, így a Mezőkovácsházán történetekért felelősséget nem vállal. Ezen kijelentései ellenére, Hamvas püspökkel folytatott beszélgetése után elindult a helyszínre és oda éjfél után meg is érkezett. Megérkezése után a plébános és a káplán a templomot elhagyta és a tömeg szétoszlott.

A Szegedi Osztály a kapott utasítás értelmében Marycz Viktor plébánost és Nagy Tibor káplánt őrizetbe vette és a mai napon Hatóságunkhoz felkísértette. Azóta Mezőkovácsházán teljes rend van.”

A második összefoglaló jelentést 1949. január 10-én, hétfőn állították össze, az ÁVH Szegedi Osztályán, ahol előzőleg négy napon át lázasan nyomoztak: vallatták Marycz Győző híveit. A jelentést Ökrös Lajos rendőrfőhadnagy írta alá. Az osztályvezető, Tatai István csak egy rövid levélkét mellékelte hozzá, melyet most szintén közreadunk. A gondosan szerkesztett küldemény része volt az a tanúvallomás-csokor is, amelyet sikerült a hívekből kicsiholniuk.

„Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága, Szegedi Osztály.

301/1949.ÁVH.

Tárgy: Maritz Győző esperes és Nagy Tibor káplán
mezőkovácsházi lakosok ügye.

Mell.: csomag.

Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága,
B u d a p e s t.

Fenti ügyben keletkezett tanúvallomási jegyzőkönyveket mellékelten felterjesztem a további intézkedés végett. Mindkét személyt őrizetben január 6-án Címhez felkísértettem.

S z e g e d, 1949. január 10.

A Hatóság vezetője rendeletéből:

Tatai István
rendőrszázados
osztályvezető”

„Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága, Szegedi Osztály

301/1949.ÁVH.

Tárgy: Maritz Győző esperes és Nagy Tibor káplán mezőkovácsházai lakosok ügye.

Mell.: csomag.

J e l e n t é s

Szeged, 1949. január 10.

Jelentem, hogy Mezőkovácsháza községben a Nemzeti Bizottság határozatot hozott, mely szerint felkéri Maritz Győzőt, ottani esperest, hogy foglaljon állást a Mindszenty ügyben. Nevezett erről a N.B. ülése után közvetlenül értesült és elhatározta, hogy nem foglal állást Mindszenty ellen. Számítva arra, hogy ez a magatartása további következményekkel járhat, már január 2-án kezdte a templomi prédikáció alkalmával a híveit erre előkészíteni. Kifejtette, hogy ő a hívei mellett akar maradni, de megtörténhet az is, hogy rövidesen bezárulnak, ill. bezárul a templom ajtaja.

Maritz Győző esperes és Nagy Tibor káplán a hozzájuk közel álló klerikális befolyás alatt lévő reakciós fiataltságot, ill. annak néhány tagját felszólították minden eshetőségre készüljenek el, szervezzenek a parókia körül védőőrséget és mozgósítsák az asszonyokat és a lányokat is. Január 5-én délelőtt 9 óra körül már a parókia körül kezdett a tömeg gyülekezni. Mezőkovácsházán ezen a napon piac volt, és a piacot az a hír járta be, hogy az esperest el akarják vinni és mindenki menjen a papok védelmére. Természetes, hogy ezt a hírt is Maritz Győző és Nagy Tibor káplán terjesztette, a már előbb említett volt Független Ifjúsági tagokkal és ezek mozgósították a tömeget.

10 óra körül már 5–600 főnyi tömeg gyűlt össze és kiabáltak, hogy nem engedik az esperest. Maritz Győző esperes ez alkalommal többek előtt kijelentette, hogy – mielőtt az oroszok jöttek, azzal ijesztgették a papokat, hogy jaj lesz nekik és ő akkor sem hagyta el a népét, most sem fogja elhagyni, legalábbis élve nem.

Izgatta a tömeget Drégelyi Béla volt r.k. jelenleg állami tanító is, aki kijelentette az asszonyok és emberek előtt, hogy „ne hagyják a plébánost elvinni, mert ez vallásüldözés, a vallást akarják eltörölni és a templomokat akarják becsukni”. Az így felizgatott tömeg Budácsik János N.B. elnököt, aki éppen a parókiáról távozni készült, tettelesen bántalmazta. Ez eset megtörténte után rövid idő múlva karhatalom vonult ki, azonban a papok biztatására a tömeg ahelyett, hogy széteszlott volna, bevonult a templomba. Az esperes és a káplán ugyanis azt mondta, hogy maradjanak együtt, menjenek a templomba imádkozni és védelmezzék meg őket továbbra is. Ugyanekkor Nagy Tibor káplán olyan utasítást adott a Független Ifjúság volt tagjainak, hogy tovább folytassák az izgatást az asszonyok között és tovább örködjenek még éjszaka is. A káplán kijelentette még azt is, hogy a templomban biztonságban lesznek, mert miután a hívek bent maradnak, a rendőrök nem mernek bemenni. Elhíresztelték azt is, hogy estére szentségimádás lesz, s erre is toborozták a híveket. Ezzel is az volt a céljuk, hogy minél nagyobb tömeget tudjanak összetartani. Nagy Tibor káplán többeket utasított arra, hogy ha mégis valami baj lenne, akkor a harangot verjék félre és ez lesz a jele annak, hogy a papot el akarják vinni és ekkor még az otthon lévők is siessenek a templomhoz. Ezen kívül mindkét pap tett még izgató kijelentéseket, hangoztatta Maritz, hogy örüljön ez a község, ha lesz egy vértanú papja. A sorozatos izgatások hatására egyesek az éjszaka folyamán már botokkal jelentek meg a templom körül.

Maritz Győző esperes már a múltban is politizált és az 1939. évben megtartott országgyűlési képviseléválasztások alkalmával a MÉP-nek fejtett ki agitációt. A templomban arról prédikált, hogy hova kell a híveknek szavazniok. A választási agitációja miatt ebben az időben a Kisgazdapárt tiltakozott is, azonban ennek nem lett semmi eredménye, miután a kormánypárt mellett állt ki.

Drégelyi Béla tanító szoros barátságban van mindkét pappal és már a fenti eseményt megelőzően egy-két nappal állandóan a parókián tartózkodott és mint maga is elismeri, azért maradt (az) esperessel, mert helyeselte magatartását és segítségére akart lenni. Ezt meg is tette és szintén izgatott a papok érdekében. Nevezett különben a múltban leventeoktató volt, és mint ilyen, több leventét megvert és a Szovjetunió ellen izgatott.

Kmft.

Ökrös Lajos
rendőrfőhadnagy”

Minden kényszer nélkül, helybenhagyólag

Marycz Győző esperes-plébánost és Nagy Tibor káplánt a január ötödikéről hatodikára virradó éjjelen először az Államvédelmi Hatóság Szegedi Osztályára vitték, ahonnan Tatai István százados huszonnégy órán belül, tehát még 6-án, csütörtökön felkísértette őket Budapestre. Az Andrássy út 60-ban másnap, január 7-én Vándor Ferenc százados hallgatta ki a két lelkészt. A kihallgatás körülményeiről az iratok alapján nincsenek ismereteink. Vallomásaik azonban ügydöntőnek bizonyultak, az ÁVH „szakemberei” a későbbiekben (még 1952-ben is) mindig ezekre a jegyzőkönyvekre, továbbá a kovácsházi hívektől Szegeden felvett nyilatkozatokra hivatkoztak, amikor Marycz Győző szabadon bocsátásának a társadalomra való veszélyességét, illetve a betegeskedő pap fogvatartásának szükségességét akarták bizonyítani.

Marycz Győző gyanúsított a jegyzőkönyv szerint az alábbi bűnöket vallotta be:

„1936 szeptember óta vagyok beiktatott plébános Mezőkovácsházán. Mindszenty hercegprímás és a püspöki kar által kibocsátott körlevelet minden esetben felolvastam. A Mindszenty hercegprímás politikáját követtem és habár lett volna alkalmam arra, hogy attól eltérjek, ezt nem tettem. Még a hercegprímás lefogása után sem voltam hajlandó letérni arról az útról, habár az újságokból meggyőződtem arról, hogy Mindszenty hazaáruló és összeköttetést tartott fenn külföldi hatalmakkal. Ennek volt a következménye az, hogy a Mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság egy határozatot hozott, hogy én a községet 1949. január 5-én 10 óráig hagyjam el. A memorandumot 4-én délután 5 órakor nagy számú küldöttség át akarta adni, én azonban ezt nem fogadtam el, ezzel is dokumentáltam azt, hogy a magyar demokrácia nép szerveit nem ismertem el.

Hamarosan tudomására jutott a község lakosságának a Nemzeti Bizottság követelése, úgyhogy másnap 10 óra előtt igen nagy számú tömeg gyűlt össze a plébánia előtt, akik meg akarták akadályozni azt, hogy én elhagyjam Mezőkovácsházát. A múltban én voltam a KALOT elnöke, Nagy Tibor káplán volt az ügyvezetője, így ennek tudható be, hogy a volt KALOT ifjúság oly nagy számban jelent meg a védelmezésemre.

Én, mint pap, mártírnak éreztem magamat és ennek tudhatom be azt a kijelentésemet, melyet 10–15 ember előtt tettem a lakásban, hogy 1949. január 5-én 10 órától kezdve vértanúnak számítok és nem hagyom el a község területét akkor sem, ha ott kell meghalnom.

Beismerem, hogy ezzel igen súlyos hibát követtem el, mert ez a tömeg tudomására jutott és még csak fokozta a tüntetést mellettem.

Felszólítottak, hogy a tömeget oszlassam széjjel és beszéljek velük, hogy menjenek haza, azonban mikor felszólításomnak nem tettek eleget, átmentem a templomba, hová a hívek követtek. Ezt azért tettem, hogy biztosítsam magamat arról, hogy ne tudjanak elvinni és a tömeg szimpátiáját magam mellé állítsam.

Később estefelé Szegedről megérkezett egy rendőrtiszt, aki szintén felszólított, hogy intézkedjek, beszéljek a tömeggel, hogy oszoljon széjjel, én azonban ragaszkodtam ahhoz, hogy ezt csak úgy teszem, ha a Nemzeti Bizottság a hozott határozatot visszavonja és ad egy nyilatkozatot, hogy nem fognak engem őrizetbe venni és nem kényszerítenek arra, hogy a községet elhagyjam. Ezen kívül kértem, hogy a Nemzeti Bizottság, a járási főjegyző, a községi elöljáróság és a rendőrség kiküldöttjei a nyilvánosság előtt fejezzék ki sajnálkozásukat a történetekért. Nagy Tibor káplán fenti kívánságomat ismertette a jelenlévő tömeggel, kik helyeselték azt.

Azzal, hogy magamat védjem és ilyen nagy számú tömeget magam körül tartottam és

a templom falai között kerestem védelmet, csak jobban fölkorbácsoltam a hangulatot.

Csak éjfél után hagytam el a templomot, mikor Szegedről megérkezett Havas püspöki titkár és az ő felszólítására a tömeg széjjel oszlott.

Fentiekkel kapcsolatban több előadnivalóm nincs, vallomásomat minden kényszer nélkül, az igazságnak megfelelően tettem. A jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyólag aláíratott.”

Marycz Győző vallomásának első mondata véletlen elírás vagy szándékos tévesztés eredménye, hiszen ő nem 1936, hanem 1939 szeptembere óta szolgált Mezőkovácsházán. Tűnődhetünk azon, hogy vajon így kívánt-e üzeni az utókornak a gyanúsított, avagy egyszerűen csak a gépíró (M. Éva rendőrnök) ujja csúszott három billentyűvel balra.

A vallomás margójára valaki később tollal egy keresztet írt. Annál a résznél, amikor a gyanúsított arról beszél, hogy nem hagyja el a község területét akkor sem, ha ott kell meghalnia.

Az 55 esztendő s plébánosnál 27 évvel fiatalabb káplán, Nagy Tibor az Andrássy út 60-ban felvett jegyzőkönyv szerint a következő vallomást tette. Érdeemes megfigyelni, mennyire hasonló a két szöveg szerkezete, motívumsora, sőt nyelvezete (körlevelek felolvasása, újságcikkek hatása, a tömeg szétesztelésének feltételei).

„1944-ben szenteltek pappá, előbb Dombegyházára, majd 1945-ben Mezőkovácsházára kerültem segédlelkésznek. Marycz Győző volt a felettesem Mezőkovácsházán, ki teljesen Mindszenty hercegprímás politikáját követte, körleveleit felolvasta, ez volt következménye, hogy én is ezt láttam magam előtt, ezért folytattam én is Mindszenty politikáját.

Akkor döböntem rá ennek a politikának helytelenségére, amikor az újságokban megláttam a hazaáruló okmány fényképét.

Miután a Nemzeti Bizottság határozatot hozott, hogy Marycz plébánosnak el kell hagynia Mezőkovácsházát, én segítségére siettem neki és igyekeztem a tömeget, akik összegyűltek a plébánia előtt, lecsillapítani, belülről azonban biztosítékot láttam abban, hogy ha Mezőkovácsháza katolikus hívői ily nagy számban tüntetnek papjuk mellett, nem mernek elvinni bennünket. 5-én délelőtt folyamán többször igyekezett a Nemzeti Bizottság, a rendőrség és még Marycz plébános is a tömegre hatni, hogy menjenek haza, azonban a felzaklatott tömeg nem volt hajlandó. Azzal a cselekedettel Marycz plébános, hogy átment a templomba, még jobban felzaklatta a hangulatot, ezzel tanújelét adta annak, hogy ő a templomban keres menedéket. A lakásban kijelentette, hogy 5-én 10 órától vértanúnak számít és nem hagyja el a község területét akkor sem, ha ott kell meghalnia. Ez hamar elterjedt a hívők között és ez okozta azt, hogy még a délutáni órákban sem akart a tömeg szétesztelni.

Este 7 óra felé megérkezett Szegedről Tatai rendőrszázados, akivel én közöltem, hogy Marycz plébános csak akkor hajlandó szétesztelni a tömeget, csak akkor beszél hozzájuk, hogy hagyják el a templomot, ha a Nemzeti Bizottság a hozott határozatot visszavonja és ad egy nyilatkozatot, hogy nem fogják a plébánost kényszeríteni arra, hogy elhagyja a községet. Ezen kívül a Nemzeti Bizottság, a járási főjegyző, a községi elöljáróság és a rendőrség kiküldöttje a nyilvánosság előtt kifejezi sajnálkozását. Elismerem, hogy súlyos hibát követtem el, amikor én beavatkoztam az eseményekbe, vállaltam a közvetítő szerepét egy ilyen törvényellenes ügynél, holott a Nemzeti Bizottság ellenem nem hozott határozatot és nem is volt kifogása működésem ellen.

A hangulat csak éjfél után csillapodott le, mikor megérkezett Szegedről Havas püspöki titkár, kinek felszólítására a tömeg hazament és a plébánost a rendőrség átkísérte a

járási kapitányságra.

Fentiekkel kapcsolatban több előadnivalóm nincs, vallomásomat minden kényszer nélkül, az igazságnak megfelelően tettem. A jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyólag aláíratott.”

Miközben az Andrássy úton ezek a dokumentumok születtek, lázas munka folyt Szegeden is – minden kényszer nélkül és helybenhagyólag. A szegedi ávosoknak Tatai István vezetésével eredményt kellett produkálniuk, terhelő tanúvallomásokat kellett szerezniük a két gyanúsított pap államellenes tevékenységéről. Dr.Décsi (Danweber) Gyula államvédelmi alezredes, Mindszenty hercegprímás letartóztatója és kihallgatója rádiótávmondatokban sürgette a bizonyítékokat. Nem kizárt, hogy Décsi ezt az ügyet is hozzá akarta kapcsolni a bíboros „összeesküvéséhez”, hiszen Mindszenty ellen az ő „vizsgálati eredményei” alapján készült a vádirat. Buzgalmaért egyébként Décsi Gyulát 1949. februárjában ezredessé léptették elő és jelentős pénzjutalmat kapott.

Buzgalomban Szegeden sem volt hiány, más kérdés azonban az eredményességi mutató. Pedig a szegedi ávosok megtettek minden tőlük telhetőt: a teherautó és a rabszállító kocsik január 7-8-9-10-én többször fordult Szeged és Mezőkovácsháza között. Egyesek szerint 70–80, mások szerint legalább 120–130 embert vittek be egy-két napos kihallgatásra. Zömmel fiatalokat és középkorúakat, túlnyomórészt férfiakat és kizárólag csak katolikus vallású személyt.

A Tatai István százados által összeállított „csomagba” azonban végül csupán 9 tanúkihallgatási jegyzőkönyv került. Ebből hetet készítettek Szegeden a már ismert módszerekkel, kettőt Mezőkovácsházáról gyűjtöttek be, ahol Vörös Balogh Lajos alhadnagy a január 6-án este letartóztatott Drégelyi Béla tanító bűnösségét alátámasztó nyilatkozatot íratott alá az idős Trájer Ferencsel és a battonyai kommunista pártfunkcionáriussal, Alle Pállal. Tatai ezeket a jegyzőkönyveket is csatolta a gyűjteményéhez. Drégelyi Bélát csak január 14-én küldték a csomag után, addig Szegeden próbálták jobb belátásra téríteni.

Tíz-tizenöt embert kellett tehát kihallgatni, mire összehoztak néhány terhelő mondatot. Ez az arány a kovácsházi fiatalokat dícséri: legtöbbjük a szenvedések ellenére is a helyes utat tudta választani, nem vallott papjai ellen, mert nem volt mit vallania.

Örök rejtély marad, hogy a cég számára akkor felhasználhatatlannak ítélt jegyzőkönyvekkel (ha egyáltalán készültek ilyenek) és a följegyzett személyi adatokkal mit kezdett az ÁVH. Vajon meddig őrizték és felhasználták-e még valamire uralmuk során? Ezek a kérdések ma már nem dönthetők el, mert az utókorra csak az maradt, amit a vizsgálati dossziék megőriztek.

Eszerint Szegeden 1949. január 8-án kihallgatták Gál István 15 éves, Orosz Sándor 18 éves, Hittér János 19 éves, Bulovszki István 22 éves, Szöllősi József 41 éves és idősb Gál Benedek István 44 éves mezőkovácsházi lakosokat, valamint január 10-én Árvai Antal 23 éves mezőkovácsházi lakost. Ők azok, akiknek a válaszaiban találtak valamit, ami a nyomozó szakemberek véleménye szerint állambiztonsági szempontból értékelhető lehet.

Soha nem tudhatjuk már meg, hogy ezek a tanúk valójában mit is mondtak el. A vallomásokat rendőri írnokok gépelték, nyomozótisztek fogalmazták és íratták alá, minden kényszer nélkül, helybenhagyólag. A feltett kérdések nyilván célirányosak voltak.

Nem maradt fenn tanúvallomási jegyzőkönyv azoknak a személyeknek a kihallgatásáról, akik a fáradságos munka ellenére sem tudtak érdemi választ adni a szegedi ávosok kérdéseire. Nincs írásos nyoma tehát annak sem, hogy a 23 esztendő Kovalcsik Pált, akit agyonverték, egyáltalán kihallgatták volna.

A vallomások közös motívumkincse: a mezőkovácsházi katolikus ifjúsági szervezet működése, a plébános és a káplán politikai jellegű kijelentései, a tüntetés szervezése, a templom körüli őrtség.

Hittér János: „A felszabadulás után a Kalot szervezet Mezőkovácsházán még egy évig működött, egészen 1946 januárig. Ettől az időtől kezdve a Kalot mint szervezet megszűnt és helyébe Árvai Antal Nagy Tibor káplán utasítására megszervezte a mezőkovácsházi katolikus egyházközségi ifjúságot, melynek én is tagja lettem. Itt vallásos tárgyú előadások voltak, de alkalmankint politikáról is volt szó.

Az egyesület célja az volt, amint azt Nagy Tibor káplán a megalakuláskor mondotta nekünk, hogy egy erős, egységes katolikus ifjúságot neveljen és ezen a szervezeten keresztül minél több falusi fiatalt megnyerjenek, hogy egy bekövetkezendő rendszerváltozás esetén ez az erős, egységes katolikus ifjúság legyen a hivatott vezetője a helybéli ifjúságnak.

Politikai magatartására jellemző Nagy Tibor káplánnak, hogy egyes összejöveteleink alkalmával az „Új Ember” c. lapból olvasott fel nekünk részleteket és mindig egy harmadik világháborút jósolt, melynek sikeres befejezése esetén lesz lehetséges egy krisztusi demokrácia kialakítása, melyben nekünk is kell segédkeznünk.

Január 5-én szerdán jöttem haza kocsival Mezőhegyesről. Útközben találkoztam Stefanidesz Józseffel, aki hívott engem a templomhoz, mert az esperest, Marycz Győzöt el akarják vinni a fél ötös vonattal. Neki Árvai mondotta, hogy hívjon fel engem. Én estefelé, illetve még délután felmentem és egy darabig ott voltam, majd elmentem a színházba.”

Szöllősi József: „Előadom, hogy Marycz Győző mezőkovácsházi esperes-plébános a szószékről állandóan izgatott a demokrácia ellen és hirdette, hogy nemsokára megváltozik a helyzet, háború fog lenni és akkor majd be fog fellegzeni ezeknek a sok piszkos istentagadó kommunistáknak.

Előadom, hogy f. hó 5-én délelőtt a disznópiacon voltam, ahol hallottam, hogy a község Nemzeti Bizottsága felszólította az esperest, hogy foglaljon állást Mindszenty ellen, s amennyiben erre nem hajlandó, akkor hagyja el a falut délelőtt 10 óráig, mert az olyan papra, aki nem ítéli el Mindszentyt, nincs szüksége egy demokratikus falunak.

Tudomásom van arról, hogy az esperes kijelentette, hogy nem foglal állást Mindszenty ellen és nem is megy el a faluból, inkább meghal.

Előadom továbbá, hogy az esperes és a mellette lévő káplán fellázította a falu lakosságát azzal, hogy azt hirdették, hogy a kommunisták először az iskolákat zárták be, most pedig a papokat üldözik, azután be fogják zárni a templomokat, s ily módon akarják kiirtani az egész kereszténységet. Ezért akarják őt eltávolítani a faluból. Kijelentette még továbbá, hogy aki nem hajlandó az esperest megvédeni, az nem magyar ember és azt ki fogják zárni az egyházból.

Előadom továbbá, hogy Nagy Tibor káplán azt híresztelte, hogy amennyiben el akarják vinni az esperest, úgy félre fogják verni a harangot és akkor az egész falunak az esperes védelmére kell sietnie.”

id. Gál Benedek István: „Előadom, hogy tudomásom van arról, hogy Marycz Győző mezőkovácsházi esperes-plébános állandóan híresztelte, hogy nemsokára egy új háború fog jönni és akkor majd leszámolunk az istentagadó kommunistákkal.

Tudomásom van arról, hogy mikor a község Nemzeti Bizottsága felszólította az esperest, hogy foglaljon állást a demokrácia mellett és Mindszenty ellen, – kijelentette, hogy ezt nem teszi meg. Mikor pedig felszólították, hogy amennyiben a fentieket nem teszi meg, dec. (vajon ez is szándékos tévesztés lehet?) 5-én 10 óráig, akkor hagyja el a falut, mert ilyen papra egy demokratikus falunak nincsen szüksége. Mire az esperes kijelentette, hogy ő nem megy el a faluból, inkább meghal.

Tudomásom van arról is, hogy az esperes és a mellette lévő káplán fellázította a falu lakosságát, hogy védjék meg, s amennyiben el akarják vinni, támadják meg a rendőröket, mert őt azért akarják eltávolítani, hogy ne tudjon igazságot hirdetni, az egész arra megy, mint ahogy láthatják az emberek, hogy a kommunisták először az iskolát vették el, most pedig a papokat üldözik, aztán pedig a templomot bezárják, így akarják kiirtani a kereszténységet.

Előadom továbbá, hogy Nagy Tibor káplán azt híresztelte, hogy amennyiben az esperest el akarják vinni, félre fogják verni a harangot és akkor a falu lakosságának az esperes védelmére kell sietni, mert aki ezt nem teszi, ki fogják zárni az egyházból.”

ifjú Gál István: „Előadom, hogy Nagy Tibor mezőkovácsházi káplánt kb. másfél év óta ismerem, mivel ő engem, mint magántanulót tanított. Ennek következtében bejáratos voltam a parókiára, valamint a káplán lakására. A karácsonyi ünnepek alkalmával Nagy Tibor káplán elutazott Mezőkovácsházáról és újév után jött vissza. Így én őt f. hó 5-én délelőtt 9 órakor kerestem fel, hogy megtudjam, mikor mehetek órára. Nagy káplánhoz menve először a templomban misét hallgattam, majd utána találkoztam vele a sekrestyében, és azt mondta, hogy menjünk át a lakásába. Lakására átmenve megkért, hogy várjam meg, míg megreggelizik és azután beszélni fogunk. Ezután eltávozott és kb. csak 1/2 12 körül jött vissza és azt mondta, hogy menjünk át a templomba. Lakását elhagyva a templom felé mentünk és eközben a káplán közölte velem, hogy f. hó 4-én Kunágotán járt, majd onnan egy másik helyre ment, hogy hova, nem mondta meg. Majd felhívta a figyelmemet, hogy mondjam meg ifj. Fülöp Istvánnak azt, hogy a helyi ifjúságot szervezzék meg azért, hogy vigyázzanak a plébánosra és ne engedjék elvinni őt a rendőrök által. Közölte még azt is, hogy mondjam meg Fülöpnek, ha éjjel történik valami, akkor kongassák meg a harangot, ez lesz a jel, hogy mindenki jöjjön a templomba a plébános védelmére. Mondta még Nagy Tibor káplán azt is, hogy közöljem Fülöppel, hogy amikor a rendőrök jönnek a plébánosért, akkor az asszonyok és a lányok menjenek köréje és védjék meg, mivel őket a rendőrök úgysem fogják bántani. Ezen utasítások után Nagy Tibor káplán engem is felhívott arra, hogy közöljem az asszonyokkal és a lányokkal azt, hogy ha a plébánost el akarják vinni, akkor ők menjenek előre, fogják körül és védjék meg a rendőröktől. Ezután én elváltam a káplántól, aki bement a templomba.”

Orosz Sándor: „A felszabadulás után Mezőkovácsházán a Kalot még egy évig működött egészen 1946 januárjáig. Ezidőtől kezdve a Kalot mint szervezet megszűnt létezni és helyébe Nagy Tibor káplán utasítására Árvai Antal szervezte meg a mezőkovácsházi róm.kat. egyházközségi ifjúsági egyesületet. Én ennek 1946 őszén lettem a tagja. Rendszeresen tartottunk összejeveteleket minden pénteken délután Lukács Pál mezőkovácsházi lakos házában, ahol az egyesület egy helyiséget bérelt, egészen 1948 nyaráig. A nyári munkák alatt nem jöttünk össze rendszeresen. Összel azután a vasárnapi misék után találkoztunk helyiség hiányában egy-egy alkalmas helyen. Nagy Tibor egyes összejeveteleink alkalmával politikai vitát is kezdeményezett, pl. az iskolák államosításának ügyében, amikor is kijelentette, hogy most először az iskolát veszik el, azután a papokat fogják üldözni, és végül pedig be fogják csukni a templomokat is, és úgy fogunk élni, mint az emberek a vadonban, hit nélkül. Nagy Tibor ezen kijelentésénél jelen volt Árvai Antal, Oláh János és még többen mások.

Már január 4-én este hallatszottak olyan hírek, hogy baj van az esperessel, mert ki akarják tenni a faluból. Ezeket a híreket az öreg templomos asszonyok terjesztették. Én másnap délelőtt Csizma Mihály barátom kíséretében kimentem a piacra, majd onnan visszajövet bementem a plébánia udvarára, ahol akkorra már nagy tömeg volt. Itt Nagy Tibor káplán felolvasott egy nyilatkozatot, melyet Marycz Győző esperes írt, mely azt tartalmazta, hogy bár elismeri a demokrácia törvényeit, de egyházának utasításait nem szegi meg és a falut nem hagyja el.

Ezután Marycz Győző szólt a hívekhez ésmondotta, hogy ő az oroszok elöl sem ment el, akkor most sem hagyja el a falut, legalábbis élve nem. Majd Budácsik János jött ki a

parókiáról, akit az asszonyok megverték. Nemsokára jöttek a rendőrök. Marycz esperest Isztin Margit és Janiga Mária átvitte a kerten keresztül a templomba. Ekkor én is a többiekkel a templomba mentem, majd onnan haza.

Délután újra visszajöttem és ekkor Árvai Antallal találkoztam, aki mondotta nekem, hogy a nép között járva hangoztassam, hogy az esperest nem szabad elvinni. Itt voltam öt óráig, ekkor hazamentem, majd a színházba és ennek végeztével újra visszamentem a templomhoz és ekkor hívtam Árvait haza, de azt mondta, hogy nem megy és én is maradjak. Én ennek ellenére hazamentem.”

Árvai Antal: „A felszabadulás után Mezőkovácsházán a Kalot még egy évig működött, egészen 1946 februárjáig. Ettől az időtől kezdve a Kalot, mint szervezet megszűnt létezni és én Nagy Tibor káplán utasítására egy új katolikus ifjúsági egyesületet szerveztem. Ennek az egyesületnek célja az volt – amint azt Nagy Tibor káplán mondotta 1946 februárjában az egyesület megalakulásakor – hogy öntudatos katolikus fiatalokat neveljen és ezen a szervezeten keresztül minél több falusi fiataalt megnyerjenek, hogy az elkövetkezendő rendszerváltozás esetén ez az erős, egységes katolikus ifjúsági szervezet legyen hivatott vezetője a helybeli ifjúságnak. Ezt a rendszerváltozást úgy képzelte el Nagy Tibor káplán – mint ahogy azt nekünk 1948 tavaszán egy összejevetelünk alkalmával kifejtette –, hogy ez csak egy harmadik világháború sikeres befejezésével érhető el, ami rövidesen be is fog következni, és ezen keresztül valósíthatjuk meg az igazi, krisztusi demokráciát, amelynek kialakításánál nekünk is közre kell működnünk. A mezőkovácsházi katolikus ifjúsági szervezet oktatását Nagy Tibor káplán vezette. Vallásos tárgyú előadások mellett politikai vitákat is folytatott velünk. 1948 őszén az iskolák államosításával kapcsolatosan Nagy Tibor káplán kijelentette, hogy most először az iskolákat veszik el, azután következik a papok üldözése, legvégül pedig be fogják zárni a templomokat is és akkor úgy fogunk élni, mint a vadonban az emberek, hit nélkül. Nagy Tibor ezen kijelentésénél rajtam kívül jelen volt még többek között Orosz Sándor mezőkovácsházai lakos.

Vasárnap, január 2-án már hallatszottak hangok a faluban, hogy Marycz esperest el akarják vinni, de ekkor még pontos időpontot nem hallottunk. Kedden este azután hallottam attól a fiatal gyerektől, aki Marycz esperesnél van alkalmazásban, hogy Marycznál járt a helyi Nemzeti Bizottság és a pártok küldöttsége, hogy foglaljon állást Mindszentyvel szemben, de ő ezt megtagadta, és ekkor gondolkodási időt adtak neki, másnap 10 óráig, hogy amennyiben nem hajlandó nyilatkozni, úgy a faluból kiutasítják.

Másnap délelőtt 10 óra felé mentem a parókiára, ahol ekkor már nagy tömeg gyűlt egybe. Itt Nagy Tibor káplán felolvasott egy Marycz által fogalmazott nyilatkozatot, mely azt tartalmazta, hogy elismeri a demokrácia törvényeit, de egyházának utasításait nem szegi meg és a falut nem hagyja el. Ezután Marycz egy rövid beszédet intézett a hívekhez, melyben kijelentette, hogy „mielőtt az oroszok jöttek, azzal ijesztgettek bennünket, papokat, hogy jaj lesz nekünk, ha az oroszok idejönnek, és én mégsem mentem el, nem hagytam cserben híveimet, akkor most sem megyek el, legalábbis élve nem”. Ezután a felizgatott tömeg Budácsik János nemzeti bizottsági elnököt megverte.

Miután a tömeg a parókiáról a templomba vonult át, én még visszamaradtam és ekkor beszéltem Nagy Tibor káplánnal, aki utasított engem, hogy szervezzem meg a katolikus ifjúságból a védőőrséget Marycz esperes köré. Úgy adta ki ő nekem ezt az utasítást, hogy egy része cirkáljon a templom körül, a másik rész álljon a templomajtóban és egy harmadik rész pedig figyelje, hogy nem-e jönnek a rendőrök és ekkor legyenek értesítéssel. A többiek pedig legyenek a nép között és hangoztassák, hogy nem szabad az esperes urat elengedni. Én Nagy Tibor utasításának megfelelően eljártam ezen ügyben.

Este a szentségimádáson újra beszéltem Nagy Tibor káplánnal, aki mondotta nekem, hogy a szentségimádást azért tartják, hogy a hívek minél nagyobb számban jöjjenek az esperes úr védelmére, mert a rendőröknek nincs joguk a templomba bemenni és itt Marycz a

legteljesebb biztonságban van. A késő éjjeli órákban újra volt alkalmam beszélni Nagy Tiborral, aki utasított, hogy a férfiakat küldjem haza, mert most már elegenden lesznek az asszonyok is az esperes úr védelmére, mert azokkal a rendőrök nem lesznek gorombák. De egyben utasítsam őket arra, hogy amennyiben megkondulnak a harangok, mindenki siessen a templomba az esperes úr védelmére, mert ez lesz a jel arra, ha Maryczot el akarják vinni. Nagy Tibor káplán ezen utasítását végre is hajtottam. Ennél a beszélgetésnél jelen volt még rajtam kívül Klapcsik Imre mezőkovácsházi lakos.”

A tartalmilag egybecsengő, sőt a megfogalmazás módjában is igen hasonló tanúvallomásoktól eltér a Bulovszki István nevével jegyzett irat. Bulovszki, mint tanú, úgy tűnik, Drégelyi Béla tanítóra „szakosított”. Állítólagos állításait 1992–93-ban mindazok a kovácsháziak, akik valaha Drégelyi Béla tanítványai voltak, határozottan cáfolták.

Bulovszki István: „Előadom, hogy december hónapban az utcán mentem és Nagy Tibor rk.pap, kivel még életemben sosem beszéltem, megállított és kérdezősködött tőlem. Miközben kérdezte, hogy nősülök-e, azt a felvilágosítást adta, hogy ma, mikor fejadag van, nem lehet nősülni.

Ismerem Drégelyi Béla tanítót, s tudok róla, hogy kedden éjszaka a pappal volt. Arról is tudok, hogy közvetlen a pap környezetéhez tartozik. Én Drégelyi tanítóhoz jártam levontébe, ahol lázító szovjetellenes előadásokat tartott a német háború győzelme mellett és érdekében. Több esetben elmondta, hogy a szovjet népek barbár népek, elmondta, hogy a Szovjetunióban mindenki nemi életet élhet más feleségével, amennyiben a szovjet győzelem sikerülne, úgy itt mindenki nőjét és asszonyát a bolsevisták megbecstelenítik. Kihangsúlyozta, hogy mindezeket csak úgy kerülhetjük el, ha Németország oldalán teljes erőnkkel folytatjuk a háborút a német győzelemért. Drégelyi tanító a hozzá beosztott levontéket igen sokszor megverte, engem is 1943-ban és 44-ben is megvert és összerugdosott, ezt látták: Kovalcsik Pál és Priskin István és Trájer Ferenc mezőkovácsházi lakosok.”

Bulovszki István vallomását Ocskai Zsolt kihallgatásvezető vette fel, de nem lehetnek kétségeink, hogy ez a jegyzőkönyv volt a forrásmunkája Ökrös Lajos főhadnagynak, amikor január 10-én az Andrássy útra küldendő jelentésének utolsó bekezdését Drégelyi Béla tanítóról írta.

Jellemző, hogy az Államvédelmi Hatóság mezőkovácsházi kirendeltsége, amely – afféle láncreakcióként – a Szegedről kapott utasítások és sürgetések miatt kezdett nyomozni a tanító után, ilyen durva koholmányokat nem tudott begyűjteni. Ők csak két tanúvallomást szereztek és egy jelentést voltak képesek összehozni Drégelyi Béláról. Ezekben viszont egy árva szó sincs arról, hogy a szóbanforgó személy levante-oktatóként verekedett volna. Nincs szó a Szovjetuniót becsmérő kifejezésekről sem. Úgy látszik, ezekről a részletekről a szegedi ávosok elfelejtették értesíteni a Mezőkovácsházán szolgálatot teljesítő Vörös Balogh Lajost.

Bulovszki István vallomásában figyelmet érdemel még Kovalcsik Pál neve. Ez az egyetlen hely, ahol az ÁVH-iratokban az ő neve előfordul. Hivatkoznak rá, hogy talán ő látott valamit. Erről bizonyára beszélnie kellett volna, ha kérdezték egyáltalán. A következő hivatalos okirat, ahol néhány hét múlva a nevét bejegyezték: a halotti anyakönyv.

A két tanú, akit Drégelyi Béla ellen a kovácsháziak közül fölleltek, meglehetősen szűszavúan nyilatkozik.

Trájer Ferenc: „F. hó 5-én figyelemmel kísértem azt a tömeget, amely a helybeli rk. plébános lakása előtt gyülekezett. Látva azt, hogy a Nemzeti Bizottság elnöke felkereste lakásán a plébánost, én is a lakása elé mentem, s itt arra lettem figyelmes, hogy az utcán és udvaron lévő mintegy 500–600 főnyi tömeg valami ellen tiltakozik. Tovább figyelve az eseményeket arra lettem figyelmes, hogy Drégelyi Béla helybeli tanító a folyosón lévő asszonyoknak és fiatal embereknek a következőket mondja: „Ne hagyják el a plébánost, mert

el akarják vinni és ez vallásellenes, a vallást el akarják törölni és be akarják csukni a templomot is”.

Erre a tömeg elkezdett zúgni, hogy nem hagyjuk el a plébánost, és a lakásból kijövő Nemzeti Bizottság elnökét is kosarakkal megütötték.”

Alle Pál (1920-as születésű, battonyai lakos, foglalkozása pártfunkcionárius, az MDP Csanád Megyei Bizottságának tagja): „Ez év január hó 5-én Mezőkovácsházán tartózkodtam, mivel arról értesültem, hogy itt a helybeli plébános lakása előtt a híveiből egy kb. 500–600 személyből álló tömeg gyülekezik, és akik meg akarják akadályozni azt, hogy a Nemzeti Bizottság határozatát ne tudja végrehajtani. (Alle elvtárs kissé pongyolán fogalmazott, ő valószínűleg az ellenkezőjét szeretne volna mondani, hiszen a tömeg éppen azért gyűlt a plébánia köré, hogy megakadályozza a Nemzeti Bizottság határozatának végrehajtását...)

Én amikor a plébános lakása elé értem, arra lettem figyelmes, hogy az udvaron lévő tömeg gesztikulálva valami ellen tiltakozik. Én ezt figyelemmel kísértem és azt láttam és hallottam, hogy a tömeg közt egy kb. 33 éves fiatalember arra buzdítja a tömeget, hogy „ne hagyják el a plébánost, mert azt el akarják vinni és ez vallásellenes, a vallást el akarják törölni és be akarják csukni a templomot is”. Én érdeklődtem a fiatalember személye felől, mire csak azt tudtam megállapítani, hogy az a helybeli állami iskola egyik tanítója.”

A „körülbelül” 33 éves fiatalemberre, a helybeli állami iskola egyik tanítójára, Drégelyi Bélára egyébként nem 1949 január 5-én délelőtt lett figyelmes az ÁVH, hanem évekkorábban. Tudták, hogy rongyos-gárdista volt, tudták, hogy hívő katolikus, tudták még azt is, hogy nem telik neki új sapkára. Nyilvánvaló, hogy a politikai rendőrség tisztjei már 1945-től szemmel tartották a „népi demokrácia ellenségeit”.

Így tett a mezőkovácsházi születésű, de 1945 júniusától Makón szolgálatot teljesítő alhadnagy, Bárdos M. Miklós is, aki nagy rátermettségről és bölcs előrelátásról tanúbizonyságot téve már két évvel korábban figyelmeztette kenyéradó gazdáit arra a veszedelemre, amely Drégelyi Béla személyében leselkedik a demokráciára.

Magyar Államrendőrség
Makó városi és járási kapitányság
Államvédelmi Osztály

Tárgy: Drégelyi
Béla állami tanító
múlt és jelenlegi
magatartása.

J e l e n t é s

Mezőkovácsháza, 1947. év január hó 20-án

Jelentem, hogy Mezőkovácsháza községben történt kiszállásom alkalmával megállapítottam, hogy a községben tartózkodik Drégelyi Béla állami tanító, aki 1916. évben február hó 15-én Liptószentmiklóson született, atyja †Drégelyi Béla, anyja Bíró Erzsébet, nőtlen, pártonkívüli, aki 1938. év szeptember havában Budapesten önként jelentkezett a „Rongyosgárdába”, melynek tagja volt és mint rongyosgárdista Tornyossszállás és környékén volt kint a rongyosgárdával.

Nevezett jelenleg Mezőkovácsházán mint tanító működik. Mezőkovácsházára 1939. évben lett helyezve és itt a községben is még a rongyosgárda sapkában járt. Nevezett jelenleg olyan személyek társaságában látható, akik a demokrácia szempontjából nem megbízhatók.

Nevezett a községben lévő fiatal tanítókkal csak ritkán látható, akik a Szim szervezetnek tagjai.

K.m.f.t.

/: Bárdos M. Miklós :/
r. ny. alhadnagy

Végezetül következék az a jelentés, amely megpecsételte Drégelyi Béla sorsát, s a derék énektanár úgy vonulhatott be a magyarországi kommunista állambiztonsági szervek szigorúan titkos adattárába, mint veszélyes összeesküvő, a kovácsházi tüntetés szervezője.

A jelentés, amely lényegében ugyanazokat az eseményeket ismétli el, mint a tanúvallomások, ismeretlen szerző műve. Annyi azonban mégis kiderül, hogy az illető maga is ott volt a helyszínen, gúnyosnak vélte Drégelyi Béla mosolyát és ezen mélységesen megbántódott.

„Tárgy: Drégelyi Béla tanító működése

J e l e n t é s

Mezőkovácsháza, 1949. január hó 7.

Drégelyi Béla tanító született 1916. február hó 15, Liptószentmiklós, apja: † Béla, anyja: † Bíró Erzsébet, lakik Mezőkovácsháza, Kossuth Lajos utca 288.sz.

Nevezett 1940-től teljesít szolgálatot mint állami tanító Mezőkovácsházán. A felszabadulás előtt 1944-ben mint katona nyugatra menekült, ahonnan 1945 október hó 20-án jött vissza. Visszatérése után Mezőkovácsházán kapott továbbra is állást mint tanító, ahol ez idő óta is működik.

Drégelyi Béla a helybeli rk.plébánossal, Marycz Gyözővel szoros baráti kapcsolatot tartott fenn. Lakásán igen sűrűn megfordult és az iskolában is igen sokszor folytattak megbeszéléseket.

F.hó 4-én, mikor a nép szervek bizottsága lakásán felkereste Marycz plébánost, Drégelyi szintén ott volt. A bizottság egyik tagja felkérte Drégelyit, hogy hagyja el a helyiséget, illetve a plébános lakását, mivel a további ott tartózkodása nem kívánatos, mire Drégelyi a plébánost kérdezte meg, hogy van-e még a „további szolgálataira szükség”. Mivel a plébános ragaszkodott személyéhez, továbbra is ott maradt és végighallgatta a küldöttség beszédét és a Nemzeti Bizottság határozatát, ami úgy szólt, hogy Marycz a községet 5-én 10-ig hagyja el, mivel azonosítja magát Mindszenty politikájával. Drégelyi a küldöttség tagjainak a beszédébe nem szólt bele, de azt gúnyos mosollyal kísérte és a magatartásán látszott az, hogy mindenben egyetért a plébánossal és helyesli annak álláspontját. A küldöttség eltávozása után továbbra is a plébános lakásában maradt és ott megbeszélték a további teendőket, aminek alapján másnap a káplán felkereste reggel 7 órakor a Nemzeti bizottság elnökét és arra kérte meg, hogy vonja vissza a bizottság az előző nap tett határozatát és biztosítsa azt, hogy a plébánosnak nem kell a községből eltávozni és nem lesz semmiféle bántódása. A kitűzött határidő előtt a plébános lakása előtt mintegy 500–600 fő gyülekezett, valamint a lakásban és az udvarban is tartózkodott kb. 150 fő.

Drégelyi Béla amikor a Nemzeti Bizottság elnöke felkereste a plébánost és közölte vele, hogy a bizottság nem hajlandó határozatától eltérni, kiment a lakásból a tömeg közé és azokat arra buzdította, hogy „ne hagyják el a plébánost, mert azt el akarják vinni és el akarják törölni a vallást, majd utána becsukják a templomokat”. Ezzel a buzdításával Drégelyi arra bírta rá a tömeget, hogy azok továbbra is ott maradtak és még a kivonuló rendőrjárőr felszólításának sem tettek eleget, hogy oszoljanak szét. Ezután a tömeggel együtt Drégelyi átment a templomba, ahol este 24 óráig tartózkodott, majd reggel 5 órakor átment a templomba és itt szerzett tudomást, hogy a plébánost és a kis papot elvitték. Ezért nem mert hazamenni és a község határában töltötte az időt 6-án este 8 óráig, amikor önként jelentkezett a rendőrségen kihallgatás végett.”

Egy legendás alak a háttérben

A legenda latin eredetű szó, a középkori egyházi szokások révén honosodott meg a magyar nyelvben. A latin *legere* ('olvasni') szóból származik, a jelentése: olvasni való, felolvasandó. Hajdan a szentek, mártírok, vértanúk élettörténetét egybegyűjtő könyvet neveztek legendának, melyből az istentiszteleteken és a kolostori étkezések alkalmával olvastak fel egy-egy tanulságos fejezetet.

A Szabad Nép 1949. február 6-i, vasárnapi számának címlapján jelent meg az EGY LEGENDA VÉGE című cikk, melynek szerzője Vásárhelyi Miklós volt, aki négy és fél évtizeddel később, 1994-ben az SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége) parlamenti képviselőjeként, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának tagjaként, valamint a világhírű pénzember, Soros György magyarországi bizalmasaként örvendhet jelentős közbizalomnak.

A szerző 1949-ben, midőn állítólag már tíz éve (azaz 22 esztendő kora óta) tagja volt a kommunista pártnak, ifjúi hévvel küzdő újságíróként sem volt járatlan a hitbéli dolgokban, legalábbis ami a klerikális reakció elleni harcot illeti. Ugyanő követelte 1948. június 6-án és 10-én a Szabad Nép hasábjain („Vér tapad a fekete reakció kezéhez” és „Pócspetriért felelni kell” című cikkeiben) a Pócspetri-ügyben letartóztatottak halálbüntetését, valamint a falusi elmaradottság, tudatlanság sürgős felszámolását. Kívánsága, legalábbis ami a példátlanul súlyos büntetéseket illeti, teljesült.

Vásárhelyi Miklós 1949-ben (is) rendkívüli olvasottsággal bíró, népszerű szerző volt, tehát a Mindszenty-perrel kapcsolatos vezércikkét bizonyára sokan megismerték a párttaggyűléseken, munkahelyi értekezleteken, aktívaüléseken, kulturális rendezvényeken. Hiszen emlékezhetünk rá: Csanád megyében – Winkelhoffer elvtárs javaslatára – boldog új évet is a Szabad Nép cikkeivel kellett kívánni.

Azóta azonban az említett alapmű sajnos a feledés mély kútjába merült, s az újabb nemzedékek, különösen az egyre liberálisabb érzelmű fiatalok, nem ismerhetik. S mivel Vásárhelyi Miklós későbbi gazdag életpályája során egyetlen gesztussal sem vonta vissza korábbi gondolatait, egyetlen szóval sem követte meg a pócspetri tragédia áldozatait, sem Mindszenty híveit, úgy gondolom, nem járunk el méltánytalanul vele szemben, ha bátran felidézünk hajdani cikkét, amely – bizton állíthatjuk – a korszak egyik legfontosabb közvélemény-formáló eszköze volt. A Csanád megyei elvtársak, sőt a mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság tagjai is lényegében tőle kapták az útmutatást, az ő szavait igyekeztek a helyi viszonyokra alkalmazva újrafogalmazni és tettekre váltani. S hogy ez nem sikerült nekik olyan gördülékeny stílusban és oly lenyűgöző irodalmi műveltséggel, arról Vásárhelyi tehet a legkevésbé.

„Egy szárnalmas féreg, riadt gonosztevő, egy leleplezett Tartuffe áll a bíróság előtt, aki sutba dobva elveit és céljait, csak eggyel törődik, hogyan menthetné meg nyomorult életét” – írja Mindszenty József hercegprímásról Vásárhelyi.

„A közvélemény, minden jóézésű ember undorral és megvetéssel fordul el az emberi elaljasodásnak attól a szörnyű gyalázatától, melyet Mindszenty testesít meg. Nem hőst – legfeljebb nyomorult bűnözőt látnak benne.”

A nekihevült szerző e szavakkal tesz eleget a közvéleménykutatói eredmények iránti korabeli hatalmi igényeknek. A nép nevében való pusztító kinyilatkoztatás, mint módszer, ma már kissé korszerűtlennek tetszene, mert igényesebb fogásokhoz, ravaszabb manipulációhoz vagyunk szokva. Vásárhelyi 1994-ben a Népszabadság, a Népszava, vagy az általa különösen kedvelt Magyar Hírlap hasábjain bizonyára szívesebben hivatkozna a profi közvéleménykutató cégek színes grafikonjaira és fényképes népszerűségi listáira, vélt igazának alátámasztása érdekében. Visszavetítve: 1948–49-ben is közölt volna ábrákat a

Szabad Népben a hercegprímás népszerűségének látványos zuhanásáról, ha tudta volna, hogy az a legmodernebb eljárás.

„De alapvetően helytelen lenne magatartását (mármint Mindszentyét – Vásárhelyi szerint) egyszerűen a züllött, gyengejellemű bűnöző lelki összeomlására visszavezetni. Mindszenty nem adhatott többet annál, mint ami lényege. Nem adhatott többet annál, mint amit egy rohadt, züllött, történelmileg túlhaladott osztály, a bukott magyar uralkodóosztály képviselője adhat. A reakció nem szül hősokeket, legfeljebb nagystílű kalandorokat, zsarnokokat, gonosztevőket és gyilkosokat, kiknek igazi lényét hosszabb-rövidebb ideig magas méltóságok, bíborosi palást, tábornoki egyenruha és egyéb fényes külsőségek eltakarhatják, kiknek hatalmát a burzsoázia erőszak szervezete ideig-óráig szentesítheti, de akik elkerülhetetlen bukásukban mind egyformán visszataszítóak.”

Mindszenty József hercegprímás tehát Vásárhelyi szerint nem volt hős. Kik voltak hát a hősokek? A mű erre is feleletet ad.

„A fasiszták vérbírósága elé hurcolt kommunisták ezrei valóban a dolgozó tömegek szimbólumává lettek az elmúlt évtizedekben. Férfias kiállással, hősi magatartással, belső meggyőződéstől fűtött szavaikkal az egész világ előtt leplezték a gonosztevőket és hirdették a feltörő munkásosztály győzelmes világnézetének, a marxizmus-leninizmusnak igazságát.”

Élnünk kell a gyanúperrel, hogy e sorok papírra vetésekor Vásárhelyi magára Rákosi Mátýásra gondolt, akinek férfias kiállása és hősi magatartása akkoriban közismert volt.

A cikk végén diadalujjongás és buzdítás olvasható. Szerző szerint a magyar demokrácia „újabb hatalmas győzelmet aratott az egyház palástja mögé rejtőző, vallási köntösbe bújt klerikális reakcióra mért csapással”, azaz „Esztergom, a népellenes politika egyik bázisa most kiesett”, ám nem lankadhatunk egy percig sem, mert „fokoznunk kell a harcot”.

Mint tudjuk, Vásárhelyi Miklósnak ez a kívánsága is teljesült, a harcot fokozták, amennyire csak lehetett.

Arról nincs hír, hogy korunknak ez a legendás alakja vajon ideiglenes vereségként, kisebb csatavesztésként élte-e meg 1991. május 4-ét, amikor a száműzött bíboros hamvai hazatérhettek, majd 1991. augusztus 20-át, amikor II. János Pál Pápa Magyarországra látogatott.

Azt viszont tudhatjuk és az Országgyűlési Naplóból is ellenőrizhetjük, hogy 1991 bódítóan meleg nyarán Vásárhelyi Miklós országgyűlési képviselő (SZDSZ) a volt egyházi ingatlanok tulajdonjogának rendezése ellen szavazott a Parlamentben.

Hibát követtünk el

A férfias kiállású hős, Rákosi Mátyás 1949. január 8-án Makóra látogatott. Beszédének szövege sajnos nem maradt ránk, hacsak... Hacsak nem akadt akkor egy ellen-Kukucska, aki lejegyeztette, s az örökbecsű mondatok most ott kushadnak valahol egy irattári doboz mélyén. Amíg egy önfeláldozó kutató meg nem találja, addig is bátran hagyatkozhatunk a Csanádmegye című napilap másnapi számára, amely imígyen ad hírt a nagy eseményről:

„Rákosi Mátyás elvtárs tartott előadást
az MDP csanádmegyei nagyaktíva ülésén

A MDP csanádmegyei nagyaktívája szombaton délután fél 6 órakor tartotta meg ülését Makón, a városháza tanácstermében.

Az ülésnek az adott különleges súlyt és jelentőséget a szokotton kívül, hogy azon Rákosi Mátyás elvtárs, Pártunk szeretett főtitkára is megjelent Kovács István, az MDP központi vezetőségének titkára és Keresztes Mihály földművelésügyi államtitkár kíséretében.

A zsúfolásig megtelt terem hallgatósága a terembe lépő Rákosi Mátyást szünni nem akaró lelkesedéssel fogadta és percekig hangzott az ütemes taps s felkiáltás: »Éljen Rákosi!«

A nagyaktíva ülést Bugár János megyei titkár nyitotta meg, majd Rákosi elvtárs tartotta meg előadását, amelynek keretében részletes tájékoztatót adott az időszerű politikai kérdésekről, belpolitikai és nemzetközi viszonylatban.

A tájékoztató után rendkívül élénk vita alakult ki, amelynek lezárása után Rákosi elvtárs kimerítő választ adott. A nagyaktíva az Internacionálé hangjaival véget ért.”

A lelkes tudósítás ellenére sem egyértelmű, hogy Bugár elvtársék mennyire merültek ki a főtitkár válaszaitól, s hogy dicséretet hozott-e nekik a nagy vendég Budapestről, avagy feddést. Gyanakodnunk inkább az utóbbira kell, sőt arra is, hogy a fürge főtitkárt megelőzte a híre (vagy az üzenete), mert aznap délután már drámai hangulatú ülést tartott az MDP Csanád Megyei Bizottsága. Az ülésnek egyetlen napirendi pontja volt: az egyházi reakció elleni harc kiértékelése. Az önkritika gyakorlásában segédkezett Bacsó elvtárs is, aki a Központi Szervezési Osztályról jött. Jelen volt a főispán és a megyei rendőrkapitány is.

Bugar János bevezetőjében részletesen ismertette, mit tettek tavaly nyár óta az akció keretében. Először, még az őszi hónapokban csak be akarták mutatni Mindszentyt, hogy mennyire a burzsuázia és az imperializmus érdekeit szolgálja, majd karácsony előtt már a hitközségi képviselőtestületeken belül folyt a harc, így jutottak el a mai helyzetig.

„Ezután ezt az akciót tovább kellett vinni. Meg kellett mutatni a helyi mindszenyket, a helyi reakciósokat is, megmutatni, hogy a kulákság mennyire összeforrt az egyházi reakcióval.”

„A küldöttségjárást továbbvittük. A küldöttségek keressék fel a papot és kérjék ki a véleményét, de ne népitélet formájában. Mégis itt csúszott félre az akció, itt tolodott el.”

„Nagy hiba volt, hogy a sajtón keresztül az országban tovább terjedt a mi hibánk. Az akciót olyan útra vittük, amellyel pártunk és a demokrácia ügyét megtorpedóztuk. Szerdán a járási titkári értekezleten foglalkoztunk a kérdés kiértékelésével. Ekkor kaptuk az értesítést a mezőkovácsházi eseményekről, amiről telefonon azonnal értesítettük a Szervezési Osztályt.”

Winkelhoffer Emil: „Nem mélyültünk el kellőképpen politikailag a dolgokban. Az előterjesztett javaslatok felett komoly kiértékelő vita nem alakult ki.”

Néhány ijedt hozzászólás következett még, majd a központi Bacsó elvtárs elemzése hangzott el.

„Ha az elvtársak meg tudtak volna állni egy bizonyos ponton és az országos eseményeket figyelemmel kísérték volna, akkor Csanád megye ezzel az akcióval kiugrott volna és példát mutatott volna a többi megyének.”

„Fő hiba kétségtelenül az volt, hogy a központi instrukciókat az elvtársak mereven, sablonosan vették át, s nem vették figyelembe a helyi adottságokat, elvtársainkat és magukat a reakciókat sem. Kaptafaszerűen mindenütt egyformán akarták csinálni. Ez minden akciónál hiba, ha kaptafaszerűen akarjuk csinálni.”

(Bizony-bizony, a suszter maradjon inkább a kaptafánál. Avagy a helyi adottságokat figyelembe véve: a cipész ne sodródjon az árral. Ám hallgassuk tovább Bacsó elvtársat.)

„Országos viszonylatban a fejlődés nem áll olyan vonalon, hogy mi a papokat eltávolíthassuk, ha helyébe nem jön más.”

(Megint meg kell szakítanunk. Minden világos: majd megszüntetjük a tudatlanságot, s akkor megszűnik a vallás is. Addig türelem, elvtársak!)

„A mi országos politikánk az, hogy nem a vallás, nem az egyház ellen harcolunk. Mindszenty ellen négy évig vittük az akciót, mielőtt letartóztattuk volna. Ezt a munkát nem végeztük el a megyében a reakciós papokkal szemben. Egyes helyeken volt ilyen munka a papok ellen, mindössze néhány hetes, de ahol ilyen nem volt, ott is ezt akarták az elvtársak elérni. Nem húzták ki előbb a talajt a lábuk alól. Hatalmas tömegeket tudtak megmozgatni maguk mellett. Nem bizonyítottuk be előbb, hogy ezek reakciók. Így a nép előtt nyilvánvalóvá vált, hogy mi nemcsak Mindszenty ellen, hanem a papok ellen megyünk.”

(Dicséretesen őszinte vallomás, szinte példátlan a kommunista párt történetében. Igaz, úgy tudták, maguk között vannak, s az utókorra nem számítottak.)

„Sok helyen még egyes elvtársaink is meginogtak.”

(A karácsonyi ünnepkör a lelkiismeret-vizsgálatra is alkalmat nyújt.)

„A központ irányvonala nem az volt, hogy minden paptól nyilatkozatot kérjünk. Csak a demokratikusoktól, és aki a jövőben is szolgálja a demokráciát. Rákosi elvtárs is kihangsúlyozta, hogy mi nem minden paptól akarunk nyilatkozatot. Miért? Mert abban az esetben, ha ezek nyilatkozatot adnak, mi ezt a tömegek előtt felolvassuk, ezek a tömegek előtt mint demokratikus papok tűnnek fel. Márpedig nekünk nem ez a célunk. Ezekkel egyszer úgyszemint kerülünk, és akkor a tömegek azt mondják, hogy hiába nyilatkoztak a demokrácia mellett, íme a kommunistáknak mégsem jók. Egy olyan papot, aki Mindszenty ellen nyilatkozott, sokkal nehezebb lesz majd kilőnünk. Az elvtársak hibát követtek el akkor, amikor válogatás nélkül minden paptól nyilatkozatot akartak kérni.”

(Szegény Marycz Győző atyával minek is makacskodtak. Most szépen szabadon kellene engedni, elvtársak, hiszen a nyilatkozatára úgyszemint semmi szükség.)

„Ott tartunk már, elvtársak, hogy minden papot kivezessünk?? Nem. Mi lett az eredménye ennek Medgyesegyházán? A püspök valószínűleg egy fiatal papot küldene. Egész biztosan nehezebb lett volna a helyzet.”

„Igen döntő hiba, hogy a mi helyi elvtársaink nem fejlődtek eléggé, nem elég fejlettek és hasonló mértékkel mértek, mint az 1946-os népitéleteknél. Kelet-Csanádnak gyakorlata van ebben a kérdésben. Amelyik községben nem csinálták meg, oda elmegy a másik község segíteni és ez ma is így lett volna. Ezt figyelembe kell venni az adottságoknál.”

„Lehet ugyanazokkal a módszerekkel dolgozni az egyházi reakcióval szemben, mint a közigazgatási vagy a kisgazdapárti reakció ellen?”

Ezeknek nem volt tömegbázisuk, ezeket Csanád megyében gyűlölték. De nem mondható el ugyanez az egyházzal. Az egyháznak a tömegbázisa sokkal nagyobb, sokkal mélyebb. Az elvtársaink is nagyon el voltak csodálkozva, amikor a tömegekkel szembe találták magukat.”

(Budácsik cipész elvtársat például megdobálták, amin annyira elcsodálkozott, hogy hívta az Államvédelmi Hatóságot.)

„Még szerencse, hogy meglehetősen jókor léptünk közbe ezeknél az akciónál. Meglehetősen veszélyessé kezdett válni a tömeghangulat. Voltak olyan felelőtlen elemek, akik bedobták a közhangulatba ilyen jelszavakat: „akasszuk fel a papot”. Ez nagyon veszélyes, főleg itt Csanád megyében.”

„A központ is hibát követett el. Csírájában értesültünk az eseményekről munkatervből, jelentésekből. Meg kellett volna látni, hogy az elvtársak helytelen útra térnek. Amikor a telefonjelentés után észrevettük, akkor már késő volt.”

A vitát végül Bugár János foglalta össze: „Elvtársaink tanultak és tapasztaltak.”

A még tanultabb és még tapasztaltabb elvtársak ezután (élükön Rákosi Mátyással) elhagyták Makót, magukra hagyván a kétségek közt őrlődő csanádi kommunistákat. Január 11-ére, a szokásos keddenkénti ülésre azonban már helyreállt az önbizalom. A történetek fölött ugyan nem tértek napirendre, de arcukat a jövő felé fordították.

Bugar János: „Ezek a hibák igen súlyosak voltak és a nemzetközi reakciónak jó támpontot adtak arra vonatkozóan, hogy vallásüldözésnek tüntessék fel. Nekünk most irányt kell venni arra, hogy a legszélesebb rétegek között folytassuk a felvilágosító munkát, sőt tovább kell menni, a helyi kulák reakciót leleplezni.”

Winkelhoffer Emil: „Ez az akció helytelen irányba terelődött. Felélesztette a meglehetősen tekintélyes rémhírkampányt. Mezőkovácsházán arról beszélnek, hogy ezekért az eseményekért Anglia háborút indít és már Romániát meg is szállták az oroszok. Ugyanakkor a tömegekben megindult egy erjedési folyamat és bár most az események után már világosabban látják a kérdést és hajlandók arra, hogy elfogadják az igazságot, hogy úgy mondjam, szemléltetően lássák a kérdést.

Mezőkovácsházán ezekkel a rémhírekkel szemben is tömött, zsúfolt pártnapok vannak. A nép hallani akarja az igazságot. De ennek ellenére nem szabad behunyni a szemünket a működő reakcióval szemben sem, amelynek felnyitottuk a zsilipjeit.”

Alle Pál: „A községekben olyan hangulat van elterjedve, hogy lám, mi túllendültünk és olyan papokat is eltávolítottunk, akiket nem kellett volna. (...) Hiba volt így eltávolítani a papokat. A nép most azt hiszi, hogy mi kinyírjuk a papokat, pedig a papok nem is voltak bűnösök. A pártnapokon is tovább kell vinnünk Mindszenty lejárását.”

Nagy Antal, megyei káderes: „Mindszenty letartóztatása után, amikor Bugár elvtárs a titkári értekezletről hazajött, megyebizottsági ülés volt ebben a kérdésben. Itt csúszunk át. Itt határoztuk el, hogy 4-5 papot el kellene távolítani és úgy határoztuk meg, hogy ezt az egyházközségi képviselőtestületeken keresztül kell elérni. Véleményem szerint innen indult ki a hiba, hogy nem mélyültünk el. A hiba már a munkatervben benne volt, csak nem vettük észre.”

Mészáros Sándor, megyei tömegszervező: „Az akcióval újév napján csúszunk el, amikor megszületett az a munkaterv, amelynek alapján kimentünk a községekbe, hogy azokat a papokat, akik nem nyilatkoznak, el kell távolítani. (...) Úgy látszik, hogy egy kicsit politikai vakság, vagy valamiféle dicsőség szállt fejünkbe, és nem láttuk meg a veszélyeket. Elfeledkeztünk arról, hogy kommunista éberség is van a világon.”

Fóris György: „Az akciót tényekkel kellett volna alátámasztani a helyi mindszentysták ellen. A mezőkovácsházi események kicsit talán fel is lettek fűjva. Battonyán úgy értesültünk a dolgokról, hogy ott rendőröket vernek, stb. És a pártközpont és a Belügyminisztérium felé is így történt a jelentés.”

Kárpáti Ernő, megyei irodavezető: „Rákosi elvtárs világosan megmutatta, hogy kell a marxistáknak nézni a kérdést. (...) Beleesünk a felülről való irányítás hibájába, mert kezünkben van a hatalom, az államvédelmi osztály és így ahol a nép nem akar velünk jönni, megnyomjuk egy kicsit a tömeget. Ezért nem említette fel Battonyát, ahol kétezer ember volt és azért hangsúlyozta ki Mezőkovácsházát, ahol a többség ellenére cselekedtünk. (...) Rákosi elvtárs azt mondta, hogy bármilyen akciónál elsősorban minél több szövetségest kell megszerezni és meggyőzni. Mi ezt nem úgy csináltuk, nemcsak ennél az akciónál, de általánosságban. Sőt ellenkezőleg: elriasztottuk azokat is, akiket más taktikával magunk mellé tudtunk volna állítani.”

Jegyiné János, megyei termelési felelős: „Szilveszter napján a szempontok már úgy szóltak, hogy a Nemzeti Bizottság hívassa magához a papot és amennyiben nem nyilatkozik, akkor kell vele szemben eljárni, azaz eltávolítani a községből. Úgy gondoltuk, hogy talán itt az ideje az oda nem való elemeket kinyírni, erre meghatároztuk azt az öt községet, ahonnan a papot el kell távolítani. Én a munkatervet magát, mint olyat, nem kaptam meg. Mindannyiunkat felelősség terhel. Csanád megyei viszonylatban néztük a dolgokat.”

Molnár Géza, a Csanádmegye c. lap szerkesztője: „Ez az akció el lett nagyolva, sőt az egész klerikális reakció elleni harc el lett nagyolva. Én úgy látom, hogy Mindszenty letartóztatását a Megyei Bizottság mintegy jeladásnak vette, hogy az egész klerikális reakciót frontálisan kisöpörje a megyéből. A helyes az lett volna, ha Mindszenty ügynökeit helyileg lelepleztük volna a falvakban részint a sajtóban, részint az agitációnk útján.”

Winkelhoffer Emil: „Azt, hogy hol követtük el a hibát, Rákosi elvtárs kielemezte. Mi is tudtuk, hogy mi az, amit helytelenül csináltunk. Most az lenne a feladatunk, hogy megállapítsuk, mi okozta a hibát. (...)

A félreecsúszás a papnál történt meg. Abban az időben én magam is igen helytelenül értékeltem és helyesnek tartottam. Úgy tartottam helyesnek, hogy a tömegek nyomására a pap vagy megváltoztatja véleményét, vagy eltávolítani. Ez volt helytelen. (...) Az akció alatt tartott többszöri beszámolómban panaszkodtam, hogy nem tudom pontosan, mit csinál az ÁVO. Nekünk nem is kellett volna az ÁVO-ig mennünk. Az a baj, hogy el vagyunk szakadva a tömegektől. Ezt meg kell állapítanunk. Ez azután kétségtelenül módszereinkre is rányomja a bélyegét. (...) Felmerül az a kérdés, hogy ennél az akciónál átcsúsztunk-e a terrorizmus vonalára, vagy pedig nem. Így, hogy a terrorizmus vonalára csúsztunk át, nem felel meg a valóságnak.

Mi igenis minden egyes alkalommal a széles tömegfelvilágosításra vettük az irányt. Ott lett a baj, hogy mi nem tudtuk meghatározni azt a pontot, amikor alkalmazni kell a tömegfelvilágosítást, és mikor kell alkalmazni az adminisztratív intézkedéseket, értem alatta egyik-másik pap letartóztatását.”

Bugár elvtárs végül, önmagát sem kímélve, ismét összefoglalta az elhangzottakat. Kérdezhetné a figyelmes olvasó, hogy hol volt erről a vitáról Kukucska elvtárs. Nos, őt január elsejével felvitték Budapestre, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Propaganda Osztályára.

Tanúvallomások 45 év múltán

I.

A férfi, akivel beszélgetek, 1949-ben 23 éves volt. Most 67, de azt mondja, a nevét mégsem szükséges leírni. Itt él azóta is, ahol a baj történt. Ő is szenvedő alanya volt az Államvédelmi Hatóság nevelő célzatú akciójának. Nem haragszik már senkire, nem akar megbántani senkit. Örül, hogy lesz egy könyv, amely hírül adja ezt a történetet, de úgy véli, az igazságtétel nem ezen a világon valósul meg.

Ott volt a piacon 1949. január 5-én?

Én akkoriban szereltem le a katonaságtól. Gondoltam, elmegyek a cipészhez, hogy csináltassak magamnak csizmát. Igen, ez éppen a piacnapon volt, szerdán, január ötödikén. Útközben nem észleltem semmi különös mozgólódást. Élte a falu a maga életét. Arra is emlékszem, s ennek még jelentősége lesz, hogy két barátommal megálltunk beszélgetni a sarkon. Aztán hamarosan hazamentünk és megebédeltünk. Este átjöttünk mindannyian a templomba.

Csak azért, mert tudták, hogy Vízkereszt előtti szentségimádás lesz, vagy mert már híre ment a bajnak?

Ugyan, dehogy. Jöttek a lányok is este mindig. Hát ezért jöttünk mi el, fiatalok, hogy találkozzunk egymással.

Mi történt a templomi szertartás után?

Hát bizony már jócskán belenyúlt az idő az éjszakába, mikor szóltak, hogy a templomot mindenki hagyja el.

Ki szólt?

A szószékről mondta el valaki többször is egymás után. Egy pap, de nem a mi plébánosunk.

S akkor szót fogadtak?

Persze. Mentünk mi szépen, tódultunk kifelé az ajtón. Csakhogy néhány busznak vagy teherautónak a lámpája rá volt állítva a kijáratra. Én nem láttam semmit, de engem láttak. Tetszik érteni, ugye? Az ajtón kívül aztán osztályoztak minket jobbra-balra, hogy te ide menjél, te meg amoda...

Kik osztályoztak?

(...)

Mondja csak nyugodtan!

Hát az ávósok. A fiatalját szedték össze az egyik sarokba. Az öregeket engedték szépen haza. Minket beállítottak négyes oszlopba és bekísértek a rendőrség udvarába.

Hány embert?

Legalább százat. Ez már akkor történt, miután a papokat elvitték. Úgy éjfél tájban.

A rendőrségen mi történt?

Fölírták mindenkinek a nevét. Fölírták a nevünket, aztán hazaengedtek bennünket. Meg is nyugodtunk, hogy ezzel most már vége a vegzatúrának, ám aztán halljuk, mert halkan csak erről beszélt a falu, hogy csütörtökön is vittek el embereket, pénteken is vittek. Szombaton végül jöttek értem is. Mindenkit összeszedtek a szerda éjjel készített lajstrom alapján, még a tanyasiakat is.

Szóval szombaton jöttek magáért is?

Öten jöttek. Kettő megállt az utcán, kettő a konyhaajtónál, egy meg bejött. Azt mondta, öltözzek fel, indulunk. Kérdeztem, mit pakoljak. Semmit, aszongya, reggel jöhetsz haza.

Csak kint láttam meg, hogy még kettő-kettő ott őrködik. Úgy kísérték, mint egy rablógyilkost.

Megint a mezőkovácsházi rendőrségre?

Nem, nem. Begyűjtöttek bennünket mindjárt a teherautóra, két nagytestű rendőr kíséretében. Nem szóltak azok egy szót se, azt se mondták meg, hová visznek. Csak a rácson láttunk ki. Meg is ismertem az újszegedi hidat, mert én Szegeden voltam katona.

Tehát a szegedi ávóra jutottak.

Bevittek minket, sorba állítottak a folyosón és ott kellett állnunk a fal felé fordulva, mozdulatlanul. Egyenkint szólítottak a nevünkön, s be kellett az irodába menni, ott vallattak bennünket.

Hogyan?

Szépen vallattak minket, annyit mondhatok. Félholtra verték az embereket legalább. Eleinte nem is kérdeztek semmit, csak ütöttek.

S mit kérdeztek aztán?

Szinte azt mondhatnám, semmit. Sorra kerültem és bementem én is. Azt mondtam, jó napot kívánok. Egyből azzal fogadtak, hogy leütöttek. „Még köszönsz is? Mars ki!” Kimentem. Behívtak megint, de már nem köszöntem. „Köszönni se tudsz?”. Így akaszkodtak belénk.

Válogatás nélkül ütöttek, ahol értek, nem nézték, hol talál el valakit. Mikor másnap, vagyis vasárnap hazajöhettem, nem tudtam az ingemet begombolni, úgy elverték a derekam. Óriási munka volt. Ezeket ezért fizették. Ebből éltek. Nagyon szépen kerestek ezzel a verekedéssel.

Írtak valami papírt? Jegyzőkönyvet például?

Gépeltek ott folyton-folyvást, de nekünk nem kellett semmit aláírni. Az adatainkat kérdezték, a rokonaink meg a barátaink nevét. Minden adatot feljegyeztek. Hogy ez mért kellett nekik, nem tudom.

Hányszor kellett „vallomást tennie”?

Ötször voltam bent egymás után. Végül aztán behívtak egyszerre hármónkat is. Már úgy értem, hogy hármónkat: azt a három embert, aki szerdán a piacnál a sarkon megállt beszélgetni. Szembesítettek bennünket. Tudták, hogy hol beszélgettünk és miről.

A legszebb az elbocsátás volt. Az már az ötödik után jött, ráadásnak. Jönnék kifelé, ahogy mondták, de megállít még az egyik. Rám szól vigyorogva: – Na mi van, kaptál már eleget? Mondom, kaptam. – A talpadra kaptál? Mondom, nem. – Na, vedd le a bakancsod! Katona voltál? Mondom neki: most szereltem le tíz napja. – Nem verek meg katonát – mondja és levág egy óriási pofont.

Hogy jöttek haza?

Hazahoztak minket szépen. Rabszállító autóval jöttünk és dalolva, mert kötelező volt dalolni egész úton.

Kovalcsik Palit is hazahozták?

Őt külön, nem mivelünk. Emlékszem, Fülöp Laci hozott a testvérének ennívalót, az meg elosztotta közöttünk. Pali már nem kért belőle. Már akkor is vért hányt. Az a gyerek nem állt talpra soha. 1926-beli volt. Olyan erős volt pedig. Nagyon kikérdezhették ott a szegedi ávón. Január 27-én halt meg. Volt olyan hatalmas temetés, hogy el se tudom mondani. Szinte majdnem a templomtól a temetőig a fiatalok párosával, karon fogva... A kovácsházi nyomozók meg az ablakból lesték az embereket, hogy kik vannak ott. Észrevettük, mert addigra már megismertük őket.

Hogyhogy, hát addig nem ismerték őket?

Idegenek voltak azok, úgy költöztek ide.

Szegeden magát hányan kérdezték, hányan vallatták?

Engem ketten. Általában ketten. Aki Kovalcsik Palit holtra verte, az csak egyszer jött be. Csak egyszer láttam, de tudom, hogy melyik volt, megmutatták.

Vízért jött, azt mondta, visz vizet, mert valaki elájult. Nem volt neki sürgős, mert engem is rugdosni kezdett volna, de a másik, aki korábban vallatott, azt mondta, hagyd, ez az én ügyem. Nem hagyta, hogy elvegyen tőle ez az állat.

Hogy nézett ki?

Alacsony, vörösseszőke koma volt. Nem tudnám már megmondani, hogy ki volt, hiába kérdezi. Akkor megismertem volna még egy pár évig. Azóta nagyon eltelt az idő. Meg aztán minnek is. A halottakon már nem segíthetünk.

II.

Második beszélgetőtársamat szinte kérdezni se kell, ömlik belőle a szó. Érezhető, hogy nem először meséli el a történetet.

Később tudom meg, hogy Sarusi Mihály írónak is adatközlője volt már. Részben tehát neki köszönhető, hogy a Kazal című dokumentum-regényben (Tevan Könyvkiadó, 1991) „Ávósok a szentségimádáson” címmel (61–62. oldal) Sarusi is leírja a történetet.

Én 1921-ben születtem. 28 éves voltam 1949 januárjában. Negyedikén a kommunisták felszólították Marycz Győzöt, hogy menjen el a faluból. Nem ment. Azt válaszolta a küldöttségnek, hogy őt az egyházi előljárói helyezték ide, csak nekik engedelmeskedik. Papra pedig a községnek igenis szüksége van. Ekkor én még nem voltam itt nála, de másnap igen, amikor már a rendőrökkel megerősítve jött vissza a küldöttség. Itt volt az összes helyi rendőr a plébánián és Budácsikék ismét erősen mondogatták neki, hogy sürgősen hagyja el Mezőkovácsházát, mert ilyen papra semmi szükség sincsen. Marycz Győző azonban azt mondta, hogy ő az oroszok elől se menekült el, nem hagyta el a híveit, hát most nem fog elfutni a magyar rendőrök elől sem. Itt a plébánián, az irodában, az asztalánál állva mondta el mindezt.

Indulatos volt?

Egyáltalán nem látszott idegesnek, inkább csak nyugodtan, határozottan, fölemelt fejjel beszélt akkor. Szó ami szó, máskülönben hirtelen haragú ember hírében állt, de 1949. január ötödikén nem a harag beszélt belőle, hanem a hit.

S ezt sokan hallották akkor. Tele volt a szoba emberekkel. Ott voltak a rendőrök is, egyelőre csak a helybéliek, azok, akik itt szolgáltak. Ők aztán el se mentek, egész nap ott settenkedtek a plébánia körül. Csak Budácsikék mentek el dolgukvégezetlenül, lógó orral.

Délután Marycz Győzöt átkísérték a templomba, és ott a híveknek misézett, ahogy szokott. A ház körül, a templomkertben és a templomban meg egyre többen lettek. Nem volt az tüntetés, pláne szervezett tüntetés, csak aznap úgyis sokan voltak Mezőkovácsházán a piacon. Jöttek vidékről, Medgyesegyházáról, Nagybánhegyesről is igen sokan. Nem tüntetni jöttek, hanem a piacra. S ha már meghallották, mi történt, kíváncsiak lettek a misére is.

Már besötétedett, amikor Jusztin Lajos barátommal elsétáltunk arra, ahol a rendőrség székel. Tudja, abban a nagy emeletes épületben. Hát, láttuk, hogy nagy a készülődés, mondtam is a barátomnak, hogy haza kéne menni, mert megjött egy autóbusznyi rendőr. Később hallottam, hogy állítólag Szegedről jöttek.

Visszamentünk mégis a templomba, de még én ott is mondogattam, hogy gyerünk haza, mert én ebből a szituációból semmi jót nem nézek ki. Nem sokkal korábban jöttem haza a Szovjetunióból, két és fél évig voltam hadifogoly a Kaukázusban, tessék elhinni, voltak már bizonyos tapasztalataim arról, hogy ha a kommunisták el akarnak valamit érni, akkor azt előbb-utóbb elérik.

Végül maradtam még egy darabig, aztán körülbelül tíz perccel annak előtte jöttem el, hogy a gyülekezetet megnézték volna reflektorokkal. A nagyanyám, aki 83 éves volt akkor, ott maradt végig. Őt nem vitték be a rendőrségre, csak föllökték és rákiáltottak, hogy menjen innen.

Én otthon bezártam az ajtót, jött a nagyanyám, kopogott szaporán, hogy „jaj, engedj be, fiam”! Kértem tőle: – mi van, mama? Halljátok, azt mondja, nem tudom, mi van, de aki ott volt a templomban, azt mindet viszik befelé a rendőrségre.

„Maga vén disznó, tűnjön gyorsan haza!” – ezt kiáltották, amikor föllökték az öreganyámat.

Másnap, harmadnap aztán megrostálták a falut. Általában a fiatalokat vitték el, harminc évesnél idősebbet alig. Minek bántsák az öregeket, azok már úgysem változnak meg, gondolták. Zömmel inkább a férfinépet vitték, de néhány asszonyt és lányt is. Fülöp Terézt, Gál Rózsit például.

Többször fordult mindegyik kocsi a négy nap alatt, ameddig ez a gyötretés tartott. Már első éjjel is voltak, akiket elvittek, s aztán minden nap húsz-harminc embert. Vártam, hogy rám is sor kerül.

Egyik éjjel, úgy éjfél körül zörgettek is nálunk. Szegény anyám ment ki és kérdezte, ki az. „Államvédelmi Hatóság!” – felelték ketten. Aztán kiderült, hogy nem minket keresnek, hanem a Bulovszkiékat. Akkor éppen a Bulovszki Pistát akarták elvinni, csak rossz helyen keresték. Én meg ott hallgatóztam az ajtónál. Jaj istenem, mondtam magamban, mindjárt visznek engem is. Aztán valahogy mégis kimaradtam.

Persze, hiszen nem volt ott a lajstromozáskor.

Mit számított az már, amikor olyanokat is elvittek egy-két napra, akik nem is voltak egyáltalán a templomban. Kovalcsik Pali sem volt ott aznap éjjel, mégis így végezte. Olyan ember nézte át az ötödikén éjjel fölvetett listát, aki ismerte a kovácsházi családokat. Kiegészítette, akivel akarta, a maga szempontjai szerint.

Nagyon csúnyán belenyúlt valaki az életünkbe. Azért szították köztünk az ellentétet, hogy aztán megmutathassák az erejüket. Mi nem estünk volna egymásnak soha.

De a nemzeti bizottság elnökét állítólag megverték.

Hát a piacról átjött asszonyoktól tényleg kapott egyet-kettőt. Meglegyintgették a szatyrokkal, garabolyokkal. De kapott akkor nemcsak Budácsik János, hanem Kanászné is. Nem haltak bele. Kiprovokálták a viselkedésükkel.

Mondom, hogy mi békén hagytuk volna egymást. Aki jár templomba, az hadd járjon, aki meg nem hisz, annak lelke rajta.

Az a két asszony, aki az Államvédelmi Hatóság előtt már január 3-án vallomást tett: Kanász Jánosné és Trusinczki Jánosné. Ők például jártak templomba, hiszen a vallomásukban is emlegetik, hogy Marycz Győző január 2-án miről prédikált nekik.

Nem jártak azok templomba! Se a Kanászné, se a Trusinczkiné. Itt őket soha nem láttuk. Illetve Kanászné 1938–39-ben még járt, aztán elmaradozott.

Igaz, hogy analfabéta volt?

Hát írni-olvasni nem tudott, de beszélni azt igen. Azt nagyon. Kapott aztán földet, a volt uradalmi földekből juttattak neki, azon gazdálkodott. Ha jól tudom, belépett a pártba is, a Rákosi-félébe, abba szépen beleillett.

III.

Fülöp Terézia messzire került Mezőkovácsházáról. Budapesten él, tízemeletes lakótelepi házak közt sétál unokáival, akikre igen büszke. Azt mondja, sokat gondolkozott a 45 évvel ezelőtti történeten. Ő is szeretne volna megérteni, hogy miért történt ez az egész szörnyűség akkor velük. Amikor elbúcsúzunk, lelkemre köti, hogy több példányt küldjek neki a

könyvből, mert minden gyermekének szeretne adni belőle. Hadd értsék meg, hadd érezzék át, milyen volt szüleik ifjúsága.

Jó testvérei voltunk egymásnak mindannyian. Összetartottunk, mert összetartoztunk. Jó közösség volt a miénk, huszoneves kovácsháziaké. Együtt mentünk, ahová lehetett. Így hát természetesen együtt kerültünk be a szegedi vallatásra is. Volt egy kisebb baráti társaság, velük már 1948 május 23-án is együtt utaztunk Makóra, ahol a Mária-napi rendezvényen meghallgattuk Mindszenty József bíboros beszédét és megnéztük a felvonulást.

Alighanem már ezzel felhívták magukra a figyelmet, hiszen az elvtársak gondosan megszámolták, melyik faluból hányan voltak.

Az bizony lehet. Tudja, mi egy teherautóval mentünk át. Mi, vagyis az egykori Kalotosok, Kalász-osok. Fekete Palinak, a templomszolgának volt egy teherautója, azzal vitt át minket. Többe nem került, csak a benzin árát kellett összeadni.

Hányan voltak?

Mi úgy nagyjából 35-en. De jöttek mások is Kovácsházáról. Vonattal vagy más kocsival, lovas szekérrel. Személyautó akkor még nagyon kevés volt, hiszen tudja. A papok is, Marycz Győző és Nagy Tibor, ha jól tudom, vonattal jöttek át. Nem nagy teherautó volt a miénk, ennyien fértünk rá. Hát, amint jöttünk hazafelé, már Végegyháza és Kovácsháza között ott várt bennünket a rendőrség, hogy leigazoltasson. Ekkor köztünk volt szegény Kovalcsik Palcsi is. Úgy megmaradt bennem az a kép, ahogy a teherautón látom.

A rendőrök mindenkinek felírták a nevét?

Elöttünk nem. Ismertek mindenkit a helyi rendőrök. Csak az tűnt fel, hogy ez a csoport nagyon érdekelte őket. Alaposan megszámolták a tekintetükkel, aztán eleresztettek. Palcsi szegény a tetőn ült: „Na, most segíts meg, Mária!” – mondta, amikor meglátta őket.

Összesen körülbelül hány mezőkövácsházi lehetett ott Makón a Mária-napon?

Talán ha kétszázán lehetünk. Csak azért nem többen, mert bizony már akkor is szegények voltak az emberek. Másrészt azt is tudtuk, hogy már figyelnek bennünket. Óvatosan jártunk akkor már ilyen helyekre. Ősszel aztán fel lett bomlasztva az egész, katolikus alapú közösség nem működhetett tovább.

S eljött végül 1949. január 5-e. Kik szervezték a tüntetést?

Nem kellett ott szervezni semmit. Jöttek az emberek maguktól, a fiatalok is, az öregek is. Kérdezték, mit segítsenek. Piacnap volt. Igen sok ember kíváncsiságból is odatévedt, de a hívek is nagyon sokan voltak. Úgy körülbelül 30 ember volt a parókián, többszázan, talán négyszázan is a kertben, de már akkor az utcán és a templomban is sokan. Legalább ezer ember ott volt délelőtt. Akik a kertben szorongtak, azok együtt is imádkoztak. Akadtak persze olyanok is, akik azt sem tudták, miről van szó. Legtöbben azonban azért jöttek, hogy megvédjék a papot.

Ennyire szerették a két papot?

Nagy Tibort különösen szerette mindenki. Annyira imádták, mert ő afféle szociális beállítottságú kispap volt, segített, akin csak tudott. Sok időt töltött együtt a fiatalokkal, hiszen ő maga is fiatal volt még. Népszerű volt a faluban, nagyon sajnáltuk volna, ha elmegy.

Hát, a plébános úrról mit is mondhatnék? Ő olykor túl sok beszédű volt az itteniek számára. Nagyon elmélyülten, nagyon elgondolkodva tudott prédikálni és imádkozni, s ez a kovácsházi hívek számára néha körülményesnek, fárasztónak tűnhetett. Amikor aztán bántani kezdték, egyszeriben nagyon szerette mindenki. Mindenki odaállt melléje, mert hiszen azért mégiscsak ő volt a mi egyetlen papunk. Nem engedjük el. Megszoktuk már, mondtuk magunkban, megszerettük. Nagy volt a falu és keresztények lakták. Mindenki Marycz Győző mellé állt, hogy ne vigyék el, hogy megmaradjon nekünk.

Dehát a nemzeti bizottság is a falu nevében hívta volna tárgyalni és üzte volna el.

Nem ment el a tárgyalásra és nem írt alá semmit. Én erről akkor nem tudtam, csak utóbb hallottam, hogy így történt. Előre el volt döntve, hogy el kell hagynia a falut. Ki akarták vezetetni és akkor a Palcsi odarohant, megállt az ajtóban és azt kiáltotta, hogy „márpedig csak a testemen keresztül!” Így juthatott idő arra, hogy az öreget átvezessék, s a kertek alatt a templomba vigyék.

Szinte lopva?

Úgy-úgy. Az asszonyok körülvették, a férfiak talán föl is emelték és igyekeztek vele a templomba. Ott aztán kitette az öreg a szentséget, s ezzel ugyebár elérte, hogy nem nyúlhattak addig hozzá a rendőrök. A szentségimádást nem lehet megzavarni. Ennyi eszük azért valahonnan volt a rendőröknek is. Éjjel után végül Szegedről kihozatták a püspökségről azt a tisztelendő atyát, aki korábban Kovácsházán dolgozott. Őt is nagyon szerettük, bízunk benne. Azért hívták, hogy talán ő majd hatni tud az emberekre. Azt adták ki neki, hogy küldje haza az embereket. A részletekről, az összefüggésekről szerintem nem tudott. Jött vele más pap is Szegedről, akit mi nem ismertünk. Beszéltek mind.

Mit mondtak?

Hogy senkinek nem lesz semmi baja, menjünk csak haza nyugodtan. Hát, addig, amíg a templomban voltunk, nem is volt bántódása senkinek. Amint kilépett valaki, azonnal. Szét lettünk osztva, osztályozva rögtön. Te erre mégy, te arra – mondták mindjárt az ajtónál, a kerten belül. A helyiek ismerték az egész társaságot. Egy részét kiengedték a kiskapun, mondván: ti mehettek haza. A másik társaságot meg mindjárt bevitték a rendőrségre. aztán teherautókra és még azon éjjel Szegedre.

Apámat ott rögtön a helyszínen elválasztották tőlünk. Én ott döbbsentem rá, hogy Istenem, nagy baj van, most akkor futás hazafelé. A bátyám otthon aludt. Anyám is otthon volt, mondtam neki, gyerünk, mert édesapát elvitték. Elindultunk fölfelé a rendőrségre. S egyszer csak hallom, hogy jönnek és beszélnek. Mondom: Szűz Mária, ezek értünk jönnek. Azt mondja anyám csöndesen: gyere lányom, menjünk vissza. Visszamentünk. Elmehettem volna a bátyámmal együtt a kertek alatt. De nem. Inkább megvártuk otthon, hogy elvigyenek minket.

Tereltek szép sorjában. Két fiút hoztak még velünk, Nagy Sándort és egy másikat, a neve most nem jut eszembe. Aztán bezörgettek még ide meg oda, s mire a rendőrségre értünk, nyolcan voltunk összeszedve az utca egyik oldaláról. Bevitték tehát azokat is, akik nem is voltak ott a templomban, avagy akik már korábban hazamentek és lefeküdtek.

Fölrakták a teherautóra például azokat is, akik a Priskin-féle vendéglőben szórakoztak aznap éjjel. Egyiket-másikat úgy ahogy volt, kiskabátban kapták el és tuszkolták föl a teherautóra. Januárban. A szokásosnál ugyan enyhébb idő volt, de mégis úgy kellett körbefognunk őket, hogy meg ne fagyjanak ott a szélben fönn a platón.

Mindegy volt ezeknek, hogy kit miért és hogyan visznek be.

Beértünk hajnalban Szegedre. Utánunk aztán hozták másnap éjjel a következő csoportot. Kiengedni meg igencsak egyszerre engedtek ki mindannyiunkat: vasárnap vagy hétfőn. Addig visszatértek még egy párszor Kovácsházára, hoztak egy-egy újabb szállítmányt, de azok már nem voltak annyira fontosak, mint mi, a kulákok, a mindenféle listán rajta lévők.

Kérdeztek valamit?

Hogy Amerikát, Angliát hallgattuk-e a néprádió. Hogy mit tudunk erről. Hát mit? Semmit! Nem juthatott el amerikai hír oda, abba a faluba, mikor csak a községházáról jött a hangszóró. Tudták azok, mit engednek hallani, mégis arra voltak kíváncsiak, nem hallottunk-e mást.

A papokról szinte nem is kérdeztek. Nem érdekelte az már őket. Arról se faggatóztak, hogy mi történt szerdán, hogy ki mit mondott. Úgy látszik, csak a megfélemlítés volt a céljuk a mi bevitelünkkel, meg akarták mutatni, hogy ki az úr.

Amerikáról mit tudok? Angliáról mit tudok? Ezt kérdezték tőlem is sokszor. Mondtam, hogy semmit. De biztosan hallottam valamit. Nem hallottam, mondtam. Azért csak megkérdezték még egyszer.

Nők hányan voltak benn?

Hatan. A plébános szakácsnője, Ilonka is ott volt. Bent volt Nagy Károlyné, Bodóczkiné, s a két Gál-lány: Gál Rózsi és a húga, Gál Magda, aki még fiatalabb volt tőlünk, olyan tizenöt év körüli. Őt is otthonról hozták be, hogy miért, nem tudom.

A nőket is megverték?

Így talán nem mondanám. Gál Rózsit körbelökdösték. Innen is, onnan is meglökdösték, dobálták egymás közt, de nem verték meg. Engem sem bántottak. Amennyit kérdeztek, annyit válaszoltam. Se többet, se kevesebbet. Ilyen helyen – ha sokat beszél az ember, az se jó, ha keveset, az se.

A legszörnyűbb az volt, hogy majdnem két napig egyfolytában álltunk. Elindultunk Kovácsházáról, s álltunk a teherautón végig. Szegeden bekísértek, s ott álltunk a fallal szemben másnap estig. Úgy, hogy se vizet, se mást nem kaptunk, s el se mozdulhattunk, meg se támaszkodhattunk. Gondolhatja, hogy még a fiatalok se bírták fegyelmezetten.

A férfiakat megverték. Mindegyiket. A talpukat főleg. A bátyámat is úgy hoztuk haza, hogy kikerekedett a talpa, nem tudott rendesen ráállni egy darabig.

Szegény Palcsi gyereken azóta is sokat töröm a fejem. Miért verték agyon? Azért kapott ki ennyire, töpregek magamban, mert olyan arca volt neki, mint például Huszti Péternek, a színésznek. Egy kis ironikus mosoly volt az arcán. Nem tehetett róla, így született. Az apjától örökölte, az is ilyen férfi volt. Talán ezért verték agyon. Mert akármit kérdeztek tőle, közben látták az arcát és már előre tudni vélték a feleletet, mielőtt megszólalt volna. Valószínűleg ez dühítette fel őket.

Magukkal aláírtak valami vallomás-félét?

Nem írtunk alá semmit. Úgy tudom, senki a kovácsháziak közül. Az ávosok jegyzeteltek a hátunk mögött szorgalmasan. Hogy mit, azt nem tudhattuk meg. Jegyzőkönyvet nem kaptunk, nem is mutattak.

Hét ember tanúvallomását mégis fölküldték Budapestre.

Lehet, hogy azt sem ők írták alá. Nem tudom elképzelni, hogy bárki elárulta volna a földijeit. Azt sokkal inkább elhiszem, hogy a szegedi ávosok szépen aláírták helyettük.

Hogyan szabadultak?

Vasárnap délelőtt végül szélnek eresztettek bennünket. Ettünk valamit a vasúti restiben és hazautaztunk. Az egész falu még sokáig erről az esetről beszélt. Suttogva persze, óvatosan. Egyikünk se merte az orrát kidugni, mert abban a pillanatban minket elvittek volna véglegesen és eltűntünk volna nyomtalanul. Egyikőnknek sem hiányzott, hogy a családját is elveszítse. Tudtuk, hogy ez a tét.

A Palcsi temetése volt az egyetlen nagy, néma alkalom. Arra még a szomszéd faluból is sokan átjöttek. A két papról aztán nem tudtunk semmit. Csak a munkával foglalkoztunk azon a nyáron – és azóta is. El-jártunk még a templomba, de utána mindig siettünk hazafelé.

Íparkodott az ember elfelejteni az egészséget, hogy tudjon élni. Felidézgessem magamban? Mire megyek most már velem?

Hadd kérdezzek még valamit. Szegeden, az ávéhás tiszték között láttak-e mezőkovácsházit?

Akik minket kihallgattak, azok mind ismeretlenek voltak, nyilván szegediek. Csak egyet láttunk kovácsházit, a hajdani boltos fiát. Három fia volt annak a boltosnak, közülük az egyik ott dolgozott. Kis alacsony férfi volt. Mikor álltunk sorban a falnál, egyszerűen bejött telefonálni. Mondja, mért pont abba a szobába kellett bejönnie? Hogy megmutassa, hogy ő ott van? Nem szólt hozzánk semmit, csak végigmért bennünket komótosan. Megismert

minket, azt láttuk rajta, de nem szólalt meg. Minden szobába bement valamilyen ürüggyel és körülnézett.

IV.

A véletlen úgy hozza, hogy Fülöp Bélának tanyájára családostul érkezünk. Örülnek a gyerekzsivajnak. Nekik is éppen itthon van a felnőtt fiuk Budapestről. Amíg a gyerekek játszanak a szabadban, addig mi a konyhában beszélgetünk. Az asszony unokaöccse volt Kovalcsik Pál, akit a szegedi ávón halálra kínoztak. Érthető, hogy négy és fél évtized múltán sem tudnak könnyek és indulatok nélkül emlékezni a történetekre. Alig kell kérdezni őket, egymástól veszik át a szót. Bizonyára sokszor fölidézték már magukban azokat a januári napokat.

Fülöp Béláné:

Este mise volt, én is ott voltam a templomban, mint máskor. Most ott maradtunk éjszaka is, hiszen kihirdették, hogy szentségimádás lesz.

Nagyon szépen beszélt Marycz Győző atya. Arról, hogy értsük meg egymást. Hogy a testvéri arcunkat mutassuk egymásnak. Dehát ezt már hiába mondta.

Fülöp Béla:

Előbb kezdődött a baj. Onnan, hogy Budácsik Jánost meglökdösték. Már délelőtt, amikor mentek Kanásznával meg Dudaszeg Pállal a paphoz küldöttségbe, annyi ember volt ott kívül-belül a parókia mellett. Letördelték a léckerítést, kiszedték a deszkakerítésnek a szegélyét és azokkal a karókkal, botokkal meglegyintették mindegyiket. Az asszonyok meg a kosaraikkal taszították őket oldalba. Ennek ellenére mégis bementek a kapun, hiába mondták nekik, hogy maguk menjenek innen, nem engedjük elvitetni a papot.

Amíg benn tárgyaltak, csak gyűlt a tömeg, és mire kifelé jöttek, hát rengeteg ember volt már akkor ottan. Rúgták, csípték őket, ahol érték, úgy emlékszem, egy-két tojást is dobtak feljük. Végül mégis el tudtak menni, áthaladtak a tömegen, s a pap ott maradhatott benn az épületben, háborítatlanul.

Így jött el az este, s a szentségimádás. Hogy közben mi történt, miről tárgyaltak, azt én nem tudom. Estére már szinte az egész falu ott volt. Úgy tíz-tizenegy óra tájban érkezett meg az ávéhás erősítés. Két teherautóval vagy hárommal jöttek. Ezt látván Marycz Győző is mondta, hogy térjen ki-ki haza, míg bántódása nem lesz.

Fülöp Béláné:

Fölment aztán egy idegen pap a szószékre. Ő mondta, hogy hagyjuk el a templomot, szépen menjen mindenki haza.

Hanem hát ahogy megyünk kifelé, a férfiakat szedték ki közülünk így oldalra. Éjszaka volt, nem sokat láttunk hirtelen az egészből. Azt kiabálták, hogy a nők mehetnek haza. Elmentünk, de tele voltunk aggodalommal. A férfiakat elvitték, kit gyalog átkísértek a rendőrségre, kit meg mindjárt a teherautóra segítettek.

Palcsiért csak aztán jöttek el. Palcsi otthon volt, ő nem is volt ott a templomban. Otthon keresték vagy két napra rá. Hogy miért, azt nem tudta senki.

Fülöp Béla:

Nekem két bátyámat is elvitték. Az idősebbik bátyámnak a fiát és a lányát elvitték. Az egyik bátyámat is nagyon megverték, hamarosan meg is halt.

Fülöp Béláné:

Aznap délben mondtuk szegény Palcsinak, hogy ne jöjjön. Öcsém, mondtam, mert a bátyámnak a fia volt, terád nagyon ki van rúgva ez a Dudaszeg, ne gyere most a templomba. Hát nem is volt ott. Két napra rá mégis elvitték Szegedre.

Félig halva hozták haza. Odaültem mellé, nekem mutatta, hogy néz ki. Mondta is: néneje, nézd meg a hátam. Vastagon csupa fekete daganat volt az egész háta. Mondta, hogy egy szék alá tették a fejét, s ráültek. Úgy vágta neki a szék a nyakát. Mutatta azt is. Meg ugráltak rajta csizmában, azt is elmondta. Teljesen össze volt törve.

Elvitték aztán a Renneceder doktor úrhoz, onnan meg kórházba. Az édesapja intézte a gyógykezelést. Dehát nem tudtak vele mit tenni ott sem, haza is hozták. Pár napig élt még itthon. Tönkretették.

Fülöp Béla:

Azokat nem keresi senki? Kik csinálták ezt? Hol vannak azok az ávosok? Szegény gyerek, teljesen vétlen volt abban, ami akkor történt. Agyonverték azért, mert hitt, mert templomba járt.

Fülöp Béláné:

Szegedről is később hozták haza, őt külön, egyedül. A többiek már mind itthon voltak. Ott ültem szegény Palcsi mellett az ágya szélén és virrasztottam, de mindhiába. Vizelet is csak vér jött tőle már, annyira szét volt verve. A háta csupa fekete daganat volt.

Vesebaj, azt írták a papírokra. Hát mit mondjanak, elég baj volt az. Úgy ugráltak rajta ketten, az egyik le, a másik föl. Na te, most imádkozzál, kiabálták neki. Teljesen agyontaposták az egész belső részét.

Fülöp Béla:

Nagyon sokan voltak a temetésen, megsiratta mindenki a faluban, még az utolsó cigány is. Az ávosok félrehúzódtak. Egyre vélekszem, hogy ott mászkált közel. Nézegette a koszorúkat a folyosón, hogy mi van a szalagokra írva, sorra fölemelte mindegyiket. No erre az egyre emlékszem máig. Ez idegen volt, ezt nyilván küldték oda.

Fülöp Béláné:

Arra gondoltunk, hogy ez az egész csak Dudaszeg Pali bosszúja volt. Hogy mért haragudott rá? Mert vallásos gyerek volt korábban, s aztán meg, ahogy fordult a világ, elment valamilyen pártegyletbe, s ekkor a Palcsi a szemére vetette, hogy „ejnye, de megváltoztál”. Na, ezen ő nagyon megsértődött, azt mondta, majd gondom lesz rád. Csak ennyit felelt Palcsinak. Igen nagy legény volt. Könnyen megváltozott.

Fülöp Béla:

Az is lehet, hogy valamelyik Bárdos gyerek keze volt a dologban. Az apjuk itt volt boltos Mezőkovácsházán. Három fia volt, s az egyik közülük aztán ávos tiszt lett. Tudom, mert a bátyám felismerte később.

Fülöp Béláné:

Akármit írnak már, úgyse segítenek mirajtunk. Palcsit már nem adja vissza soha senki.

V.

Mit sem ért volna a fáradozásom, ha nem kopogtattam volna néhány hajdani államvédelmi tiszt ajtaján is. „Kérjétek és megadatik néktek; keressetek és találtok; zörgessetek és megnyittatik néktek. Mert aki kér, mind kap; és aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyittatik” – mondja az Ige (Lukács 11.9-10). Négy és fél évtized azonban nagy távolság egy ember életében. Van, aki be sem tud már futni ekkora távot. A történelem lépcsőin föl-le hajszolva különösen nehéz. Megsínyli a szív, a tüdő, a máj, az agy. Az idő könnyörtelenül kiostálta a valahai verőlegényeket, rendőröket, nyomozótiszteket. S aki életben maradt és csöngetésemre ajtót nyitott, az sem emlékszik már semmire.

Tatai István, a Szegedi Osztály akkori vezetője 1979-ben elhunyt. Az ő neve egyébként megtalálható volt már 1944-ben a m.kir. Belügyminisztérium Állambiztonsági Zsebkönyvében is, mint „kommunista büntetetté”. 1946-ban alhadnagyként kezdte belügyi szolgálatát. 1948-tól 1953-ig vezette az ÁVH Szegedi Osztályát, ahonnan őrnagyi rangban

távozott Budapestre. 1961-ben, 52 éves korában került nyugállományba. Ökrös Lajos, az 1949. január 10-i összefoglaló jelentés szerzője is már tíz esztendeje halott. Ő 1949-ben az operatív vonal részlegvezetője volt a Szegedi Osztályon. Később Székesfehérváron oktatta a leendő állambiztonsági tiszteket, majd a határőrségnél dolgozott.

Az egyik hajdani ügyirat szerzőjét, a boltosfia-ávós Bárdos Miklóst budapesti belvárosi lakásában sikerült fölkeresnem. Készségesen fogadott, láthatóan örült, hogy én is arról a vidékről, Békésből-Csanádból származom, ahonnan ő. Elmondtam, milyen ügyben keresem. Nagy érdeklődéssel hallgatta. Mint mondta, szívesen segítene, de erről a történetről most hall először. Nahát, hogy mik meg nem történtek Mezőkovácsházán. Pedig azóta többször is járt ott, vannak kedves ismerősei, sőt barátai a faluban, csodálkozik, hogy eddig szóba se került köztük az eset. Nem lehetett az olyan nagy ügy, ha így elfelejtették az emberek. Szépen megvoltak ott egymással a különböző vallásúak mindig. Mutatom az egyik szegedi papírt, Ökrös Lajos jelentésének másolatát. Olvassa, meg-megpihen egy-egy mondatnál, majdnem mosolyog, azt mondja: „lehet”. Lehet, hogy így volt, nem tudom. Nem voltam ott. Nem tudtam az egésztől. Arról sem, hogy bevitték a kovácsháziakat. Tudja, engem nem sokra becsültek az ávéhánál, 1952 nyarán el is bocsátottak. Csalódottan köszönök el. Megígéri, felhív, ha eszébe jut valami. Nem hívott, nem jutott eszébe semmi azóta sem.

A másik egykori ávéháznak, akit egy dunántúli kisvárosban találtam meg, szívesebben elhiszem, hogy nem emlékszik. Pályakezdő volt még Szegeden 1948–49-ben és nem is maradt sokáig a testületnél. Küldözgették ide-oda Csongrád megyében, elsősorban a vasutat kellett szemmel tartania. Felettesei nevére sem emlékszik, amikor mondom a neveket, akkor kezd derengeni valami. Fizikai dolgozóként ment nyugdíjba. Remeg a keze. Megiszunk egy-egy piros nagyfröccsöt, azután félszegen elbúcsúznak egymástól. Ő még marad ott, ahol beszélgettünk.

Dr. Németh Alajos naplójából

Dr. Németh Alajos soproni hittanárt 1948. június 8-án tartóztatta le az Államvédelmi Hatóság. A vád ellene az volt, hogy előző nap részt vett az iskolák államosítása elleni tiltakozó felvonuláson. Sopronból a budadéli internáló táborba vitték, majd onnan Kistarcsára, így együtt raboskodott a két elhurcolt mezőkovácsházi pappal és Drégelyi Béla tanítóval is.

Dr. Németh Alajos 1950. február 25-én szabadult. Fogsága idején naplót vezetett. Mint írja, a bőröndje alját beborító csomagolópapírra kezdett titokban jegyzetelni, majd folytatta WC-papír darabokra, egyéb papírfoszlányokra. Naplója és visszaemlékezése 1991-ben jelent meg Papok a rács mögött (1948–1950) címmel a Szent István Társulat kiadásában.

Az alábbiakban ebből a könyvből idézzük fel mindazokat a részeket, amelyek a mezőkovácsházi papok és a velük sorsközösséget vállaló tanító szenvedéseiről adnak hírt.

1949. január 10. Két új pappal szaporodtunk. Marycz Győző esperes, Mezőkovácsházáról és káplánja, Nagy Tibor, háromesztendős pap, léptek néhány nappal ezelőtt a „kálvária” útjára. Az esperes alig tud lábra állni, csonttá soványodott káplánja ápolgatja, kötözgeti, fászlizza megkínzott, dagadt lábait.

Marycz sokat szenvedett az Andrássy út 60-ban. Verték, rugdalták, lépcsőn fel-lefuttatták, s ha elesett, kacagtak rajta. Alig mer beszélni, amikor kérdezzük, hogy bántották-e. Szünetét még csak fokozza, hogy kövér ember, ami az ávós legényeknek is kapóra jött. Jobban gúnyt űzhetek belőle. Káplánját nem bántották. Megható szeretettel gondozza, ápolja principálisát. Éjjel aludni sem tud szegény esperes a kiállott izgalmaktól, szenvedésektől és a rémképektől, melyek az Andrássy út 60-nal kapcsolatban vissza-visszatérnek emlékezetébe.

Szókimondó, bátor ember, ahogy értesültünk. Népe vallásos, szereti, ragaszkodik hozzá. Az iskolák államosításával kapcsolatban melléje állt. Mikor megjelent az ávó, hogy elhurcolja 54 éves esperesüket, aki káplánjával együtt a templomban tartózkodott, a nép kivonult, betódult a templomba, mások körülvették azt.

A hangulat pattanásig feszült volt. Hiába szólították fel az embereket, hogy térjenek otthonaikba, azok nem tángítottak. Még éjjel sem. Esperesüket védték, s fenyegetőztek arra az esetre, ha a rendőrség kezét mer emelni rá. A rendőrség felkérte a káplánt közvetítőként. Az ki-be járt a templomba, csitította a népet és kérte, hogy menjenek házaikba. Végre hajlandók voltak távozni a templomból és környékéről, miután a rendőrség megígérte, hogy sem az esperesnek, sem a káplánjának nem lesz bántódása. Mikor a nép nyugodtan hajtotta fejét nyugovóra abban a hiszemben, hogy másnap esperesüket és káplánjukat látják majd az oltár előtt, az ávó autóba ültette mind a kettőt, s az Andrássy útra cipelte. Most boldogok, hogy már köztünk vannak. Itt nyugodtabban várhatják sorsuk fordulását, mint az Andrássy úton.

Január 13. (A papi szoba 19 lakója nyolc napra fogdába került, mert egyikük holmijában leveskockát találtak.)

A padló feketéllik a kosztól. A bejárattal szemben a „kisszükség-edény”, az egyetlen „bútordarab”. Vashordó és fedője van. Persze, a fedő nem zár légmentesen, s az illatok szabadon áradnak ki belőle. De legalább van fedője... Minden huszonnégy órában kell kiönteni a lépcsőfeljártnál lévő illemhelyen. Az ablakok magasan vannak. Keskenyek, de hosszúak. Ha ki akarnánk nézni, valamelyik bajtárs hátára kellene állni. De nem tanácsos, mert ha észreveszik, sötét zárka és talán „vas” jár érte. Ruhánkat csak a mocskos padlón tudjuk elhelyezni, mert még a falban sincs egyetlen szeg sem, amelyre akaszthatnánk. (...)

Éjszakára nem vetkőzünk le, többen még sapkánkat is fejünkön tartjuk, minden ruhadarabot magunkra terítünk, csak orrunk, szemünk, szánk látszik ki a takarók alól, mégis

érezzük a hideget. Pedig egymást is melegítjük, hisz zsúfolva vagyunk. Marycz és káplánja már nem férnek el nappal a „rendes” sorokban, csak éjszakára sikerül behúzódnok a falak mentén északi és déli irányban elhelyezkedő bajtársak közé. (...)

Éhesek vagyunk. Sóvárogva gondolunk a három deci keserű feketére, savanyú káposztára, üres paradicsomlevesre és a 15 dkg kenyérre. Ez napi kosztunk. A kenyeret délután kapjuk meg. Legtöbben azonnal megesszük. Az aznapi savanyúkáposzta-vacsorához, a másnapi feketéhez és paradicsomleves-ebédhez persze megint jó volna kenyér – de ha nincs. Mindössze ketten-hárman voltak elég erősek ahhoz, hogy a 15 dkg kenyeret három részre osszák, hogy jusson belőle a feketéhez, meg a többi folyadékhoz is.

Január 23. Kitakarítottuk a 46-os szobát, illetőleg szobákat. Egyiknek a folyosóra nyíló vasajtáját lezártuk, megpuoltuk az ablakokat, felsúroltuk a padlót, előre beosztottuk mindenkinek a fekvőhelyét, aztán beköltöztünk. A szobák nem nagyok. Összesen húszan vagyunk egyelőre. Elég kényelmesen tudunk elhelyezkedni. (14 pap, 2 kispap, 4 civil – Dr. Legény, Kozma Győző, Szabadi Márton, s egy kántortanító Mezőkovácsházáról, Maryczék falujából. Ez utóbbi is megszenvedett egyházáért az Andrassy út 60-ban.)

Február 14. Marycz esperesnek nagyon magas a vérnyomása. Ma a tonckórházba vitték. Este „hipis” (razzia) kések és egyéb „tiltott” dolgok után ezredünkben. Mindent jól eldugott a papi szoba, így nálunk nem történt baj.

Március 5. Marycz esperes visszajött a tonckórházból. Magas vérnyomásával kapcsolatban azt válaszolta a kórház cinikus és szívtelen főorvosa, hogy „végeredményben egyszer úgyis meg kell halni”.

A zsidó főorvos – úgy látszik – elérkeztnek találja az időt arra, hogy a vele kapcsolatba kerülő keresztényeken álljon bosszút a zsidókon valaha a történelemben elkövetett minden gyalázatért. E célra kapóra jönnek az internáltak, akik – a rendszer többi vezetője szerint is – többnyire „fasiszták”. Ez a vélemény magatartásának is meghatározója.

Április 22. Ma Singer Ferenc, Csanádpalota káplánja érkezett szobánkba. Kanadában élő nővéréhez akart kimenni, mivel idehaza sokat kellemetlenkedtek neki a kommunisták. A határon elfogták. Egy ideig a szombathelyi ávó őrizte. Rossz bőrben van, de jó hangulatban. Mindenki így tér hozzánk az ávó különféle szanatóriumai után. Egyszer, 1945-ben már internálták Singert, de akkor – mint mondja – kijárhattak a táborból, s nem tartott sokáig az „üldözés”. Marycz esperessel különösen melegen köszöntik egymást, mivel Singer valamikor káplánja volt.

Szeptember 28. Marycz esperes megint kórházba került magas vérnyomása miatt. Állandóan életveszélyben van, a rendszer nem kegyelmez neki. Miért is engednék haza? Hisz a tonckórház zsidó orvosa szerint „egyszer úgyis meg kell halnia”.

Október 19. Fábián Jánost a Markóba viszik büntetése letöltésére. Helyette Nagy Tibort választjuk meg szobaparancsnoknak.

Október 20. Marycz esperest visszahozzák a tonckórházból.

Október 21. Marycz esperest vissza kell szállítani a tonckórházba. Vérnyomása 280. De miért is nem engedik szabadon ezt a beteg embert? Miért akarják, hogy itt pusztuljon el? Vajon mit tud ártani a „demokráciának”, ha hívei közt imádkozhatik? A gonoszság nem ismer határt...

December 4. Megint amnesztiáról beszélnek. Állítólag Sztálin születésnapja a nagy esemény dátuma. Több száz internáltról szól a hír. Van, aki hiszi, van, aki nem. Emiatt vitákra kerül a sor a papi szobában. Neheztelnek azokra, akik kételkedni mernek a hír valóságában.

1950. február 17. Marycz esperes újra visszatért a tonckórházból anélkül, hogy reménye volna szabadulásra.

Intézkedést nem igényel

Jó hír: összeroskadhat a test és elnyomorodhat a lélek, de az ember élete mégis a föltámadt Megváltó dicsőségét hirdeti. Jó hír: többszázézes tömeget vonultat fel parádéján az istentagadók pártja, de az emberek hazatérnek és amikor senki se hallja, Istenhez imádkoznak. Jó hír: kötelező tanfolyamokon tanulják a dialektikus materializmust, de Isten mégse hagyja el őket, megérik szeretetét egy váratlan pillanatban. Jó hír: van remény a szabadulásra még a legkiszolgáltatottabb helyzetből is. Jó hír, hogy élni kell, s hogy mi, magyarok is élni akarunk. Egymásra nézünk és a földön fekvőt fölsegítjük. Tiltják? Akkor úgy, hogy senki se lássa. Magunkon is ugyanezzel a mozdulattal segítünk.

A kereszténység egyik legszebb gondolata, hogy nem Isten közeledik a megigazulthoz, hanem a megigazult ember lép közelebb Istenhez, azaz sikerül felfognia olyan isteni hatásokat, amelyeket korábban nem tudott volna megérezni.

A kárhozottak is tapasztalják Isten jelenlétét, de csak erős hatalmát és igazságos ítéleteit sejtethetik meg életük során. Amikor egy-egy kudarc, egy-egy hétköznapi bosszúság alkalmával feddő vagy számonkérő szókkal illetik, netán káromolják – akkor is éppen keresik Istent.

Nem kivétel ez alól még az a társunk sem, aki fejét dacosan fölvetvén, szinte gyűlölettel vágja szemünkbe: „nincs isten, nincs semmi más a világon, csak a mocskos anyag, amelyből vétettünk és amelybe majd belerohadunk”. Ez az ember ugyanis szintén Istent keresi. Keresi, de nem találja, ezért kiváltképp szüksége volna a szeretetünkre és a segítségünkre. A mi szégyenünk, ha gyanakodva fogadjuk, ha féltjük tőle a magunk hitét.

Jó hír: a társadalmat irányító politikusok sem állnak belülről csupa sűrű elhivatottságérzetből. Ha önmagukat választják is egyetlen követendő értéknek, eljön a perc, melyben rádöbbennek, hogy mégsem tudták függetleníteni magukat Isten akarától. Jó hír, hogy minden korszaknak vége szakad egyszer és az ok nélkül bebörtönzött páriákat szabadon bocsátják. Bocsánatot a fogvatartók nem kérnek ugyan, sőt rendszerint kihirdetik, hogy eme ünnepélyes pillanatban ők bocsátják meg nagylelkűen és kollektívan valahai áldozataik minden gyöngeségét. A kapuk azonban kinyílnak, s a szabadulók hálások lehetnek.

1949 tavaszától Marycz Győző esperes, Nagy Tibor káplán és Drégelyi Béla tanító életében egyhangú hetek, hónapok következtek. Az Andrássy út 60-ból először a budadéli internáló táborba kerültek, majd onnan – többszáz sorstársukkal együtt – marhavagonban átköltöztették őket Kistarcsára. Ők lefogytak ugyan, de közben szépen híztak az Államvédelmi Hatóság vizsgálati dossziéi „Drégelyi Béla és társai” ügyében. A rendőrhatalom őrizet alá helyezés (vagyis közkeletű szóval: az internálás) kiszabott ideje olykor le-lejárt, de első fokon Décsi Gyula alosztályvezető, majd másodfokon a Décsi-Balassa-Kopácsi triumvirátus mindig meghosszabbította azt. Előre elkészített úrlapjaik voltak a fellebbezés elutasítására, csak a személyi adatokat kellett belegépelni, ment minden, mint a karikacsapás.

Az ÁVH ekkor már igazi szocialista nagyüzem volt. Porszem nem kerülhetett a gépezetbe. Az indoklással nem kínlódtak különösebben. Hatásos érvek voltak készenlétben. Például „az eljárás alá vont személy szabadon hagyása súlyos veszélyt jelentene köztársaságunk rendjére”, avagy „veszélyes lenne a demokratikus rend és a közbiztonság nyugalma szempontjából”.

Kihallgatásokra ekkor már nem került sor, a tényállás az ÁVH szaktekintélyei számára bizonyára kellően tisztázott volt, de nem vesződtek azzal sem, hogy a vizsgálatot lezárják és a gyanúsítottakat átadják az ügyészségnek. Hadd töltsék csak idejüket, hadd múljon – hátha

teljesen elmúlik – az életük. Így történhetett meg, ami egy jogállamban képtelenség lenne, hogy két gyanúsított mindörökre gyanúsított maradt.

Marycz Győző és Nagy Tibor soha nem jutott az evilági ítélőszékig, ahol mezőkovácsházi tetteiket a Magyar Népköztársaság törvényeire fölesküdtött bírák mérlegelheték volna. Ellenük a vizsgálat jogi értelemben soha le nem zárult, szabadulásuk ellenére sem, s ha az ÁVH időközben meg nem szűnt (át nem alakult) volna, akkor tán még ma is folyna. Drégelyi Bélát is csak szabadulása után idézték be és állították bíróság elé Mezőhegyesen, ahol az ÁVH-nál tett vallomásaikból már ismert Kanász Jánosné, Budácsik János és Kaposvári József iskolaigazgató tanúskodtak ellene.

Szépen iktatva kerültek dossziéba azok az esedező kérvények, levelek, táviratok is, amelyeket a szenvedők hozzátartozói vagy jogi képviselői küldtek a belügyi szervekhez, leggyakrabban mindjárt Kádár János belügyminiszterhez. Egyéb intézkedésre nem került sor, a címzett nem szállt le népéhez, aligha olvasta el a küldeményeket.

Marycz Győző nevében valakik ügyvédet is fogadtak, Dr. Sólyom Fekete Vilmost, aki mindent megtett az idős, betegeskedő pap szabadon bocsátása érdekében. Mezőkovácsházáról például beszerezte Renneceder Lajos községi orvos igazolását és csatolta kérvényeihez. Választ persze soha nem kapott.

1949. június 17-én a plébános legkisebbik testvére, Marycz Mária is könyörgő levelet intézett Kádár János belügyminiszterhez. Bátyja azokban a napokban éppen életveszélyes állapotban feküdt a rabkórházban, magas vérnyomással és szívproblémákkal. Marycz Mária leróta a kérvényhez szükséges 6 forint illetéket (ennyiért lehetett akkoriban egyoldalú levelezést folytatni a belügyminiszterrel) és az alábbiakat írta:

„Belügyminiszter úr!

Alulírott, azzal a kéréssel fordulok a Belügyminiszter Úrhoz, hogy testvérem, Marycz Győző, Csanád megyében lévő mezőkovácsházi esperes-plébánost, aki jelenleg internálva van 1949. január 6-a óta, szabadlára helyezni szíveskedjék.

Kérésem támogatására előadom a következőket: Internálása óta már két ízben részesült kórházi ápolásban szívbajjal és 260-as vérnyomással, mely betegséggel 1945 óta állandó kezelés alatt állt és áll jelenleg is. Mivel életveszélyes állapota napról napra súlyosbodik, melyhez hozzájárul magas életkora is, kérjük szabadlára helyezését.

Ezen kérésemet azzal is indokolom, hogy internálása helyén már 6 hónapot töltött. Így az ellene felhozott vádaknak megfelelő büntetés mértékét teljes fokban betöltötte.

Ezen indokok után nyomatékkal fűzöm hozzá, hogy szabadsága visszanyerése esetén fent említett állomáshelyére vissza nem tér. A Tolna megyei Szedres községben élő testvéréhez költözik.

Ismételten kérem Belügyminiszter Úr jóindulatú elbírálását és fivérem szabadlára helyezését. Maradok teljes tisztelettel:

Marycz Mária”

Lám, Marycz Győző atya hat hónap után végül mégis föladta a kilátástalan harcot. Állomáshelyére vissza nem tér. Mezőkovácsháza plébánosa ő már soha többé nem lesz. A páásztor nem akarta elhagyni juhait, hiszen ha elhagyná, csak béres lenne a neve, de elűzték és most már csupán egy kis békességre vágyik. Nyolc testvére van, az ő oltalmukban szeretne megpihenni.

Ami a belügyminisztert és az ő erőszakszervezetét illeti, jóindulatban hiány mutatkozott ugyan, de bizonyos fajta „elbírálásra” mégis sor került. Szedres község plébánosát, Marycz

Elemért koholt vádak alapján letartóztatták és két év börtönbüntetésre ítélték, mert a templom építése során állítólag lopott köveket is felhasznál.

Drégelyi Béla ügyében az internálás többszöri meghosszabbításán kívül más intézkedésekre is mód nyílhatott. Állami tanító lévén, ő alkalmasabb páciens volt arra, hogy kipróbálják rajta a korszak különféle közigazgatási mesterfogásait. 1949. május 18-án például Dr. Bárd Károly előadó intézkedett, hogy a Vallás- és Közoktatási Minisztérium nevezettet a tanítói állás alól függessze fel. Az ÁVH vélhetőleg igen sajnálta, hogy nem épült még be eléggé az egyházakba, tehát a papokat nem forgathatja ki papi mivoltukból.

Tatai István őrnagy Szegedről háromhavonta szorgalmasan írta a javaslatokat, miszerint Drégelyi Bélának az előző lakóhelyére való visszatérése a közrend szempontjából veszélyes, ezért szíveskedjenek őt továbbra is őrizetben tartani. Pedig, ha tudta volna, hogy Drégelyi Béla sem akar már visszatérni Mezőkovácsházára soha többé! Neki is az édestestvére, Drégelyi Erzsébet írt kérvényt Dunaalmásról.

„Én nem tudom, tisztán nem látom, hogy öcsém lényegében miben vétkezett, mert érdeklődésemre választ nem kaptam, csupán annyit, hogy papi befolyás vezette helytelen útra. Én ebből nem ítélnék, bűnét föl nem mérhetem, egyetlen fillérem nincs, amivel ügyének utána járhatnék. Én nem fogadhatok drága, fondorlatos ügyvédet, a bíróságot sem befolyásolhatom, de kérek, – szabadságot és megbocsájtást kérek egy megtévedt embernek, a testvéremnek, az egyetlennek, aki él – és bízom a Demokrácia mindig megmutatkozó nagylelkűségében, s ezért a mihamarabb szabadságot hozó könyörületes, megbocsájtó ítéletért esedezem” – írta, majd levelét azzal zárta, hogy „én nem fogom őt el-engedni Mezőkovácsházára soha”.

A nagybetűs Demokráciának azonban (melyet akkoriban úgy istenítettek, mint manapság a Liberalizmust) nem esett meg a szíve a testvéri szereteten. A levél hátoldalára ennyit írtak: „Intézkedést nem igényel. Irattár.”

776 nap után

Nagy Tibor segédlelkész 27 éves volt, amikor letartóztatták. Őt az eredeti tervek szerint nem is kívánta eltávolítani Mezőkovácsházáról a Nemzeti Bizottság, ő „megfelelt” volna Budácsikéknak is. Hogy azon az éjjelen mégis magukkal vitték az ávosok, azt csak a benne lévő emberi értékeknek köszönheti. Szerette és sajnálta plébánosát. Úgy gondolta, hogy az idősödő, nehezen mozgó papnak szüksége lehet még a segítségére. Önként beszállt az autóba, mert nem sejtette, hogy ez az utazás évekig fog tartani. Honnan is tudhatta volna még akkor, hogy az Államvédelmi Hatóság vádpontokat tud szerkeszteni és tanúkat tud szerezni – aki ellen csak akar!

Nagy Tibor nagyon szerette szüleit, akiknek ő volt az egyetlen támasza és reménysége. A szülők Budapesten éltek és mindent megtettek fiuk kiszabadításáért. Ők is írtak kérvényeket, fogadtak ügyvédet, bizonyítani igyekeztek, hogy gyermekük nem szervezett semmiféle tömegtüntetést, sőt a demokráciához igen lojálisan viszonyulva próbálta elsimítani az ellentéteket. Érvek világosak és logikusak voltak, mégis süket fülekre találtak.

Először Nagy János fordult Kádár Jánoshoz. Három súlyos vádpont alól szerette volna tisztázni a fiát.

Az első vádpont, hogy Nagy Tibor tevékeny szervezője volt a Mezőkovácsházán lezajlott tömegtüntetésnek. „Ebben fiannak semmi része nem volt” – írja az édesapa, majd hozzáteszi: „A tanúk állítása szerint azon a napon piacnap lévén sok vidéki tartózkodott a községben, akik a hír hallatára, hogy a papot el akarják vinni, kíváncsiságból gyűltek össze.”

Második vádpont, hogy a káplán elmulasztotta befolyását a tömeghangulat lecsillapítására érvényesíteni. Az édesapa válasza: „Ezzel szemben tanúk tömege igazolja, hogy fiam az összegyűlt tömeget szétoszlásra és békés hazatérésre hívta fel, ezen felhívásait többször megismételte és megnyugtatta a tömeget, hogy senkit nem akarnak elvinni, nyugodtan menjenek haza.”

Harmadik vádpont, hogy Nagy Tibor tolmácsolta a plébános lázító tartalmú feltételeit az intézkedő hatósági közegek felé és ezzel megnehezítette a tömeg szétoszlását.

Édesapja a belügyminiszterhez írt levélben erre a vádra így reagál:

„Ezzel szemben tanúk bizonyítják azt a tényt, hogy fiam több ízben járt a Hatóságnál a béke és rend megőrzése tárgyában és ennek folyamán elvitele nem volt tervbe véve. Akik az esemény leforgását elejétől végig átérték, egyhangúlag kijelentik, hogy fiamat, Nagy Tibort nem akarták elvinni. Fiam sajátkezű vallomása szerint: »az én közreműködésem Kovácsházán semmi sem volt, a gazdával kapcsolatban kerültem ide«. Szem és fül tanúk egyhangúlag igazolják, hogy fiam az öreg, beteges gazdáját kísérte el, a nép megnyugtatóására, azon gondolattal, hogy a kihallgatásról visszatérve megnyugtathatja a tömeget. A visszatérés helyett fiam is az internáló táborba került, nyilván téves intézkedés alapján, teljesen ártatlanul.”

Az érvek hatástalanok maradnak, az ÁVH – ha már egyszer letartóztatott valakit – következetesen ragaszkodik tévedéséhez.

Levelet ír – írógéppel – maga Nagy Tibor is az ÁVH mezőkovácsházi kirendeltségéhez. Három kérelem fordul a címzetthez. Főlemlíti, hogy 1944-ben embereket mentett meg a haláltól, s ennek alapján most, a népi demokráciában „bizonyos szeretetre és megértésre” tarthatna számot. Kéri, hogy szerezzék be és csatolják az iratokhoz a Nemzeti Bizottságnak azt a határozatát, amely kimondta: ő maradhat a községben. Kéri, hogy hallgassák ki Budácsik Jánost, akivel – a nép lecsillapítása érdekében – közös nyilatkozat-tervezetet készítettek és azt a plébánossal aláírta. Végezetül kéri, hogy hallgassák ki annak a jelenetnek

szemtanúit, amidőn plébánosát autóba ültették, s akkor ő maga kérte, hogy elkísérhesse. Válasz nem érkezik, a levelet a dossziéba fűzik.

Az édesapa ír Mezőkovácsháza első emberének, Budácsik Jánosnak is. Tőle egy kockás füzetlapon a következő felvilágosítást kapja (betű szerint idézzük):

„K. elvtársam!

A hozám intézet soraira válaszolva mint fiának Nagy Tibornak itteni lelkészsnek szerepléséről csak annyit írhatok hogy általánoságba meg voltak vele elégedve. amit bizonyít a nemzeti bizottság jan.4 én felvet jegyző könyve hogy csak a Maryicz Győző eltávolítását mondja ki. A további szerepléséről nem tudok aminek fojtán a kedves fija mostani hejzetébe került.

Maradok elvtársi üdv.

Mezőkovácsháza, 1949.III.19.

szabadság
Budácsik János”

Nem hozza el a várva várt szabadulást az sem, hogy Nagy Tibor ügyvédje, Dr. Móra Zoltán hivatalos nyilatkozatokat és bizonyítékokat szerez be arról, hogy védence 1944–45-ben valóban óvta az üldözöttek életét, papi talárját felhasználva, saját élete kockáztatásával hozott ki embereket a gettóból, mentett meg a biztos halált jelentő deportálástól. Az érintettek okirattal igazolják mindezt. Az ügyvéd is lényeglátó módon érvel: „Nagy Tibor édesanyja zsidó származású. Egész bizonyos, hogy az üldözés éveiben anyja és anyja hozzátartozói sok szenvedésen mentek keresztül. Az ilyen ember csak undorral és borzalommal gondol vissza erre a korszakra és még akkor is, ha egyben-másban talán eltérne a felfogása a népi demokrácia szemléletétől, elválaszthatatlanul össze van forrva azzal az irányzattal, amely az emberség és a haladás jelszavát tűzte ki zászlajára. Ez természettörvény.”

Végül – már 1950 augusztusában – tollat ragad az édesanya is. Tisztában van a tényleges hatalmi viszonyokkal, mert Rákosi Mátyás miniszterelnökhelyetteshez fordul.

„Egy fájdalmas szívű édesanya kéri gyermekét vissza, ki már 19 hónapja szenved az internáló táborban. Fiam, Nagy Tibor, született Pécs, 1921. jún. 8-án, Mezőkovácsházán volt segédlelkész, kit nem személy szerint vittek el, és az utolsó pillanatig a legdemokratikusabb szellemben végezte teendőit, nagyon sok esetben segédkezett a pártnak és mindenkor a legnagyobb elismeréssel voltak iránta.

Azonban 1949. jan. 5-én plébánosát távozásra szólították fel, ugyanakkor fiamat a párt plébánosa helyettesítésével bízta meg, amit ő készségesen vállalt. Plébánosa idősebb, beteges ember, s mivel fiam azt hitte, hogy Szegedre püspöki kihallgatásra viszik a plébánost, eltávózása utolsó pillanatában azt mondta, hogy elkísérem, így őt is a rendőrségi autóba ültették és attól az időtől fogva fiam is a kistarcsai internáló táborban szenved. Fiam 1944-ben számtalan zsidó egyént hozott ki a gettóból és élete veszélyeztetésével mentette meg őket az életnek.

Személye ellen soha semmi kifogás nem merült fel, ezért nagyon kérem Miniszterelnökhelyettes Urat, segítsen rajtunk, bánatos szülőkön, kiknek ez a fia volt egyedüli támaszuk, s ő rajta is, ha szabadul, ismét a demokrácia hű embere lehessen. Családunk teljesen népi származású, gyermekkorunk óta dolgozók vagyunk. Még két leány gyermekünk van, a nagyobbik elvégezte a műszaki rajz tanfolyamot, hogy hasznos munkájával az 5 éves terv megvalósításához hozzájárulhasson. Kisebbik leányom iskolai tanuló, úttörő rajparancsnok.

Mindezek elmondását szükségesnek tartottam ahhoz, hogy Miniszterelnökhelyettes Úr jóindulatú segítségét nem méltatlanokra fordítja. Ismerve nemes, jóságos szívét, tudom, hogy kérésem meghallgatásra talál, és oly rég nélkülözött jó fiamat mihamarabb viszontlátjuk.

Kérésem ismétlése mellett vagyok teljes tisztelettel: Nagy Jánosné, sz. Mandl Ilona.”

Csodák csodája, a Rákosi-titkárság nem marad érzéketlen és mozdulatlan. A levelet a Belügyminisztérium MDP szervezetéhez továbbítják az alábbi instrukcióval: „Kérjük az Elvtársakat, hogy a kérelmet alaposan vizsgálják ki és a szükséges intézkedéseket tegyék meg, melyről értesítsék a nevezettet. Kérjük válaszukat az eredményről, illetve a megtett intézkedésükről az eredeti beadvány visszaküldésével együtt.”

A Belügyminisztérium (pontosabban az ÁVH) azonban, úgy tűnik, hajthatatlan. Sem az MDP Központi Vezetőségét, sem az aggódó Nagy családot nem értesítik.

További hat hónapot kell még várni arra, hogy a Nagy Tibor iratait tartalmazó dossziéba bekerüljön az utolsó cédula is.

F e l j e g y z é s

Budapest, 1951. február 19-én

N a g y T i b o r (Pécs,1921.a:Mandl Ilona, rom.kat. pap foglalkozású) internáltat felsőbb utasításra a mai napon szabadon bocsájtottam.

Garami Zoltán

áv.fhdgy.

776 nap után. Igaz, ekkor már Drégelyi Béla tanító is kiszabadult, sőt bíróság elé állt Mezőhegyesen, de büntetését letudták az internáló táborban töltött éveikkel.

Csak Marycz Győző maradt fogoly, egészen 1952 karácsonyáig.

„Erősen fasiszta beállítottságú”

Miközben 1952 nyarán a magyar csapat diadalt diadalra halmozott a helsinki olimpián, itthon egy 23 éves, ambíciózus államvédelmi tiszt, Csaplár Vilmos alhadnagy vette kezébe Marycz Győző sorsát.

Először gondosan újraolvasta és átértékelte a Mezőkovácsházán és Szegeden felvett tanúvallomásokat, majd hivatalos kivonatokat készített, kiemelve a plébánosra leginkább terhelő mondatokat, hogy a kollégáinak később ne kelljen a fölösleges szövegrészek elolvasásával bíbelődniük.

Tájékozódott arról is, hogy Drégelyi Béla és Nagy Tibor már szabadultak. Az eljárás lefolytatása érdekében illetékes helyen fölvetette nevezett személyek esetleges újbóli letartóztatásának ötletét.

Kiment Kistarcsára, ahol az internáló tábor erre a célra elkülönített helyiségében 1952. július 25-én kihallgatta Marycz Győzőt. Alaposabb munkát végzett, mint elődei, tisztázni kívánta a gyanúsított múltjának minden állomását, így származását, neveltetését, iskolai tanulmányait. Munkája eredményeként az alábbi vallomást sikerült aláíratnia Marycz Győzővel:

„Feltett kérdésekre az alábbiakat adom elő: Értelmiségi családból származom. Apám néptanító volt. Kilencen vagyunk testvérek, ebből 3 apáca, 2 pap, 2 tanító, a többi egyéb pályán.

1939-ben helyeztek Mezőkovácsházára plébánosnak. Itt működtem egész 1949. január 7-ig, amíg internálva lettem.

Gyanúsítást megértettem, bűnösnek nem érzem magam. Mindszenty volt hercegprímás, püspöki kar által kibocsátott körleveleket minden esetben felolvastam. Tagadom, hogy Mindszenty politikáját magamévá tettem.

A mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság 1949. január 4-én átnyújtotta azon határozatát, hogy 1949. január 5-én 10 óráig hagyjam el Mezőkovácsházát, mivel nem vagyok a nép barátja. A határozatot magamra nézve semmisnek tekintettem. A határozatban közölték, hogyha a megjelölt időben nem hagyom el Mezőkovácsházát, el fognak vezetetni.

Mezőkovácsháza lakosai tudomást szereztek a határozat ilyen irányú szövegéről és úgyszólván az egész Mezőkovácsháza megjelent védelmemre, amikor a Nemzeti Bizottság elnökét január 5-én 10 óra tájt meglátták a plébániára bejönni.

Tagadom azt, hogy demokrácia ellenes kijelentéseket vagy izgatást követtem el, amely fokozta a tüntetést mellettem. Tagadom, hogy a tömeg felszólítása után azért mentem át a templomba, ahová a hívők is követtek, hogy biztosítsam magam, hogy ne tudjanak elvinni és biztosítsam a tömeg szimpátiáját.

Tagadom, hogy a szegedi kapitányságról egy rendőrtiszt amikor felszólított, hogy a tömeget oszlassam szét, én ahhoz ragaszkodtam, hogy ezt csak úgy teszem, ha a Nemzeti Bizottság a hozott határozatot visszavonja és ad egy nyilatkozatot, hogy nem fognak engem őrizetbe venni, nem kényszerítenek arra, hogy a községet elhagyjam. Ezen kívül kértem, hogy a Nemzeti Bizottság, a járási főjegyző, a községi elöljáróság és a rendőrség kiküldöttei nyilvánosság előtt fejezzék ki sajnálkozásukat a történetekért. Nagy Tibor káplán a fenti kívánságomat ismertette a jelenlevő tömeggel, kik helyeselték azt.

Beismerem, hogy a templomban levő tömeg azért őrizett engem, hogy a hatósági közegek a községből ne tudjanak elvinni.

Csak éjjel után hagytam el a templomot, mikor Szegedről megérkezett Havas püspöki titkár és az ő felszólítására a tömeg széteszlott.

Mást az ügygel kapcsolatban előadni nem kívánok, vallomásomat az igazságnak megfelelően, minden kényszerítő eszköz alkalmazása nélkül tettem meg. A jegyzőkönyvet felolvasás után helybenhagyólag aláírtam.

Marycz Győző gyanúsított

Felvette:

Csaplár Vilmos

áv. alhadnagy

A fiatal, feltörekvő nyomozótiszt valószínűleg elégedett volt. Ez a jegyzőkönyv ugyanis több ponton eltért az 1949. január 7-én, az Andrássy út 60-ban, az ott szokásos módszerekkel felvett vallomástól. Kész az ítélet, legalábbis ÁVH-s értelemben: a gyanúsított oly elvetemült, hogy félre akarja vezetni a Szervet. A Szerv persze nem hagyja magát, le fogja leplezni a bűnöst, aki nem érzi bűnösnek magát.

Csaplár Vilmos 1952. augusztus 4-én elkészítette az Összefoglaló jelentést, melyben ismerteti a személyi adatokat, az 1949-es eseményeket, majd így folytatja:

„Marycz a kihallgatás során igyekezett mindent letagadni, de bűnösségét bizonyítja az 1949. január 7-én felvett gyanúsított jegyzőkönyv, Drégelyi Béla 1949. január 10-én felvett jegyzőkönyve és 5 db. tanúvallomási jegyzőkönyv, amelyből hivatalos kivonatot készítettünk.

Tábori hálózati anyag nincs róla.

A felülvizsgálat során megállapítottuk, hogy igyekezett mindent letagadni, vagyis kitérő választ adni.

Erősen fasiszta beállítottságú.

Magas vérnyomása miatt észlelhető nála bizonyos fokú zavartság.

A fentiek alapján Marycz Győző internáltat javasoljuk az Államügyészségnek átadni.”

A csaplári jelentést egyetértőleg aláírta még Galambos László főhadnagy és Turcsán József őrnagy.

Az átadásra csak 1952. november 17-én került sor.

Büntető eljárásra azonban nem jutott idő, mert Marycz Győzöt 1952. december 21-én, Sztálin elvtárs születésnapja alkalmából, 1347 napi fogság után, váratlanul és érthetetlenül szabadon engedték.

A szocializmust építő magyar állam biztonsága, sőt Rákosi Mátyás egészsége sem rendült meg attól, hogy egy olyan személy, akit Csaplár Vilmos alhadnagy erősen fasiszta beállítottságúnak tart, visszanyerte szabadságát és testvéreihez menekült.

Látogatóban Drégelyi Bélánál

Drégelyi Béla tanító nyomára az állambiztonsági szervek évtizedek múltán sem csituló „gondosságának” köszönhetően bukkantam.

Őt ugyanis a kommunista rendszer politikai rendőrsége annyira közveszélyes egyénnek tartotta, hogy még az 1960-as években is rendszeresen ellenőriztette magatartását. Hálózati személyeken, társadalmi és hivatalos kapcsolatokon keresztül informálódtak róla és jelentéseket készítettek viselkedéséről, kijelentéseiről.

A „Drégelyi Béla és társai” feliratú dossziében ott lapult egy-egy másolat a lakcímváltozást bejelentő űrlapokból is. Így tudhattam meg, hogy Béla bácsi az utolsó ellenőrzés alkalmával Pétervásárán tanított. Tárcsáztam az általános iskola számát, ahol az igazgatóhelyettes nagy szeretettel emlékezett volt kollégájára. Elmondta azt is, hogy Béla bácsi most egy távoli nyugdíjas otthonban él.

Levelet írtam, amelyre néhány napon belül választ kaptam, sőt Béla bácsi fiatalosan kijött elébem az állomásra. Csak a visszaúton kellett megállnunk egyszer-kétszer, pihenésképpen. Béla bácsi minden iratot megőrzött, amihez hozzájuthatott kálváriájával kapcsolatban.

A nyugdíjas otthon ebédlőjében ültünk le beszélgetni.

Béla bácsi mikor került Mezőkovácsházára?

1939 februárjában. Tíz évvel korábban, mint ahogy aztán végül elvittek onnét. Tudja, én olyan zenészféle ember voltam. Nem voltam kántor, csak hát értettem egy kicsit a zenéhez és szívesen vezettem karéneket, ahol persze tanítottam az egyházi énekeket is.

Mondják, hogy szép erős hangja volt Béla bácsinak.

Volt, elmúlt. A hangomból is adódott, hogy megkért az esperes úr, a bérmlásra segítsek fölkészíteni a gyerekeket, hadd tudjanak tisztán néhány bérmlási éneket. Összehívtam egy terembe a legnagyobbakat, vagyis a felsőbb osztályosokat és tele torokból kezdtünk énekelni. Előkészítettem őket, ahogyan az korábban is mindig megszokott volt. Ez már 1947-ben vagy 1948-ban lehetett.

Szemben volt az iskolával a rendőrkapitányság. Nem is sejtettem, hogy ebből a közelségből még nagy baj lehet.

Egyszer azonban beállított egy hadnagy a tanterembe és csak annyit mondott kimérten, szinte szótagolva: reméli az alezredes úr, hogy ez nem provokáció. Mondtam, hogy kérem, dehogyis provokáció, nekem ilyesmi eszembe se jutott. Becsukattam az ablakokat és a másik oldalon kinyitattam az ajtót az udvar felé és úgy folytattuk az éneket. A teli tüdőből való énekléshez tiszta levegő kell.

Szóval már ekkor volt egy rossz pontom. A másik rossz pontot úgy szereztem, hogy rám akarták bízni a tornaegylet elnöki tisztségét, de én nem vállaltam el. Harmadik rossz pontom volt, hogy az egyik tantestületi ülésen (ötvenketten voltunk, sok kedves kolléga, nagy tantestület) – nem azért könnyezem, mintha sírnék – azt mondták, hogy vállaljam el az úttörőcsapat vezetését. Hát ezt pedig már egyszerűen megtagadtam.

Talán az is rossz pontnak számított, hogy gyakran látták a plébánián.

Én tényleg átjártam Marycz Győző esperes úrhoz, mert jól sakkozott. Hetenként kétszer leültünk és játszottunk néhány partit, ez így ment akkoriban már két-három éve. Sakkozgattunk, elbeszélgettünk egymással. Mikor aztán 1949 január elején azok az ominózus dolgok történtek, ő átüzent nekem, hiszen nem messze laktam tőle. Azt üzent, hogy menjek át, mert őt zaklatják. Átmentem.

Akkor mondtam nekem, de ez már úgy 3-án vagy 4-én történt, talán inkább 4-én, hogy Budácsik János járt nála egy küldöttség élén és bizonyos dolgokat alá akart vele íratni.

Mindszenty József bíboros úr ellen kellett volna nyilatkozatot tennie. Hazaárulónak nevezni, elítélni a bíboros urat. Ő azonban ezt megtagadta. Engem pedig arra kért, hogy maradjak ott vele, ne legyen egyedül a házban.

Félt egyedül?

Igen, attól félt, hogy rátörnek és erőszakkal elviszik. Én szívesen ott maradtam vele egész nap és éjszakára is. Láttam, hogy ez megnyugtatja. Másnap délelőtt aztán megint jött a küldöttség és mondták, hogy az esperes urat el akarják távolítani a faluból.

Ki volt ez a Budácsik János?

Egy cipész, csak annyit tudok mondani. Őt választották meg a mezőkovácsházi nemzeti bizottság elnökévé. Ez akkor annyit jelentett, mintha tanácselnök lenne, vagy manapság polgármester.

A Budácsik-vezette küldöttség véletlenül éppen a piacnap délelőttjén kereste fel a plébános urat.

Ezt akarom éppen mondani, mert itt van ám a kutya elásva! Valószínűleg Budácsik Jánosnak az emberei mentek ki először a piacra és kiabálták, hogy gyertek, gyertek, viszik a papot, viszik a papot.

Hát igen, erre csakugyan összecsendült a nép, de nem az a fajta elégedettség lett belőle, amit Budácsikék akartak. Nyolc rendőr is volt pedig már akkor kivezényelve.

Hanem mi történt? Bizony olyasmi, amire egyáltalán nem számítottak!

Marycz esperes úr egyszer csak elkezdte imádkozni a rózsafüzért. És az emberek, többszázan, akik a piacról átjöttek, meghallották ezt. S akkor ott mindnyájan, ahol voltak – a porban, a földön, benn a plébánián, az irodában, a folyosón, az ablak előtt vagy künn a kertben – mind az emberek letérdeltek és imádkoztak.

Hát csak ez volt az én revolverem. Az imádság. Mert később aztán mindegyre azt kérdezte tőlem a nyomozást vezető tiszt Szegeden, hogy „revolver volt nálad? revolver volt nálad?”.

Szóval a nép elkezdett imádkozni, a nyolc rendőr meg csak állt tehetetlenül, nem tudták, hogy is foghatnának hozzá ahhoz, amiért jöttek. Nem tudták így elvinni a papot. Később az esperes úr emelt hangon azt mondta: – Krisztusban kedves híveim, menjünk át a templomba, ott biztonságban vagyunk!

Körül is vették őt szépen, főleg az asszonyok, mert úgy gondolták, hogy öellenük úgysem mernek nagyon durván föllépni.

Közben Budácsik János elsietett, megint intézkednivalója akadt odaát, nem tudom, hogy mindjárt a rendőrségen-e, avagy előbb csak a Nemzeti Bizottságnál.

S itt volt a nagy baj – és ennyi év múltán is be kell vallani, hogy ezt sajnos tényleg a nép csinálta –, hogy mikor Budácsik János a plébániáról távozott, akkor az utcán megdobálták őt tojással. Megdobálták. Dehát, tessék elhinni nekem, kérem, hogy én erről sem tehetek, én erről is csak később tudtam, én ezt bentről az irodából nem láthattam.

Budácsik tehát ilyen méltatlan körülmények között távozott. Mi akkor átmentünk a templomba és ott voltunk egészen késő délutánig. Énekeltünk és imádkoztunk. Estére már zsúfolásig megtelt az épület. Az asszonyok voltak többségben, de jöttek a férfiak és a fiatalok is szép számban. Ott voltunk éjfélig.

Végül aztán megérkeztek Makóról, majd Szegedről az ávosok. Több autóval, több ütemben. Voltak tán százan is.

Kik hívták őket?

Nem tudom, kinek a hívására jöttek. Mindenesetre hoztak magukkal egy igen magas rangú egyházi méltóságot, akit rávettek arra, hogy a szószékről beszéljen az ő nevükben.

Mit mondott ez az egyházi személyiség?

Ő a szószékről azt mondta a templomban összegyűlt mezőkovácsháziaknak, hogy Magyarországon a béke most már végre megszületett az egyház és az állam között, menjenek

nyugodtan haza, térjenek vissza az otthonaikba, menjenek Isten hírével. Bizony, többször is el kellett mondania, hogy menjenek, menjenek, mert a nép eleinte nem akart ám elmozdulni.

Sokáig tartott, mire az emberek végül mégis engedtek a szónak. Az is beletelt legalább egy órába, mire a karhatalom útjukra bocsájtotta őket. Ahogy hallottam később, ez úgy történt, hogy amikor a háromnegyed részük kitódult a kapun a térre, ott már felsorakozott nagyon sok autó, nem tudom mennyi, talán 14 vagy 16 teherautó is, amelyekkel rendőrök hozták a környező városokból. A sok autó mind ráirányította reflektorait a templomkapura és aztán ennél a fénynél vették lajstromba az embereket. Aki vonakodott, azt gumibottal lökdösték, noszogatták. Akik a templomban akartak maradni, azokat föltuszkolták a teherautókra és elvitték egyenesen Szegedre. A papokat, tehát az esperes urat és a káplánt valahogy külön, őket talán mindjárt az Andrássy út 60-ba.

Ennek részleteiről azonban már nem tudok, nem voltam szemtanúja. Én ezt a legutolsó időszakot átaludtam, hiszen akkor már második éjszakája le sem hunytam a szemem.

A plébániát nem kutatták át az ávósok?

Dehogynem! Rám is rámtörték az ajtót, ott feküdtem a plébános úr külön szobájában, de akkor még azt hitték rólam, hogy csak valamilyen cseléd, afféle háztartási alkalmazott lehetek. Arra riadtam fel, hogy nagy dérrrel-dúrral egyenruhások jöttek be, rám világítottak lámpával, aztán elmentek. Az ajtót puskatussal törték be és hallottam azt is, hogy az irodában törték-zúztak. Reggel aztán láthattam, micsoda pusztítást végeztek, még a könyveket is lesöpörték a polcra.

Én azonban akkor éjszaka még mindig nem értettem a helyzetet, álmos is voltam, aludtam tovább. Reggel öt óra előtt aztán fölébredtem az ébresztőóra csörgésére.

Összeszedtem magam és átmentem a templomba, mert úgy volt, hogy reggel ötkor megint szentségimádás lesz. Átmentem, ekkor már január hatodika volt.

Vízkereszt korábban ünnep volt, éppen csak abban az évben, 1949-ben nyilvánították munkanappá.

Igen, de Mezőkovácsházán a reggeli harangszó még akkor is szépen szólhatott. Soha nem fogom elfelejteni. Hiába múlt el annyi esztendeje, néha még ma is álmodom erről. Mentem lassan a járdán és láttam, hogy épp jön kifelé a harangozó a templomból. Nem volt még akkor villanyvilágítás, a sötétben kellett botorkálnunk.

Mondom neki, amikor melléje érek: Gál bácsi, maga az? Azt mondja erre Gál bácsi, egészen közel hajolva hozzám: tanító úr, azonnal tűnjön el, mert magát keresik. Egyedül már csak magát. A többieket már mind elvitték.

Hát én erre aztán mindjárt kaptam magam és elmentem az egyik barátomhoz, aki előző délután azt mondta, ha valami baj lesz, csak keressem meg. Balda Györgyhez mentem, aki kovács volt, három vagy négy gyermekes családapa. Be akartam kopogtatni hozzá, még ebben a kora reggeli sötétségben, de szerencsétlenségemre összetévesztettem a házat, a mellette lévőnek kapuján kopogtattam, s az pedig valami baloldali pártember háza volt. Ott is azért becsületesen jártak el velem, ezt őszintén el kell mondani. Kijött egy nőszemély, én mondtam, hogy a Baldáékhoz akarok menni. Rám nézett és azt felelte: hát ők itt a szomszédban laknak, el tetszett téveszteni, de csak tessék inkább gyorsan bejönni hozzánk az udvarba. Csak egy ilyen nádkerítés választotta el a két udvart egymástól, odajött, széthúzta a nádat és azt mondta: tessék itt átbújni.

Így jutottam el Baldáékhoz, ahol megpihentem volna, de kisvártatva kerestek a rendőrök. Mikor bejöttek, sikerült elbújni, így hát ekkor elmentek dolgukvégezetlenül. Balda aztán úgy vitt ki a földekre engem, hogy kalapot és kabátot cseréltünk. Én fölvettem az ő parasztkabátját, ő meg fölvette az én fekete kalapomat meg a kabátomat. Kint a földeken egy kukoricakupacban elbújtatott. Ott kuksoltam egy jó darab ideig mozdulatlanul. Később kijött a bátyja, hozott egy nagy juhászköpenyt, az belülről jó vastag volt, mondta, hogy abba fekdjek bele. Hoztak enni is, de én nem ettem egy falatot se.

A rendőrök kutyákkal kerestettek, de nem találtak meg. Volt ott nagyon sok kukoricakupac, talán százötven is, és én jól bent voltam a közepén a sornak. Nem találtak meg, hiába kerestek.

Közben aztán este megint kijött a Balda János, a kovács bátyja, s azt mondta: Béluskám, most már indulj el, menjél Szőreg felé, mert mi is bajba kerülünk. Megtudták, hogy mi hoztunk ki a határba és mi bújtattunk el. Valaki mégis észrevette, valaki mégis bejelentette. Akárhogy térülünk-fordulunk, előbb-utóbb rajtunk fognak keresni téged.

Akkor sokáig tétováztam, tépelődtem magamban, nem tudtam, hogy hová menjek, mit csináljak. Szőreg felé minek menjek? Hát a Titóhoz menjek? Ott se jobb...

Végül aztán úgy határoztam, nem volna szép, ha bajba keríteném a Balda családot. Föladtam hát magam a rendőrségen. Bementem szépen a kovácsházi rendőrségre, igen. Úgy akartam bejutni, hogy ne tudják meg előre, ne vegyék észre, akik keresnek, hiszen akkor azt is megtudhatták volna, honnan jövök. A magam baját már el is feledtem addigra. Minden erőmmel csak arra törekedtem, nehogy bajt hozzak mások fejére.

Volt arra, ott künn a falu vége felé egy János nevű szabó, aki sántított a jobb lábára és a kalapját is begyűrve hordta, nem úgy, mint mi. No, gondoltam magamban, most egy kicsit én leszek a Jancsi. Begyűrtem a kalapom és elkezdtem sántítani, úgy mentem, ahogy ő. Egyszer csak átordítanak nekem a másik oldalról: – Ej, te Jancsi, a fene egyen meg, hát hogy kerülsz ide, az előbb még a Hangya előtt voltál! Nem feleltem, csak mentem tovább.

Bementem egyenesen a Vörös Balog nevű tiszthez. Elmasíroztam három szakasz rendőr orra előtt, akik ott sorakoztak az udvaron, már talán a visszaindulásra készülődve. Elmentem előttük, nem is sejtették, hogy én vagyok az, akit hiába kerestek. Fölmentem a Vöröshöz és jelentkeztem, hogy itt vagyok. Kaptam tőle mindjárt egy nagy pofont és azt mondta: egy! Ezzel kezdődött. Utána leültetett egy székre, hogy írjak vallomást a Mindszenty ellen és írjam le a tegnapi történeteket.

Hát én kezdtem leírni, így: „Vallomást kellett volna tennie az esperes úrnak a Mindszenty hercegprímás úr ellen”, de mikor odaért a tollam, hogy Mindszenty hercegprímás úr, abbahagyatta az írást.

Intett a mögöttem álló másik ávosnak, mire átvittek egy másik szobába. Abban a teremben többen álltak, volt ott egy puska is, nem géppisztoly, csak puska, erre jól emlékszem. S akkor ott egy katona, igen, egy katonaruhás ember terpeszben elém állt és jobb kézzel szaporán ütötte-verte az arcom bal felét. Adott vagy 25–30 pofont, akkorákat, hogy rögtön cipóra dagadt a képem. Utána már láttam, hogy itt nem lehet Mindszenty hercegprímás urat írni, ezeknek Mindszentyt kell írni, hát akkor úgy fejeztem be a mondatot, hogy „Mindszenty ellen, de ő ezt megtagadta”. Ezzel aztán a vallomástételem jegyzőkönyvbe vétele akkor abba is maradt.

Megjött Tatai százados, bemutatkozott, átvette az ügyet és mindjárt lezárattott a börtönbe, alulra a kovácsházi rendőrkapitányság fogdájába. Másnap reggel az ügyeletes rendőr a kérésemre kiengedett mosdani az udvar közepére, ott megmosakodhattam félmeztelenül. Éppen akkor jött befelé a Tatai százados és rettenetesen letolta a rendőrt, hogy hogy engedhette ki maga, ilyen örült, meg olyan örült, ezt a rabot, hát ez egy közveszélyes bűnöző. És akkor azonnal bezavartak megint az egyesbe. Ott kellett lennem egyedül estig. Este aztán jött a meseautó, fölszálltam, de az is lehet, hogy föllöktek rá. Azon már voltak többen, így összeszedett emberek, de mind más községekből, mert nem ismertem őket. Mezőkovácsházáról ezen az autón egy se volt, vagy legalábbis én nem ismertem rá senkire.

Elég az hozzá, hogy bevittek minket a szegedi ávóra. Ott aztán odaállítottak egy nagy ablaküveghez, egy ilyen nagy szimpla ablaküveghez. Akkor hallottam bentről a szobákból a vonyításokat, de először nem tudtam, mi ez.

Később aztán megtudtam. Közben ugyanis jobbról-balról szólították és elvitték mellőlem az embereket. Néha oldalra sandítottam és láttam, hogy botokkal méregettek bennünket.

Hallottam azt is, ahogy járkáltak a hátunk mögött. Egyszer aztán rám került a sor, de addigra már a botokból megértettem, hogy miért az a nagy vonyítás.

Bementem, vagyis bekísértek egy szobába, s ott a Tatai kezdett vallatni. Lapozgatta az iratokat, kérdezgette az adataimat, aztán hirtelen felpattant az asztal mögül. – Na akkor, cipőt levetni, mezítlábra! – kiáltotta és rettenetes talpalást adott gumibottal. Nem tudom, tetszik-e tudni, hogy akkor a gumibotnak az első háromnegyed részében ólomgolyó volt beöntve.

Hogy fájdalmasabb legyen az ütés.

Hát én elhatároztam, hogy ha a fene megesz, akkor sem fogok szólni, de már a nyolcadik ütésnél nem bírtam ki. Akkor már kezdtem én is jajgatni. A nyolcadiknál.

Rettentő dühös volt rám, azt hitte, hogy én vagyok a szervező, az elvetemült bűnöző, a mezőkovácsházi ellenforradalmár, vagy nem is tudom micsoda, csupán azért, mert a pappal együtt voltam.

Mikor már nem bírtam a lábamat tartani, akkor odébb rúgott és össze-vissza ütött-vágott a gumibottal, ahol csak ért. Én meg csak feküdtem a földön. Végül aztán annyira belefáradt, hogy nem bírta már a verést, abba kellett hagynia. A fogdmegek jöttek, hogy felváltsák, de azt mondta, nem ad át nekik, ezt a mocskos embert ő akarja ellátni. Leült az asztalhoz és tovább lapozgatta az irataimat. Talált is egyet, amin nagyon meglepődött.

Hát az miféle irat volt?

Tetszik tudni, akkor 1948 végén sokaknak kiküldték egyszerűen, kérés nélkül a kommunista párttagkönyvet. Fontos volt nekik, hogy gyorsan növekedjen a létszám. Akik utoljára az egyesülés előtt bemenekültünk még a szocdembe, mert máshová akkor már nem lehetett, azok mind megkaptuk kitöltve a kompártkönyvet is. Négy hónapra előre beragasztott bélyeggel. Hát én a tagdíjat akkor sem, de azóta sem fizettem ki. A mai napig sem. Sőt, azt hiszem, ezzel már örök életemre tartozni fogok nekik.

Ez a Tatai meg amint ott kotorászott, egyszercsak megtalálta a párttagkönyvet a tárcámban és azt mondja: – Te hülye, hát hagyod magad itt agyba-főbe veretni és neked párttagkönyved van?

Nem szóltam semmit, hiszen kezdettől fogva egy бүдös vasat nem fizettem, nem is jártam el soha a pártba. Hallgattam hát, de erre ő megint nekem jött. A zoknit, amit lehúztam a lábamról, azt már korábban is a jobbkezembe kellett szorítanom. Ekkor megint azt kiáltotta, hogy „jobbkezbe!” és elkezdte a talpamat verni.

S amikor én, hát hiába minden igyekezet, nem bírtam tovább ordítás nélkül, akkor Tatai azt mondta: „zoknit a pofába, zoknit a pofába!”. Nekem pedig a zoknimat bele kellett gyűrnöm a számba és ő vert tovább. Amikor már nem bírtam tartani magam és leestem a földre, ott rugdosott és ütött.

Innen nem tudom tovább. Nem emlékszem a részletekre.

Végül egy magánzárkában találtam magamat. Nem is kékre, lilára meg sárgára, hanem feketére verve. Feketére. Mikor aztán jobban lettem, akkor mindig bevittek vallatásra. Egy nap, esetleg másfél nap telt el általában két ilyen vallomástétel között.

Kérdeztek is valamit?

Azt akarták mindenáron kiszedni belőlem, hogy Mindszentyről mit mondott a mezőkovácsházi pap. Hogy szólt-e valamit mellette vagy ellene.

Hát most már maga is tudja, Marycz esperes úr csak azt mondta, hogy ő bizony nem hiszi, hogy Mindszenty hercegprímás eladja az országot. Meg azt is mondta még, hogy helyt fog állni és inkább vértanú lesz, de a híveit el nem hagyja, nem megy el a szolgálati helyéről és évtizedek múltán örülni fog ez a falu, ha lesz egy vértanú papja.

Értettem én már, hogy mit akarnak hallani, hogy mit kellene nekik elmondanom. Valami összeesküvés-félét szerettek volna leleplezni. Csakhogy én mégsem tudtam egyébről szólni, mint amit láttam és tapasztaltam. Az igazság kevés volt nekik... amikor éntőlem egyre csak

azt hallották, vertek. Nekem meg sehogyan sem fordult hazugságra a nyelvem. Így ment ez négy-öt napig Szegeden.

Végül egyik éjszaka kivittek megbilincselve, két felfegyverzett rendőr kíséretében az állomásra. Ott mentünk végig az aluljárón át a vágányokhoz, bámultak ránk az emberek, mert néhány kései járókelő volt még akkor is, és én nagyon szégyelltem magam.

Vonattal utaztunk Budapestre, a két rendőr ott ült mellettem jobbról és balról. Meg voltam bilincselve. Annyit azért megtettek, hogy amikor már elhagytunk nyolc-tíz állomást, levették rólam a bilincset és megkérdezték, akarok-e enni valamit. Én már akkor nagyon éhes voltam, hát mondtam, hogy igen. Rendeltek nekem a mozgóárustól szalámis zsemlet és egy kisfröccsöt is megittak velem. Nyugodtan mondhatom, hogy részvétellel viseltettek irántam. Vécére is kiengedtek, s nagy szerencsém volt, hogy ezt a lépést megtettem, ugyanis ahogy benyúltam a fekete kabátom zsebébe a vécén, hát az énekkar névsora akadt a kezembe. Néhány héttel korábban, még 1948 őszén írtam le egy papírra az énekkarosokat. Ha ezt nálam megtalálják, azt hiszik, hogy végre megvan, amit kerestek, az összeesküvés résztvevőinek összeírása, és én ugyan hiába mondanám, hogy ez csak az énekkar névsora, megint bajt hoznék mások fejére.

Hiába mondtam volna, hogy hasonlítsák össze a naplóba fölvevett nevekkal, mit törődtek volna ők azzal. No, ezt a listát azonnal eltüntettem. Visszakísértek a helyünkre, ismét rámcsatolták a bilincset és hamarosan megérkeztünk.

Budapesten majdnem leestem a villamosról, mert megbilincselve nagyon nehéz felszállni, úgyhogy puskatussal nyomott föl a kocsiba az egyik rendőr. Bevittek az Andrassy út 60-ba, ahol sokáig kellett menni mindenféle folyosókon és alagutakon át. Hosszú bolyongás után végül leültettek egy padra, egy ajtó elé. Mellettem már ott ültek többen, különböző ügyekben várakoztak. Hajnali négy óra volt, de az emberek mozgásából úgy tűnt, hogy az Andrassy út 60-ban ez is a szokásos hivatali idő része.

Láttam egy másikat, az enyémhez hasonló kalapos, fekete kabátos embert, aki termetre és életkorra is hasonlított rám. Ő is nagyon letörtnek látszott, valószínűleg én is. Érdekes jelenet volt, amikor összetévesztettek minket. Hozzám jöttek és azt mondták: kérem, a maga ügye rendeződött, elmehet szabadon. Csak utána vették észre, hogy nem rólam van szó, hanem arról az emberről. Valaki felhívta a figyelmet a tévedésre és akkor aztán engem bevittek egy irodába. Bent rögtön meg is kérdezték, hogy miért csináltam ezt. Mondtam, nem tehetek róla. Ellenőrizték az adataimat és elvittek egy cellába. Éppen Mindszenty József cellája alatt voltam az Andrassy út pincéjében, ezt közölték is velem.

Reggel arra szólítottak fel, hogy vegyem le a bakancsomról a sarokvasat. Nem tudtam levenni, mert olyan erősen bele volt építve. Biztosan veszélyesnek találták, mert lefeszítették őket maguk. Amikor rám parancsoltak, hogy vessem le a cipőmet, azt hittem, megint kezdődik a vallatás. Ám csak annyi történt, hogy cipőfüzőt, nadrágcsatot, pertlit, gombokat, mindent elvettek tőlem, amit veszélyesnek gondoltak. Nem tudom, meddig voltam ott. Enni alig adtak.

Egy este végül jónéhány foglyot, köztük engem is, kivezényeltek az udvarra. Fölsorakoztattak bennünket és várni kellett. Lehattunk talán húszan vagy harmincan is. Az előrébb állók különféle élelmiszereket kezdtek adogatni hátrafelé a sorban. A szóbeszéd szerint ott volt egy Dénes nevezetű gróf és a családja, akik bokrosok akartak lenni, azaz meg akartak lógni Magyarországról, de elkapták őket, s a gróf az élelmiszereit szétszította köztünk. Mindenki örült az adománynak, hiszen igen kiéhezett emberek álltak ott akkor.

Persze vigyáztunk a viselkedésünkre, mert jobbról-balról mindig ott sétáltak körülöttünk a davaj-gitáros őrök. Ha közel jöttek, akkor nem mert enni senki, meg se mozdult a szánkban a falat.

Kis idő múltán végül felültettek bennünket egy autóra és elvittek az úgynevezett Károly Király Laktanyába, a Sas-hegy alá.

A budadéli internáló táborba.

Igen, ez volt az a tábor. Manapság már emlegetni meri az is, aki a lakója volt. Ott azután először a szűrőbe vittek, ahol fertőtlenítették a ruhámat, alaposan megnyírtak és felvettek az internáltak listájára. Be is osztottak az egyik ezredhez, de néhány nap múlva felbukkant a káplán, Nagy Tibor. Az egyik séta alkalmával meglátott és szólt, menjek a papi szobába. Valahogy hamarosan el is intézte, hogy oda kerüljek. Körülbelül harmincan éltek ott akkor, zömmel papok, de volt ott más civil is, jutott nekem is hely.

Ott volt Marycz Győző is.

Ott volt, igen, szinte már agyonverve. Nagyon-nagyon rossz állapotban. Többször is elvitték a rabkórházba, aztán visszahozták, de alig javult valamicskét az állapota. Nekünk ott szomorú egyhangúságban teltek-múltak a hónapjaink. Mielőtt letelt volna, mindig gondosan meghosszabbították az internálási határozatot, mert közérdeket sértene, ha kiszabadulnánk.

Németh Alajos könyvéből tudom, hogy a budadéli táborból az internáltakat 1949 áprilisában átköltöztették Kistarcsára.

Úgy vittek át minket, hogy köröskörül voltunk véve rendőrökkel. Minden sorhoz jutott rendőr, elől is, oldalt is, annyira tartottak a szökéstől az út során. „Aki szökni próbál, agyonlőjük!” – ezt így nyíltan meg is mondták az induláskor. Kivittek a pályaudvarra és ott fölraktak minket marhavagonokba. Negyven-ötven embert is összezsúfoltak egy kocsiba. Jöttek-mentek ott a sínek közt civilek is, akik kérdezgették, kik vagyunk, hová megyünk, mit kérünk, hogyan segítsenek rajtunk. Beszélni azonban nem lehetett. Mi senkihez sem szólhattunk. Meg volt tiltva. Egyikőnk végül mutatta némán. S akkor megértették.

Kistarcsán Marycz Győző egyre rosszabbul lett. Gyakran elvitték a Mosonyi úti rabkórházba. Néhány napig vagy hétig ott volt, aztán visszahozták. Csak később tudtam meg tőle, hogy azt mondta neki az orvos: „ne izgulj, úgyis meg kell dögleni egyszer”.

Béla bácsi mikor és hogyan szabadult Kistarcsáról?

Tizenöt hónap után szabadultam, de ma sem tudom, hogy minek az eredményeképpen. Éppen szabadulás volt, vagyis tudtuk előre, hogy kiengednek egy csomó rabot. Jött is a napos fölolvadni a névsort. Engem azonban nem olvastak fel. Majd már amikor a szabadulók kimentek a törzs elé, hogy könyveljék őket, csak akkor szólítottak engem. Már lemondtam magamban a szabadulásról, amikor egyszercsak meghallottam a nevem.

Elindultam hát én is. Pénzem nem volt, pedig az internálás idején faüzemben dolgoztunk és mondták is, hogy majd kapunk érte pénzt. Hát én legalább annyira számítottam, amennyi az útiköltségre elég lesz, de semmit sem adtak. Csak úgy kihajtottak bennünket a kapun. Hónom alá szorítottam a pokrócba összecsomagolt holmimat és kimentem az állomásra. Valahogy végül bejutottam a Keleti pályaudvarra, onnan pedig, mivel Nagy Tibor olyan kedves volt, megadta a szülei címét, elmentem hozzájuk, a Kacska utca 21-be.

Bemutatkoztam, hogy ki vagyok, szeretettel fogadtak. Közben egy másik családnak is vittem üzenetet a fogvatartott hozzátartozójukról. Nagy Tiboréktól táviratoztam Dunaalmásra, a sógoromékhöz, hogy küldjenek pénzt útiköltségre. Küldtek is, így jutottam el végül hozzájuk.

Az államvédelmiek zaklatták még?

Egy hétig talán ha békén hagytak. Sőt, már azonnal rendőri felügyelet alá kerültem, REF-es lettem. Még Nagyéktól vissza kellett mennem, Soós alezredesnél kellett jelentkeznem a II. kerületi kapitányságon. Azt mondta, ezentúl őhöz tartozom, s hogyha megváltozom és ezentúl jól viselkedem, akkor minden rendben lesz.

Hamarosan megjött a bírósági idézés is.

Igen. A dunaalmási kötelepen dolgoztam, amikor jött egy idézés, hogy 1950. május 15-ére egyedüli vádlottként menjek el a tárgyalásra Mezőhegyesre. Ugyanis Mezőkovácsházán, mint később megtudtam, nem merték megrendezni a tárgyalást, mert félték a nép felzúdulásától. Az is lehet, jobbnak látták, ha többé be se teszem a lábam Mezőkovácsházára. Én persze nem tudtam másképp megoldani, mint hogy mégis odautaztam, ott töltöttem egy

éjszakát és másnap reggel mentem Mezőhegyesre. Ott volt aztán fősorakoztatva ellenem három tanú: Kanászné, Budácsik, Kaposvári.

Sokan ültek a közönség soraiban is, de hogy kik, azt nem tudom, mert én elől kaptam helyet, mint vádlott.

Előtte az ügyvédem magához kéretett és összetett kézzel könyörgött, bármit hallok, ne mondjak ellent, mondjak mindenre igent, ne mondjam soha azt, hogy nem. Külön a lelkemre kötötte, hogy ha megkérdezik, bűnösnek érzem-e magam, akkor azt feleljem, hogy igen.

Sikerült?

Amikor végül a bíró fennhangon megkérdezte tőlem: „bűnösnek érzi-e magát?”, nem tudtam azt mondani, hogy igen. Elszorult a szívem, nem tudtam azt mondani. Azt akartam mondani, hogy csak részben, mert a dolog másik része az volt, hogy ők rendelték át a népet a piacról és csinálták a felhajtást. Ők csinálták az egészet, mert ők kiabáltak, mint a rikkancs, hogy viszik a papot, viszik a papot, gyertek, viszik a papot.

Csak annyit mondtam a bíróság előtt: részben érzem bűnösnek magam. Folytattam volna, de az ügyvéd közbevágott, átvette a szót és elkezdett a távol lévő papok ellen beszélni. Nagyon szégyelltem magam, mert én őt erre nem kértem meg.

Az ügyvéd beszédének köszönhetően végül mégis csak egy év börtönbüntetést kaptam, amit az internálással kitöltöttek vetek.

Amikor aztán megkönnyebbülten kijöttünk a folyosóra, látom, ott ül Kanászné a padon. Megálltam és a szemébe néztem. Rám nézett ő is és azt mondta: „Tanító úr, szél ellen nem lehet pesálni!”.

Így szólt. Hát én nem válaszoltam neki semmit, még csak annyit se mondtam, hogy Kanászné... Egyetlen hang se jött ki a torkomon. Visszautaztam Dunaalmásra és fölvettem ismét a munkát.

A kötelepen?

Igen, először a kötelepen dolgoztam, mert más munkát úgyse kaphattam volna. Láttam volna csak a két karomat akkoriban! A robbantott kövek éle mindig felvágta az ember bőrét. Később aztán voltam én, ahogy mondani szoktam, szódáslótól matrózig minden.

Szódásló?

Egy szikvizes fogadott fel. Volt neki egy kétkerekű tragacsa, azt húztam. Öntöttem is a szódát, hordtam is házakhoz, húztam-vontam a kordét naponta többször is végig az utcákon.

A szódáslóság után kerültem figuránsnak a győri folyammérnökséghez. Nagyon le voltam már robbanva és ki voltam éhezve. Akkor egyszer ... egyszer majdnem sárgarépat loptam. Igen. Csornán már majdnem ott tartottam, hogy lopok egy szál sárgarépat.

Ott keringtem a zöldséges bolt előtt és az járt a fejemben, hogy kérek vagy lopok egy szál sárgarépat. Nem mertem.

Se innen, se onnan nem volt se koszt, se pénz. Kértem, hogy adjanak előleget, de nem adtak.

Később átkerültem Budapestre, a Duna gőzhajózáshoz. Fölvettek, mert volt egy nyugdíjas hajóskapitány barátunk, ő segített rajtam. Szinteztem a Duna jobb partját Győrtől Esztergomig és helyettesítőként is megálltam a helyem. Szólt is a főnök: fölveszünk technikusként, add be a kérvényedet! Péntek volt, beadtam. Hétfő reggel aztán lógó orral vár.

Mi van? – kértem tőle. Egy papírt mutat: „Drégelyi Bélát állambiztonsági okokból azonnal el kell távolítani a Dunáról”.

Hagyd el a hajót, mondta, mert még én is bajba kerülök miattad, déli tizenkettőkor jönnek ellenőrizni. Szót fogadtam, de kíváncsi voltam, jönnek-e. Összeszedtem a motyómat, kimentem a partra és körülbelül ötven méterre a hajótól leültem. Hát egyszer csak látom, hogy motorcsónakkal jön a vízirendőrség és mint a kalózkod, másznak föl a hajó másik oldalán. Kiabálnak a kapitánynak, hogy hol a Drégelyi, hol a Drégelyi?! Hát mutatja nekik, hogy ott van, kint a parton.

Sokáig nem kaptam állást ezután. Végül a postához kerültem, a sógorom postamester volt, ő föl mert venni külterületi kézbesítőnek, s vagy négy esztendeig jártam a tanyavilágot, a majorokat minden nap. Ezt a munkát is megszerettem. Azt se bántam, hogy igen fárasztó volt menni mindig, hóban-fagyban is ugyanazon az úton.

Később bekerültem Tatabányára csomagraktárosnak. Onnan vettek vissza a tanügyhöz, 1956. szeptember elsejével. Kineveztek Naszály községbe tanítónak. Kaptam egy harmadik osztályt. Szépen följebbvittem őket negyedikbe. A felső tagozatosok számára meg én vezettem az énekkart. Annyira örültem, annyira boldog voltam...

Az októberi forradalom idején is?

Akkor én eltűntem. A rádiót se hallgattam. Senkihez se mertem szólni politikáról, mert nagyon örültem, hogy végre megint a gyerekekkel foglalkozom, nem tömetik a zoknimat a számba, és úgy élhetek, ahogy szeretnék. Naszály után Ivádon és Pétervásárán tanítottam még. S így el is telt lassan a maradék életem.

A mezőkovácsháziakkal találkozott még?

Ritkán jártam én arra azután már. Renneceder doktor úrral találkoztam egyszer. S még valakivel beszéltem, a nevét sajnos nem tudom, amikor nagyanyám sírjához mentem. Ő volt az egyetlen, aki szóba hozta az 1949-ben történeteket.

Egyszer Nagy Tibor főtisztelendő úrral is összefutottam a Ferenciek terén, a bolt előtt. Kedvesen megszólított: – Nem Drégelyi tanár úrhoz van szerencsém? – De igen – feleltem. – Én pedig Nagy Tibor vagyok – mondta erre. Tőle tudtam meg, hogy Marycz Győző plébános úr él és Makón van a testvéreinél. El is indultam hozzá, de mire meglátogattam volna, nem találtam életben. Csak a sírját találtam meg. Az öccse, Marycz János még élt. Egy-két sakkpartit vele is lejátszottam vígasztalásképpen.

Az állambiztonsági szervek figyelő tekintetét nem vette észre a szabadulása után, az ötvenes-hatvanas években?

Úgy látszik, észrevétlenül tudtak maradni. Bár nem is volt semmi különös titka az életemnek, amit félni kellett volna.

Még a sógoroméknál, Dunaalmáson laktam, amikor diszkrétan megszólított valaki: „Tanító úr, tegnap itt volt Soós alezredes Budapestről és kérdezte, hogy viselkedik ez a Drégelyi. Kérem, én megmondtam az igazat, hogy itt tetszik tolni mindig a szódáskocsit. Alkalmazkodik a demokráciához? – kérdezte. Alkalmazkodik, feleltem, tolja a szódáskocsit.”

Látogatóban Marycz Máriánál

Hejce festői környezetben fekvő parányi község a Zempléni-hegység nyugati peremén. A közelében magasodó Boldogkővár a XIV. században épült. Később Hunyadi János, majd Szapolyai János birtokában volt, de Balassi Bálint, a költő is élt a falai között.

Hejcen a Fellner Jakab tervei alapján 1774-ben építtetett egykori püspöki kastély ma a Római Katolikus Egyház szeretetotthona.

Szociális otthon működött az épületben a korábbi rendszer idején is. Nevezetes hely volt: a Rákosi-Kádár diktatúra szívesen száműzte ide a számára kellemetlen egyházi személyiségeket. Így például itt kényszerült élni 1953-tól 1967-ig Pétery József váci püspök, 1957-től 1965-ig Badalik Bertalan veszprémi püspök.

Marycz Mária fűgén, mosolyogva siet elébem. Zongoraórát tartott, egy helybéli fiúcskát muzsikálni tanít. Az ember szinte el se hinné, hogy már nyolcvan éves elmúlt. Kérdezi, vannak-e gyermekeim, s már szalad is, intézkedik, hogy a nővérek szedjenek a kertben egy doboz málnát, amit küldeni szeretne nekik.

Az őseink egészen 1778-ig, s még előbb is mind-mind Magyarország északkeleti részén, a Felvidéken születtek, s hűnytak el. Évszázadok óta itt telt az életünk. Nagypapcskánk egy lengyel faluban született, mely közel volt annak idején a magyar határhoz. Boldogkővárálján keresztelték. Visszatértem a családom szülőföldjére, amikor a hejcei otthonba jöttem.

(Teleírt füzeteket vesz elő, melyekbe gondosan lejegyezte életének minden fontos eseményét. Ám a füzetekbe végül mégsem kell belepillantania, fejből mondja a születési és halálozási dátumokat.)

Édesapácskánk fenn a Szepességben, Lőcsén született, 1865. október 28-án. Tanító volt. Meghalt 1919. január 31-én este 10-kor Pesten a kórházban. Ott is van eltemetve.

Mamácskánk, Marycz Endréné, született Strebeovszky Anna 1873. október 3-án született. Meghalt 1943. november 19-én este 7 órakor Makón, a családi házunkban és onnan lett eltemetve a makói temetőbe.

Kilencen voltunk testvérek, s mára már csak én maradtam itt ezen a világon. Felsorolom: Győző, Endre, Irma, János, Emil, Elemér, Matild, Pál. Végül a legkisebbik én, Mária.

Győző bátyánk volt a legidősebb, ő 1894. június 26-án született. Őt követte Endre, s azután sorban a többiek. Három pap, három apáca és három tanító. Pályájukat mind maguk választották. A szüleink csak az életükkel mutatták a példát. Engedelmes gyermekek voltunk mind. Jó utat választottunk.

Nézze csak, ezt a szócikket Győző bátyánk írta egy almanachba az édesapjáról.

Marycz Endre Lőcsén, Szepes vármegyében született 1865-ben. Oklevelét a Kassai Tanítóképző Intézetben szerezte meg. Pályáját Perbenyiken kezdte meg, innen Tusnádra, majd Makóra került, melynek állami iskolája volt utolsó működési helye, ahol áldásos pedagógiai működése közben 1919-ben érte halála. A magyarosítás terén kifejtett értékes munkásságáért felsőbb hatósága elismerésében részesült. Mindenkor a köz érdekeinek önzetlen szolgálata vezette munkásságában. Perbenyiken fogyasztási szövetkezetet és hitelszövetkezetet szervezett és vezetett, hogy ezzel is a nép javát szolgálja. A Makói Lapok hasábjain igen sok, nagy felkészültségre valló társadalmi és gazdasági irányú cikke látott napvilágot. Tevékeny tagja és egyik vezető egyénisége volt a Csanád Vármegyei Általános és Járasköri Tanító Egyesületnek és minden kulturális és egyházi intézménynek. Mailáth grófnak hűséges és értékes munkatársa volt. Gyermekei közül három fia pap, három

leánygyermeké apáca, két fia pedig felekezeti tanító. Néhai apósa, Strebeovszky Izaiás köztiszteletben álló római katolikus tanító volt.

Győző bátyánkat már 1919-ben is elfogták és börtönbe vetették rövid időre. Csak káplán volt még akkor, de a hívei kiszabadították. Pénzt adtak össze érte és kiváltották. Ő kétszer is megszenvedett a Jóistenért.

Németül, latinul és görögül beszélt. Nagytudású ember volt. Egyik ismerősének, Sulyok Zoltánnak a 4758 kötetes könyvtárát is ő rendezte el, ő foglalta jegyzékbe 1920-ban Csanádapácán.

Neki magának is nagyon sok könyve volt, nem is tudom, hová lett az a sok szép könyv. Egyházi, irodalmi, történelmi művek sorakoztak a szekrényekben. 1949-ben eltűntek mind.

Mária nővér! Ugye emlékszik arra a napra, amikor megtudta, hogy Győző bátyjával mi történt Mezőkovácsházán?

Jaj, borzasztó volt meghallani, hogy elfogták. Klotildligeten voltam, akkor még nem nem oszlatták fel a zárdákat. Jaj, úgy sírtam, a fal felé fordulva órákig. Azóta is elered a könnyem, ha rá gondolok.

Endre bátyám, akit mi a családban Bandikának hívtunk, ő juttatta el a hírt hozzám. Néhány napig Endre bátyámat is fogva tartották akkor Mezőkovácsházán. Bevitték a rendőrségre és vallatták, csak azért, mert éppen látogatóban volt a bátyjánál. Tanítási szünet volt ugyanis, téli szünet, azért látogatta meg. Őt is lázadónak nevezték.

Nyolc hétig aztán semmi hír nem jött Győző bátyánk felől. Pedig én, aki legközelebb laktam akkor Budapesthez, minden héten mentem érdeklődni. Mentem a Belügyminisztériumba, mentem mindenüvé, hová csak lehetett. Mondtam nekik: nem csinált az én bátyám semmi rosszat, engedjék szabadon. Nem mondták meg, hogy hol van. Egyszer végül valaki annyit mondott, hogy a Mosonyi úti rabkórházban van. Oda is elmentem, de a portás azt mondta, hogy nincs ott. Hetekig kerestem így, mire úgy nyolc hét után értesítettek egy lapon, hogy „testvérét meglátogathatja”.

Szaladtam hozzá. Nagysokára hozták. Ketten is kísérték, támogatták. Leültették egy székre, hogy megpihenjen. Azután egy perc múlva a rácshoz engedték. A kezét hátul kellett összekulcsolnia és nekem is ugyanúgy. Egymásra néztünk, beszélgettünk. Kiabálva kellett beszélni, mert alig értettük egymás hangját. Kérdezte, hogy a gyülekezetével mi van, mert gondolta, hogy veszélyben vannak. Akkor már tudtam, ezért elmondhattam neki, hogy egy fiúcska meghalt. Tudomásul vette. Erről többet nem lehetett beszélni, mert az örök körülöttünk sétáltak.

Drága Győző bátya, egyszer mégis közelebb szólított a szemével. Odasúgta: – Mária, mondd meg a testvéreinknek, hogy ha meghalok, tudniuk kell, miért haltam meg. Borzasztóan megkínóztak.

Csak nézett rám azután, és – férfi létére – némán könnyezni kezdett. Soha nem fogom elfelejteni, amíg élek. Mindannyiszor keservesen megsíratom. Most is.

Azt gondolta az én drága Győző bátyám, hogy soha nem jön haza. Ott fog meghalni, mert nem engedik haza. Istennek hála, mégsem így történt.

Tudja, az irgalmas nővéreknek akkor még megengedték, hogy a zárdájukban Budán kimossák a fogságba esett papok szennyes ruháit.

Engedélyt kaptak, minden héten bemehettek az internáló táborokba és vissza is vihették a tiszta holmit. Hát egyszer üzenetet kaptunk a zárdából, hogy a Marycz nővérekkel szeretnének beszélni. Hivatott minket Klára nővér és megmutatta, hogy új ruhadarabokat kaptak mosásra, bizonyára az lehet a bátyánké. Csupa gennyes, véres volt az ing is, az alsónemű is. Mi ebből tudtuk, hogy sokat szenvedhetett, hogy csupa seb lehet a teste. Egészséges férfi volt pedig, nem volt gondja a betegségekkel. Kistarcsán azonban nagyon beteg lett, többet volt a rabkórházban, mint a táborban. Minden hónapban bementem és

kérvényeztem a Belügyminisztériumban, hogy engedjék haza, mert nagyon beteg. Választ se kaptam, legfeljebb azt mondták, hogy ugyan már, tíz évig is élélhet még a bátyám. Hát ebben az egyben, ha úgy vesszük igazuk lett.

Sokat fáradoztunk Győző bátyánkért, mert amikor csak lehetett, télen-nyáron jártunk hozzá beszélőre. Mikor még Klotildligeten voltam 1950-ig, s Irmuska nővérem meg Gödöllőn, addig gyakrabban tudtunk találkozni. Ő is jött, én is mentem mindig, nem hagytuk el a bátyánkat, hanem szenvedtünk, vezekeltünk vele, ha nem is tudtuk, hogy mit véthetett. Minden hónapban egyszer volt beszélő, s ha engedték, vittünk neki csomagot is. Lenke néni, a tartományfőnöknő két jégert adott, hogy vigyük be neki. Be is vittük, átadtuk, de nem kapta meg. Pedig finom, meleg holmi volt. Egyszer a látogatókat is bevezényelték Kistarcsán az udvarra. Kiállt a táborparancsnok és úgy ordította, hogy szinte mind reszkettünk félelmünkben. Hogy mit ordított, nem tudom már, valami utasítások lehettek a látogatás rendjéről. Az internáltak Dreifusznak, azaz Háromlábúnak hívták maguk közt ezt a parancsnokot, mert két mankóval járt. Nagyon kegyetlen embernek látszott, a rokkantsága ellenére.

Mária nővér! Két bátyjától, Győzőtől és Endrétől is hallhatta, mi történt 1949. január első napjaiban Mezőkovácsházán. Bizonyára sokat beszélgettek erről.

Jöttek a községi vezetők, a nemzeti bizottság vezetői, hogy a plébánossal beszéljenek. Megálltak az irodában és áthívták, mert még a templomban volt. Jött sietve. Közölték, hogy határozatot hoztak, melyben felszólítják Marycz Győzőt, hogy hagyja el a falut, mivel nem kívánatos, hogy a falu népét továbbra is vezesse. Nem kell oda pap. Ő azt felelte, hogy a püspök ide helyezte, s nem hagyhatja el a híveit a püspök engedélye nélkül. Egész nap tartott ez a tárgyalás. A piacról is mind a hívek a plébániához sereglettek, mert érezték, hogy baj van.

Már az udvaron se fértek el, annyian betódultak a vita hírére. Nem hagyták a plébánosukat. Mind többen vették körül az épületet. Egyébként is népes gyülekezete volt ott Győző bátyánknak, de most estefelé soha nem látott számban jöttek a templomba az asszonyok és a férfiak, sőt még gyermekek is.

Bandika mesélte el így, mert, mint mondtam, ő is ott volt éppen. Sötétedéskor a férfiak körülvették Győző bátyánkat, így fejezték ki, hogy nem engedik a papjukat elvitetni. Inkább ők vitték át a vállukon a templomba. Ott is szorosán körülvették, úgy kezdte el a szentmisét.

A hívek egészen későig ott maradtak, imádkoztak, litániáztak. Akik pedig el akarták fogni a plébánost, azok körülvették a plébániát és a templomot, s a vezetők meg elbújtak a sekrestyében. Rengeteg katona vagy rendőr jött Szegedről és talán Makóról, nem is tudom.

Ávéhások voltak.

Egyenruhások, de hogy kik és honnan, azt akkor még nem lehetett tudni. Jöttek, hogy rendet csináljanak, de a gyülekezet nem engedett, hanem kitartott a plébános mellett. Győző bátyánk kérte a híveket, hogy menjenek haza, nyugodjanak meg.

A községi vezetők, meg a máshonnan jött nyomozó tisztek mind ott lapultak a sekrestyében. Ott volt Szegedről a püspök úr titkára, Havas Géza is, mert a rendőrök a püspöknél is jártak és fenyegetőztek, hogy nagy baj lesz. A püspök írt egy cédulát és elküldte Havas Géza urat, hogy adja át azt a plébánosnak. Amikor az éjféle mise befejeződött, Havas Géza titkár úr hívta a bátyánkat, hogy átadja a püspök úr üzenetét. És ahogy belépett a sekrestyébe, rögtön megfogták az ávosok. Megragadták, hátracsavarták mind a két karját és elvitték. Dzsippel vitték Szegedre. Ott letépték a papi ruháját és rabruhába öltöztették át.

Káplánját, Nagy Tibort is elvitték.

Jaj, róla épp beszélni szerettem volna! Győző bátyánk mindig nagy szeretettel emlegette. Újmisést volt akkor, 1949-ben a kedves káplán. Aznap délután éppen a filiában misézett. Onnan jött hazafelé, amikor hallotta, hogy merre fordultak az események. Nem torpant meg,

hanem ment egyenesen a plébániára, hiába tartóztatták a hívek. A dzsiphez érve azt mondta, hogy nem hagyja el a plébánosát, hanem ő is elmegy oda, ahová Győző bátyánkat viszik.

Szegeden elkülönítették őket és másnap már vitték is mindkettőt Budapestre, az Andrássy út 60-ba. A kihallgatások alkalmával egyik este valahogyan mégis sikerült rövid időre egymás mellé kerülniük.

Akkor Győző bátyánk odasúgta Nagy Tibornak, hogy „mindent írjon alá, mindent valljon be, ahogyan mondják neki, úgy”.

Hát ezért maradhatott ép ember. Őrá még sokáig szüksége van az egyháznak, a népnek, hiszen ő még fiatal – így gondolta a bátyám.

S úgy is lett, a fiatalember szót fogadott.

Jól tette, hogy mégis életben maradt. Nagyon sokat dolgozott azután a hívekért, az egyházáért, a népert. Így lett püspöki titkár is, taníthatott és segíthetett, ahol tudott. Egész fiatal fiúcska volt még 1949-ben. Szót fogadott a testvéremnek, aki meg akarta óvni őt a megkínzástól. Őt is halálra kínozták volna, esetleg teljesen agyonütik, ha ellenszegül.

Mária nővér! Kérem, mesélje el azt is, amikor 1952 karácsonyán Győző bátyja kiszabadult és hazaérkezett!

Nem karácsonykor, hanem 1952. december 21-én, Sztálin születésnapja alkalmából engedték ki. S mi ezt nem is sejtettük. Óh, hogy ez milyen meglepetés volt!

Először Nagy Tiborékhoz ment a Kacska utca 21-be, mert hiszen hát hová menjen Budapesten. Mi már akkor Kétegyházán éltünk Jancsika bátyám plébániáján. Nagy Tiboréktól táviratozta meg Győző bátyánk, hogy kiszabadult és nemsokára érkezik, várjuk az állomáson. Erről mi nem tudtunk, mert nem kaptuk meg idejében a táviratot.

Szerencsére együtt szabadult vele Singer Ferenc tisztelendő úr, aki Elekre jött haza, így Kétegyházáig együtt utazhattak. Győző bátyánk leszállt, Singer tisztelendő úr tovább ment egy állomással. Nem sejtette, hogy Marycz Győzöt nem várja senki, különben ő is leszállt volna, ahogy azután el is mondta nekünk.

Két kilométert kellett gyalogolnia, hogy a plébániáig érjen. Támolyogva jött, ahogy később elmondta. Az út egyik oldalától a másikig támolygott és amiatt aggódott, hogy ha valaki látja, most azt gondolja magában, ott megy egy részeg.

Ez december 25-én délután négy óra körül volt, amikor már sötétedett. Végre odaért hozzánk, de zárva találta az ajtót. Igen, mert három órakor litánia volt és a fárasztó ünnep után éppen szándékoztunk lepihenni. Én még a kúthoz mentem egy kanna vízért. Már kezdem a kereket csavarni, amikor hallok egy halk, vékony hangot: – Mária!

Elképedtem: mi lehet az? Nem mozdultam. S ekkor megint a halk, elhaló hang: – Mária! Felkaptam a fejem: mintha Győző bátyám hangját hallanám. Hogy lehet ez, hiszen Kistarcsán van?! S ekkor ismét csak megszólalt: – Mária!

Jaj, szaladtam be Jancsikához, mindent odahagyva, lélekszakadva. Olyan, mintha Győző bátyám hangját hallanám, de nem az, nem lehet az. Nem hittük, csak mondtuk: Győző itt, hát az nem lehet, de itt van mégis. Csak nézett ránk mozdulatlanul, de nagy szeretettel.

Nem találtuk a kulcsot izgalunkban, a nagykaput nyitottuk ki, azon jött be. Az előszobába kísértük és ott kiabáltuk újra, hogy Győző bátyánk, Győző bátyánk... és elkezdtünk sírni, hullottak a könnyeink örömkömben.

– Ne sírjatok, Irmuska, Matildka, Mária! Menjünk a templomba! – ezt mondta Győző bátyánk. S mentünk is mindjárt.

Hálát adtunk, Te Deumot imádkoztunk és ő áldozott is. Jancsika megáldoztatta. Azután hazajöttünk, boldogan vezettük át a parkon. S mondtuk neki, hogy nem kaptunk táviratot, pedig küldött. És másnap, késve megérkezett a távirat.

Az ebédelőben ültettük le, de először csak egy pohár teát és kevés kenyeret adtunk neki, nem mertük megvendégelni, hirtelen jóllakatni. Ott volt pedig az asztalon a karácsonyi étel, de féltünk, hogy megárt neki.

Beszélgettünk. Ekkor mondta el, hogy mi történt vele, hogyan fogták el, s hogyan bántak vele azóta. Igen, ott az asztalnál kezdtünk beszélgetni és mondta el a szenvedéseit. Csak akkor egyszer. Talán akkor sem mindent, csak azt, ami az ajkára kívánczolt. Körülbelül egy óra hosszat beszélt még akkor.

Dobálták, ütötték-verték, gyalázták. A dobhártyája kilyukadt, a fogsora összetört. A talpát gumibottal verték. Mindez még az Andrassy út 60-ban történt.

„Akarod látni Mindszentyt?” – kiáltottak rá. „Itt van a szomszédban, akarod látni? Gyere!” – S ha megmozdult, ha csak egyet is lépett volna, már ütötték. „Nem akarom látni” – nyögte aztán, de erre is csak ütés volt a válasz. Inkább nem mondott később semmit. Megtanultam hallgatni, mondta nekünk.

Üvöltöttek rá, hogy álljon vigyázzba, szaladgáljon föl-le a lépcsőn. Mindig gyorsabban föl-le, amíg össze nem esett. Lökdösték hárman egymáshoz egy szűk irodában. A talpverés volt a legborzasztóbb, azt mondta. Így írárták vele alá azt a vallomását is, amely egyáltalán nem volt igaz, például az állt benne, hogy tömegtüntetést szervezett, hogy nem engedte a híveket gyűlésre.

Egyszer meg eléje tettek egy ívet, hogy „nesze, itt van Mindszenty halálos ítélete, ezt írd alá!”. Olyan kínzásokat élt át, hogy elájult, s ha magához tért, újrakezdték. Már az internáló táborban volt, amikor ott is maga elé kérette egy nyomozó és eléje rakta a Mindszenty-perről szóló újságcikket a Szabad Népből és neki fel kellett azt olvasnia hangosan.

S mikor ezt elmondta nekünk, mikor így egy órácskát beszélgettünk, hirtelen rosszul lett, elváltozott az arca színe és elvesztette az eszméletét. Lefektették a sezlontra. Magához tért, de azt hitte, reggelig meghal. Azt mondta az aranyos Győző bátyánk: boldog vagyok, hogy köztetek halok meg.

Hála a mi jó Istenünknek, nem halt meg, hanem élt még jó tíz évig velünk. Minden gondja a miénk volt attól fogva. Ápoltuk tíz évig, mint egy pólyás gyermeket. Mosdattuk, etettük, minden kívánságát teljesítettük. Csak feküdt vagy üldögélt és nagyon kevés szava volt.

– Mért nem szabadít meg az Úr? – kérdezgette.

Ha jobban érezte magát, eleinte még misézni is tudott, litániát is tartott, sőt rövidke beszédet is mondott. Egyszer Jancsikát is helyettesítette, amikor elutazott egy napra. Ez azonban csak pillanatnyi fellángolás volt, mert mindig rosszabb lett az állapota. Ott volt nálunk egy rokon kisfiú, a négyéves Robika, aki szépen ministrált, nagyon tudta már a mise menetét. S amikor a mi drága Győző bátyánk misézett, ő segített neki, ő súgta oda, hogy mi következik.

Jancsika aztán szólt a püspök úrnak és felmentették a misézés alól. Sőt, a breviárium alól is felmentették, mert akkor már semmit sem tudott tenni. Rózsafüzért imádkoztunk vele. Jancsikával pedig minden nap öltöztettük, mosdattuk és vele voltunk lélekben is.

Olyan nyugodt volt. Egy szónyi panasz el nem hagyta az ajkát soha. Minden úgy volt jó, ahogy adtuk, ahogy csináltuk. Nem válogatott az ételben sem. Végtelenül szerény, igénytelen és jóságos volt.

1959-ig éltünk Kétegyházán, akkor költöztünk Makóra, a családi házunkba. Makón Győző bátyánk már nagyon beteg volt. Keltettük, mosdattuk, öltöztettük, etettük, itattuk. Minden jó volt neki, mert köztünk lehetett. Olyan jól esett, amikor szelíd mosollyal elfogadta, amit adtunk neki. Ha kérdeztük, jó-e így, csak bólintott és szeretettel nézett ránk. A karosszékben üldögélt nyugodtan. Mindent megtettünk, amiről úgy gondoltuk, hogy kedvére van.

Elemér bátyánk Bécsből szerzett egy tolokocsit, azzal gyakran kivittük a kertbe. Jól érezte magát, élvezte a napsütést.

Sőt, Elemérnek az ezüstmiséjére is elvittük Óföldaákra. Betoltuk tolokocsival a szentélybe és ott hallgatta a szentmisét.

Elemér kézvezetője Jancsika volt, így mind a három paptestvér ott volt egymás mellett. S ott álltunk mi is, a három lánytestvér, akik szerzetesnők voltunk: egy miasszonyunk iskolanővér és két angol-kisasszony. Ott állt két tanító bátyám is. Egyetlen öcsénk hiányzott, mert ő Kanadában volt. Tehát nyolc testvér együtt volt, mint régen. Drága szüleink nélkül immár.

Egyszer Makón a püspök atya is meglátogatta Győzöt. A bérmáláson voltak, akkor jöttek el. Jaj, mekkora hatalmas autóval jöttek a püspök atyáék meglátogatni őt. Ott ült a karosszékben és nézte őket. A püspök atya meg a többi atyák is beszélgettek, de ő csak hallgatott és nézte őket. Amikor elmentek, megkérdeztem tőle: – mért nem beszéltél a püspök atyával? Azt felelte: mindent értettem, de nem tudtam volna felelni. – Örültél, hogy itt volt? – kérdeztem. – Igen, örültem. – felelte. Megszólalni azonban nem mert. Félt, hogy nem sikerül dadogás nélkül válaszolnia.

Akkoriban már nem hagyhattuk hosszabb ideig magára. A testvérek mindegyike egyre gyakrabban jött haza segíteni. A helybéli borbély is eljött minden héten, hogy megborotválja. Az oltári szentséget pedig Bányai János főtisztelendő úr hozta naponta. A kedves atya nagyon komoly volt, mindig komolyan áldoztatta, pedig szeretettel jött hozzá. Szépen, tudatosan áldozott Győző bátyánk.

Egyszer aztán, ez már úgy 1962 karácsonya után lehetett, éppen én is akkor értem haza, amikor a tisztelendő úr jött. Odamentem a bátyánk ágyához, jött utánam az atya, s ahogy közeledett és nyújtotta feléje az ostyát, Győző bátyánk rémült tekintettel fordította el a fejét, s nem akart áldozni. Jaj, mondom, az Úrjézus van itt, az atya hozta. Nemet intett, de aztán mégis visszafordult és szinte félve nyitotta ki a száját. Megáldozott és az Úrjézus megnyugtatta végül.

S mikor elment az atya, Irmuska megkérdezte: Győző bátyánk, miért nem akartál áldozni? – Jaj, olyan sötét volt, oly komoran nézett, úgy láttam, hogy a gonosz lélek van ott, s nagyon megijedtem tőle – felelte. Megnyugtattuk akkor, ahogy tudtuk. Másnap pedig, amint megérkezett a szent áldozással az atya, Irmuska már kint a folyosón várta és megkérte arra, hogy mosolyogjon. Attól kezdve kedves mosollyal az arcán lépett oda hozzá és többé nem is volt semmi baj.

Csak az volt mégis a baj, hogy Győző bátyánk egyre betegebb lett. Már felülni is nehezen tudott a borotváláshoz. Bányai János főtisztelendő úr még a legutolsó napon, 1963. január 11-én is eljött meglátogatni, áldást is adott, azután elment.

Irmuska meg én ott énekeltünk, imádkoztunk az ágyánál. Győző bátyánk is velünk imádkozott. Irmuska sokat énekelt neki, s ő dúdolta vele a dalokat.

Aztán Győző bátyánk mindenkit megáldott. – Megáldod Jancsikát? – kérdezte Irmuska. Hangosan mondta, hogy „Megáldom”. És felemelte áldást adón a kezét. S ugyanígy megáldotta sorra a többi testvérét is.

Aztán Irmuska folytatta:

- A mezőkovácsháziakat?
- Megáldom!
- A kommunistákat?
- Megáldom!
- A Szentatyát?
- Megáldom!
- Mind a híveidet?
- Megáldom!
- Akiket megkereszteltél?
- Megáldom!
- Akiket eltemettél?
- Megáldom!

- Az összes híveidet, akiket az Isten rád bízott?
- Megáldom!
- Paptestvéreidet?
- Megáldom!

Irmuska már-már kifogyott a felsorolásból és a mi Győző bátyánk mind hangosabban mondta, hogy „megáldom”.

S aztán felemelkedett félig a párnáról és nagyon hangosan, szinte kiabálva mondta: „Jézusom, szeretlek!”

Sóhajtott egyet, lehajtotta a fejét balra. Irmuska karjára hajolt némán és végül kiadta áldott lelkét. Megszűnt dobogni vértanú szíve.

Én fogtam a jobb csuklóját. Még lüktetett az ere. Még csak meg sem rezdült a keze a halál pillanatában, oly nyugodtan szállt át a lelke az örökkévalóságba.

Az újvárosi templomban volt fölgravatalozva. Gyönyörű volt az arca, egészen megfiatalodott. Megnyugodott szépen a ravatalon. A nagytemplom tele volt, január 14-én is, abban a hideg télben. s kint a temetőben is rengetegen várták. Mezőkovácsházáról is eljöttek a hívei elbúcsúzni. Sok pap is jött, mert tudták, kihez jönnek.

A búcsúbeszédet a káplánja mondta, aki elment a plébánosa után a börtönbe, mert oda is követni akarta híven.

A püspök atya csak a megbízottját küldte el a temetésre. Sajnos abban az időben még politikai szempontból egyáltalán nem mertek olyasféle temetésre eljönni, mint amilyen az övé volt. Az ő lelkére akkor még nyíltan nem lehetett gondjuk. Megértem ezt.

Nehéz volt megszokni Győző bátyánk nélkül. Hiányzott. Most is hiányzik. Nagyon.

Azt mondta egyszer, hogy ott állt a kovácsházi keresztúton és megpróbált jó irányt mutatni a vándorló lelkeknek.

Mária nővér! Köszönöm, hogy megismerhettem és köszönöm, amit elmondott.

Utószó

Jóságos Uram! Dicséret és köszönet illet Téged azért, hogy életemet e történet megismeréséhez, majd kezemet e könyv összeállításához vezetted. Hálás vagyok Neked, mert világosan értésemre adtad: itt vagy velünk, látod szenvedéseinket és megbocsátod a vétkeinket.

Jól tudod, Uram, hogy számomra egy új élet kései kezdetét is jelentette ez a könyv. A kezdetét, mert ezer esztendőnyi munka sem ellensúlyozná a nekem szánt időből elpocsékolt évtizedeket. Nem feledtetné ifjúságom szégyenletes becsvágyait, a verseket, a léhaságot, az irigységet, a jóra való restséget, a keresztutakon való tétovázást. Ha majd egyszer én is ama nagy fényességre ébredek és elhangzik szelíden a kérdés, hogy mit cselekedtem az életemmel, bizony szégyellni fogom magam.

Te azonban, Uram, megbocsátasz. Marycz Győző atya és testvérei, valamint Drégelyi Béla tanító úr példájából okulva talán egy kicsivel közelebb kerültem a lényegedhez.

Kérlek, adj hát nekik és minden hajdani hívüknek, tanítványuknak örök békét és üdvösséget.

És kérlek, hogy mind a ma élő embereket, úgy Mezőkovácsházán, mint bárhol szerte a világban, vezérelj vissza a szeretethez.

Hiszen Te az embert szeretetből teremtetted. Hiszen Te magad is a Szeretet vagy.

Lásd meg, hogy 45 évvel 1949 véres vízkeresztje után milyen sokan állnak megint a kovácsházi keresztúton, nem tudván eldönteni, merre induljanak: Heródest válasszák-e, avagy a Gyermeket.

Segítsd őket, Uram, jó irányba!

Pestszentlőrinc, 1994. január 6.

Szokolay Zoltán

Képek

Marycz Győző 1931-ben

A kilenc testvér köszönti édesanyjukat születésnapján.
A képen jobbról a második Marycz Győző.

A Marycz testvérek édesanyjuk sírjánál 1943 novemberében.
A képen balról az első Marycz Győző.

Marycz Győző

Mária és Irmuska 1963 januárjában, szeretett bátyjuk temetése után

Drégelyi Béla 1958-ban, amikor újra taníthatott